

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

гуманітарний факультет

кафедра теорії та практики перекладу

пояснювальна записка до
дипломної роботи
магістра

КОНЦЕПТОСИСТЕМА ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ
РОБЕРТА БЕРНСА

Виконала: студентка групи ГФ-319м

Спеціальність: 035 «Філологія»

Освітня програма (спеціалізація):
035.041 «Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська»

Семьонова Наталія Вадимівна

Керівник к.ф.н., проф. А. М. Приходько

Рецензент к.ф.н., доц. Є. О. Четвертак

Запоріжжя–2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
(повне найменування закладу вищої освіти)

Інститут, факультет _____ ЕП, гуманітарний факультет _____
Кафедра _____ теорії та практики перекладу _____
Ступінь вищої освіти _____ магістр _____
Спеціальність _____ 035 «Філологія» _____
(код і найменування)
Освітня програма (спеціалізація) _____ 035.041 «Філологія (германські мови та
літератури (переклад включно)), перша – англійська» _____
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« _____ » _____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА

Семьонові Наталії Вадимівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Концептосистема художнього простору Роберта Бернса

керівник проекту (роботи) Приходько Анатолій Миколайович, д. ф. н., проф.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «06» листопада 2020 року
№ 316

2. Строк подання студентом проекту (роботи) 10 грудня 2020 р.

3. Вихідні дані до проекту (роботи): теоретичні та критичні праці вітчизняних та зарубіжних вчених: А. М. Приходько, В. І. Карасик, О. О. Селіванова, Б. І. Колесніков, О. С. Вистропова та ін.; збірник «Роберт Бернс. Стихотворения», онлайн зібрання «The Complete Works of Robert Burns, with glossary translation of harder Burns words into German, French, Spanish, and American».

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): художній простір і картина світу; гіперконцепти позитивної, негативної та змішаної інспірації; система індивідуально-авторських концептів художнього простору Роберта Бернса; образні та ціннісні складники ментафактів у концептосистемі художнього простору Р. Бернса.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):

Рис. 2.1. Концептосистема художнього простору Р.Бернса (жовтим – гіперконцепти позитивної інспірації, блакитним – негативної, зеленим – змішаної).

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
I	Приходько А. М., к. філол. н., професор		
II	Приходько А. М., к. філол. н., професор		
III	Журавель С.М., ст. викладач		
Нормоконтроль	Підгорна А. Б., к. філол. н., доцент		

7. Дата видачі завдання «7» вересня 2020 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вибір теми дипломної роботи	вересень 2020	виконано
2.	Розробка завдання на дипломну роботу	вересень 2020	виконано
3.	Складання календарного плану роботи	вересень 2020	виконано
4.	Збирання матеріалу для написання 1 та 2 розділів	вересень – жовтень 2020	виконано
5.	Підготовка розділу 1	жовтень 2020	виконано
6.	Підготовка розділу 2	листопад 2020	виконано
7.	Підготовка розділу 3	листопад 2020	виконано
8.	Написання вступу і загальних висновків роботи	листопад – грудень 2020	виконано
9.	Оформлення дипломної роботи	грудень 2020	виконано
10.	Нормоконтроль	1-10 грудня 2020	виконано
11.	Рецензування дипломної роботи	10-12 грудня 2020	виконано
12.	Захист дипломної роботи	23 грудня 2020	виконано

Студента

(підпис) Семьонова Н. В.
(прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

(підпис) Приходько А. М.
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

ДР: 138 с., 1 рис., 5 додатків, 99 джерел.

Об'єкт дослідження – концептосистема ідіодискурсу шотландського поета Роберта Бернса.

Мета роботи – з'ясувати когнітивно-семантичну організацію концептосистеми художньо-поетичного простору Р. Бернса.

Методи дослідження – дефініційний, контекстуальний, концептуальний аналізи, описовий метод.

У першому розділі дипломної роботи окреслено теоретико-методологічні засади вивчення концептосистем: концепт і концептосистема як основні поняття лінгвоконцептології; художній простір і картина світу; алгоритм аналізу та методика дослідження. У другому розділі надані детальні характеристики досліджуваних в роботі концептів, а саме їх поняттєвий, перцептивно-образний та аксіологічно-ціннісний складники. Третій розділ роботи присвячений аналізу потенційних небезпек на робочому місці та заходам по забезпеченню безпеки. В результаті проведеного дослідження та аналізу запропоновано ментальну організацію творів Р. Бернса, де зосереджена сукупність усіх концептів, представлених у метафоричному та аксіологічному вимірах. У додатках надано порівняльну матриці позитивної, негативної та змішаної інспірації концептів англійської лінгвокультури та індивідуально-авторської концептосистеми Р. Бернса; глосарій шотланізмів Роберта Бернса.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ, ЛІНГВОАКСІОЛОГІЯ, АКСІОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА, ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИЙ КОНЦЕПТ, КАРТИНА СВІТУ, ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ, ХУДОЖНІЙ ПРОСТІР

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ І СИМВОЛІВ

Термінологічні скорочення

ВКЛ	– Введение в когнитивную лингвистику
ГЗІ	– гіперконцепт змішаної інспірації
ГНІ	– гіперконцепт негативної інспірації
ГПІ	– гіперконцепт позитивної інспірації
ЕМ	– емоційний концепт
ІАК	– індивідуально-авторський концепт
ККС	– концептуальна картина світу
КС	– картина світу
КСКТ	– краткий словарь когнитивных терминов
лат.	– латинська мова
МКС	– мовна картина світу
ХД	– художній простір
ХК	– художній концепт
ХТ	– художній текст
OALD	– Oxford Advance Learner's Dictionary

Знаки та символи

≡	– знак метафори – <i>tercius comparationes</i>
	– кінець поетичної строфи

ЗМІСТ

Завдання на роботу

Реферат

Перелік умовних скорочень і символів

ВСТУП..... 8

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТОСИСТЕМ 12

1.1. Лінгвоконцептологія та її основні поняття 12

1.1.1. Проблема концепту в сучасній лінгвістиці 13

1.1.2. Концептосистема в когнітивній лінгвістиці 16

1.1.3. Індивідуально-авторський концепт і індивідуально-авторська концептосистема 18

1.2. Художній простір і картина світу 22

1.3. Алгоритм аналізу і методика дослідження 23

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ДОМІНАНТ

ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ РОБЕРТА БЕРНСА 26

2.1. Гіперконцепти позитивної інспірації 27

2.1.1. Гіперконцепт LOVE 27

2.1.2. Гіперконцепт FRIENDSHIP 34

2.1.3. Гіперконцепт FREEDOM 37

2.1.4. Гіперконцепт HONOR 39

2.1.5. Гіперконцепт JOY 42

2.2. Гіперконцепти негативної інспірації 45

2.2.1. Гіперконцепт NOBLES 46

2.2.2. Гіперконцепт HYPOCRISY 50

2.2.3. Гіперконцепт IDLENESS 52

2.2.4. Гіперконцепт GREED 54

2.2.5. Гіперконцепт CRUELTY..... 57

2.3. Гіперконцепти змішаної інспірації	59
2.3.1. Гіперконцепт LABOR.....	60
2.3.2. Гіперконцепт POVERTY.....	62
РОЗДІЛ 3. ОХОРОНА ПРАЦІ І БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	65
3.1. Аналіз потенційних небезпек.....	65
3.2. Заходи по забезпеченню безпеки.....	67
3.3. Заходи з виробничої санітарії і гігієни праці.....	70
3.4. Заходи безпеки у надзвичайних ситуаціях.....	78
3.4.1. Заходи з пожежної безпеки.....	78
3.4.2. Медичний, біологічний і психологічний захист, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення.....	80
ВИСНОВКИ.....	85
SUMMARY.....	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91
ДОДАТКИ.....	98
Додаток А. Порівняльна матриця позитивної інспірації концептів англійської лінгвокультури та індивідуально-авторської концептосистеми Р. Бернса.....	101
Додаток Б. Порівняльна матриця негативної інспірації концептів англійської лінгвокультури та індивідуально-авторської концептосистеми Р. Бернса.....	104
Додаток В. Порівняльна матриця змішаної інспірації концептів англійської лінгвокультури та індивідуально-авторської концептосистеми Р. Бернса.....	106
Додаток Д. Глосарій шотланізмів Роберта Бернса.....	107
Додаток Е. Відтиски публікацій автора.....	133

ВСТУП

Художній текст (далі – ХТ) є складним і багатоаспектним об'єктом філологічного аналізу, який забезпечує можливість використання множинних підходів до його тлумачення. Нові поштовхи у філологічному вивченні ХТ пов'язані з розвитком наративного й когнітивного напрямів у сучасному гуманітарному знанні, котрі дають змогу досліджувати картину світу автора-творця через призму художніх концептів.

Актуальність роботи. На сучасному етапі розвитку лінгвістики особливо актуальними постають питання взаємодії мови і мислення, мови і культури, мови й етносу. Оскільки мислення посідає чільне місце у процесі формування мовної картини світу, важливу роль у лінгвістичних дослідженнях останніх десятиліть відіграє лінгвоконцептуальний напрям, за допомогою якого мова розглядається як різновид пізнавальної діяльності людини, а концепт – як одиницю, що інтегрує в собі мову й культуру в їх взаємопроникненні.

Ключові концепти культури займають важливе місце в колективній мовній свідомості, тому їхнє дослідження стає надзвичайно актуальною проблемою.

Концептуальний корпус мови вирізняється неоднорідністю сполучуваності його складників (концептів) та різноманітністю шляхів їх комбінування. Це спонукає до вивчення проблеми системного устрою концептів. Так як мислення передбачає категоризацію предметів думки, а категоризація – упорядкування її об'єктів, то систематизація, очевидно, відбувається за законами категоризації й концептуалізації дійсного та уявного світів.

Так чи інакше, будь-які наукові розвідки в області концептології зачіпали і проблему систематизації Д. В. Бірюкова [Бірюкова 2016], А. О. Кузьменко [Кузьменко 2017], Н. В. Шапочка [Шапочка 2018], О. О. Черник [Черник 2019]. Творчий шлях і біографія шотландського поета

XVIII ст. Роберта Бернса / Robert Burns (1759 – 1796) приковували раніше й продовжують приковувати сьогодні увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних філологів: А. С. Орлов [Орлов 1939], Б. І. Колесніков [Колесников 1967], А. А. Єлистратова [Елистратова 1957], О. С. Вистропова [Выстропова 2012] та ін. Поезію Р. Бернса відносять до класики шотландської літератури, однак концептосистема його творів ще не ставала об'єктом спеціального лінгвістичного аналізу.

Очевидним є той факт, що КС будь-якого художнього дискурсу разом з її невід'ємними атрибутами – художнім концептом (ХК) та ідіоконцептом – має естетичну сутність, образні засоби вираження, які зумовлені задумом автора-письменника, проте природа та структура такого концепту досі залишаються малодослідженими. Не є винятком із цієї думки й КС ідіодискурсу Р. Бернса.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дипломну роботу виконано в межах ініціативної наукової теми кафедри теорії та практики перекладу Національного університету «Запорізька політехніка» № 61118 «Система й структура германських мов у когнітивно-комунікативній парадигмі знання». Тема роботи затверджена наказом ректора № 316 від 06.11.2020 р.

Мета роботи полягає у з'ясуванні когнітивно-семантичної організації концептосистеми художньо-поетичного простору Р. Бернса. Ця мета передбачає виконання таких **завдань**:

- з'ясувати теоретико-методологічні засади лінгвістичного дослідження концептосистем;
- інвентаризувати систему індивідуально-авторських концептів художнього простору (ХП) Р. Бернса;
- виявити й описати особливості образних і ціннісних складників базисних ментафактів у концептосистемі ХП Р. Бернса.

Об'єктом дослідження є концептосистема ідіодискурсу шотландського поета Роберта Бернса.

Предмет дослідження – понятійні, образні та ціннісні властивості базисних концептів Р. Бернса.

Матеріалом дослідження слугують 560 поетичних творів Роберта Бернса із повного зібрання: «The Complete Works of Robert Burns, with glossary translation of harder Burns words into German, French, Spanish, and American» та збірника «Роберт Бёрнс. Стихотворения», загальним обсягом 700 сторінок.

При обробці теоретичного і практичного матеріалу використано такі **методи дослідження**: дефініційний, контекстуальний, концептуальний аналізи, описовий метод. Дефініційний аналіз використовувався для формування понятійного апарату дослідження. Застосування контекстуального аналізу зумовлено необхідністю визначення художнього сенсу використаних письменником мовних засобів. За допомогою концептуального аналізу встановлювалися й аналізувалися концепти художніх текстів Р. Бернса.

Наукова новизна полягає в тому, що виявлено та схарактеризовано з лінгвоконцептуальних позицій ряд базисних концептів ХІІ шотландського поета Роберта Бернса, який збагатив концептосферу національної мови; індивідуально-авторські концепти Р. Бернса мають специфічне індивідуальне тлумачення і, відповідно, – індивідуальне мовне втілення; виявлено КС, яка формує художню картину світу Р. Бернса і розкриває свій зміст у системі цінностей шотландського поета.

Теоретична значимість роботи полягає в тому, що вона робить внесок у розвиток лінгвокультурології та лінгвоаксіології, уточнюючи понятійні, образні й ціннісні характеристики базисних концептів ХІІ Р. Бернса.

Практичне значення роботи зумовлюється можливістю застосування отриманих результатів у курсах з інтерпретації тексту, у спецкурсах з лінгвокультурології, лінгвоконцептології, лінгвоаксіології.

Апробацію роботи. Результати роботи доповідалися на щорічній науково-практичній конференції «Тиждень науки – 2019» (НУ «ЗП») у 2019 і

2020 рр. (опубліковано у тезах доповідей [Семьонова 2020]) і подано до друку одну наукову статтю у фаховій збірці.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (99 найменувань) і додатків. Загальний обсяг роботи – 138 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТОСИСТЕМ

1.1. Лінгвоконцептологія та її основні поняття

Наприкінці 90-х рр. XX ст. у складі когнітивної лінгвістики виокремилася нова галузь – лінгвоконцептологія, метою якої став опис концептів і засобів їхньої репрезентації.

О. О. Селіванова виокремлює 12 завдань лінгвоконцептології. Серед них – дослідження процесів концептуалізації світу та внутрішнього рефлексивного досвіду; аналіз залежності концептуалізації від різноманітних чинників: етносвідомості, соціуму, культури та субкультури певної групи, індивідуальної свідомості; визначення параметрів концептосистеми й її зв'язку з концептуальною й мовною картинами світу та ін. [Селіванова 2008, с. 403].

Концептуалізація є основним поняттям лінгвоконцептології і розуміється як один із процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в розумінні й упорядкуванні результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини й уявлень про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки; понятійна класифікація, «один із найважливіших процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні отримуваної нею інформації, яка надходить із різних джерел і призводить до творення концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи в мозку (психіці) людини» [Кубрякова 1996, с. 93].

Дослідники вважають, що концептуалізація є результатом довербальної стадії людського розвитку та пов'язана із сенсомоторною діяльністю, а з формуванням мови засвоєння реальності набуває нових форм, які забезпечують вихід за межі сприйнятого безпосередньо до рефлексивних уявних світів [Кубрякова и др. 1996, с. 93].

1.1.1. Проблема концепту в сучасній лінгвістиці

Концептуалізація сприяє формуванню концептуальної системи (КС), складниками якої є **концепти** – інформаційні структури свідомості, різносубстратні за способами формування та представлення знань про певні об'єкти та явища. Концептуалізація разом із категоризацією є ключовими поняттями когнітивної лінгвістики, оскільки фіксація певного концепту за мовним знаком є основою формування семантичного простору мови [Lakoff 1987, с. 303].

Зважаючи на той факт, що концепт є одночасно основною одиницею і лінгвоконцептології, і лінгвокультурології, він вирізняється неоднозначністю та суперечливістю свого витлумачення. Підтверджує цю тезу відсутність усталеного і єдино можливого терміна на позначення ментальних утворень. Нерідко поряд з «концептом» синонімічно вживають такі терміни, як «стереотип», «архетип», «прототип», «ментефакт», «символ», «гештальт», «(лінгвоку)льтурема», «логоепістема» тощо. Очевидно, така розбіжність у термінології свідчить про багатство ознак концепту, його властивостей, які знову та знову відкриваються дослідниками [Приходько 2008, с. 47].

Навіть таке авторитетне джерело, як «Короткий словник когнітивних термінів», подає дефініцію («оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку (*lingua mentalis*), всієї картини світу, відбитої в людській психіці» [КСКТ 1996, с. 90]), яка є доволі неоднорідною. Це стосується і витлумачення концепту відомим німецьким когнітологом М. Шварц. Він трактує концепт як «елементарну ментально організовану одиницю, що виконує функцію зберігання знань про світ в абстрактному форматі» [Schwarz 1996, с. 55].

С. А. Аскольдов, надає визначенню концептам лінгвофілософського спрямування, називаючи їх зародками мисленнєвих операцій. Коли вимовлене ким-небудь слово розуміється у власному значенні, то це значить, що той, хто це розуміє, здійснює деякий миттєвий акт, який служить

ембріоном цілої системи мисленнєвих операцій» [Аскольдов 1997, с. 275]. У його розумінні концепт – «цілком загадкова величина», «майже невловиме мерехтіння чогось у розумовому світогляді» [Аскольдов 1997, с. 267].

О. М. Цапок наголошує на тому, що філософ указав на психофізіологічну природу концептів, яка полягає у єдності душевного й тілесного актів мисленнєвої обробки, а тому С. А. Аскольдова можна назвати «провісником майбутнього психологічного аспекту визначення концепту, що поширився у другій половині XX ст.» [Цапок 2004, с. 14]. Незважаючи на те, що проблема концепту була поставлена, на той час вивчення його так і не розпочалося. До концепту повернулися у східноєвропейській лінгвістиці лише у 80-ті р. р. XX ст. у зв'язку з упровадженням до лінгвістичних досліджень доробку когнітивної лінгвістики, які довели можливість аналізу мисленнєвих структур.

Підвищення інтересу до концептів І. Б. Штерном розглядалося як вияв «певного зрушення орієнтацій – від трактування смислу як абстрактної сутності, формальна репрезентація якої відокремлена від автора висловлення та його адресата, до вивчення концепту передусім як ментальної сутності» [Штерн 1998, с. 192].

Тлумачення концепту на сучасному етапі базується на різних підходах. Так В. І. Карасик зазначає, що всі підходи до трактування цього феномену зведені до лінгвокультурного й лінгвокогнітивного [Карасик 2004, с. 115]. З огляду на це він виокремлює лінгвокогнітивний і лінгвокультурний концепти. На його думку, вони є різновекторними відносно індивіда: перший спрямований від індивідуальної свідомості до культури, а другий – діаметрально протилежно [Карасик 2004, с. 139].

У. О. Карпенко-Іванова розвиває цю думку, зауважуючи, що: «ці підходи взаємно не виключають один одного й різняться лише векторами відносно особистості: концепт як ментальне утворення у свідомості індивіда є виходом на концептосферу соціуму, на культуру, а концепт як одиниця

культури є фіксацією колективного досвіду, який стає надбанням індивіда» [Карпенко-Іванова 2006, с. 16].

Таке розмежування концептів видається недостатньо обґрунтованим, адже концепти мають когнітивний характер й визначаються культурою незалежно від спрямування їх аналізу, але індивідуальний концепт, безсумнівно, має елемент особистісного досвіду, який знов-таки опосередкований пізнавальною здатністю людини та його зануреністю до культури, а також соціуму.

Інтерес у лінгвістичній науці викликає підхід до трактування дефініції концепту як ментального утворення, тобто способу мислення, налаштованості думки, певної установки або ж призми, крізь яку людина дивиться на світ і власне місце в ньому. Зокрема, лінгвісти його формулюють як «дискретне ментальне утворення, що є основною одиницею розумового коду людини, має відносно організовану внутрішню структуру, є результатом пізнавальної (когнітивної) діяльності особи і суспільства та несе комплексну, енциклопедичну інформацію про відображуваний предмет чи явище, про розтлумачення конкретної інформації суспільною свідомістю і ставлення суспільної свідомості до певного явища чи предмета» [Попова 2007, с. 34].

Г. В. Гайдук наголошує на тому, що відсутність єдиного обґрунтованого трактування поняття концепту пов'язано з тим, що він має складну, багатовимірну структуру, що включає, крім понятійної основи, соціо-психокультурну частину, яка не стільки розуміється носієм мови, але переживається ним; до її складу входять емоції, оцінки, асоціації, національні образи й конотації, притаманні такій культурі [Гайдук 2012].

Багатовимірність концепту як ментального утворення підтверджує можливість його поділу на складові частини: образно-перцептивну, понятійну і ціннісну сторони [Карасик 2004, с. 154]. Услід за В. І Карасиком, розуміємо концепт як тривимірну (понятійний, образний і ціннісний виміри) ментальну організацію [Карасик 2001, с. 8].

Понятійний складник концепту – це мовна фіксація концепту, його позначення, опис, дефініція, порівняльні характеристики концепту по відношенню до того чи іншого ряду концептів, які ніколи не існують окремо, їх найважливіша якість – голографічна багатогранна убудованість в систему нашого досвіду. Образна сторона – це зорові, слухові, тактильні, смакові характеристики предметів, явищ, подій, відображених в нашій пам'яті, це релевантні ознаки практичного знання. Ціннісний вимір концепту характеризується важливістю цього психічного утворення як для індивідуума, так і для колективу. Він є визначальним для того, щоб концепт можна було виділити [Карасик 2001, с. 8].

1.1.2. Концептосистема в когнітивній лінгвістиці

Результатом концептуалізації є формування **концептуальної системи (КС)**. Концепти, як відзначає Г. Гайдук, являють світ у голові людини, утворюючи КС, а знаки людської мови кодують у слові зміст цієї системи [Гайдук 2012].

О. О. Селіванова визначає КС як систему концептів у свідомості людини або колективній свідомості етносу, що відтворює, дійсність і результати внутрішнього рефлексивного досвіду у вигляді структурованих й упорядкованих знань уявлення про світ. КС фіксує інформацію, яка поступає до неї різними шляхами: через органи чуття, у результаті усвідомлення, згідно з інтуїцією, позасвідомими процесами або у функціональній сукупності взаємодії різних пізнавальних механізмів [Селіванова 2008, с. 405].

КС може мати індивідуальний і колективний характер. Колективна КС представлена в етносвідомості як узагальнення колективного досвіду певного етносу, що дає змогу його представникам ідентифікувати себе та взаємодіяти. У такому розумінні поняття КС ототожнюється з

«концептосферою» в російській гуманітарній традиції. Цей термін ввів Д. С. Лихачов, трактуючи її як сукупність концептів нації. Він вказував на те, що багатство концептосфери народу пропорційно залежить від багатства культури нації, її фольклору, літератури, науки, образотворчого мистецтва, історичного досвіду, релігії [Лихачов 1997, с. 280–287].

Концептосистема (або структура) [КСКТ 1996, с. 94] – ментальний рівень або ментальна організація, де зосереджена сукупність усіх концептів, даних розуму людини і їх впорядковане об'єднання. Вона є системою думок і знань про світ, відображає пізнавальний досвід людини на домовному і на мовному рівні, не зведеного до лінгвістичної сутності [Павиленис 1983, с. 12].

Системність концептуального простору тексту має безпосереднє відношення до ідіостилю його автора. Вона пов'язана з ієрархічною організацією концептів, що актуалізуються в художньому творі, і дає змогу змодельовати концептосистему письменника (ідіоконцептосистему [Приходько 2013, с. 174]). КС – це структуровані й упорядковані знання, що відтворюють уявлення людини про світ, дійсність і результати внутрішнього рефлексивного досвіду [Приходько 2013, с. 405]. Згідно з А. М. Приходьком, індивідуальні КС утворюються на основі об'єктивно існуючої концептосфери етносу, однак у свідомості окремої людини (у нашому випадку – Р. Бернса) вони завжди суб'єктивно переломлені, а їхня кількість і якість зумовлені інтелектом, освітою, ерудицією, ціннісними орієнтирами, соціальним статусом мовної особистості [Приходько 2013, с. 176].

У нашому розумінні КС – це певним чином упорядкована сукупність усіх концептів, наявних у картині світу окремої мовної особистості. Вона є системою думок і знань про світ, у якій відбито ціннісні орієнтири людини.

1.1.3. Індивідуально-авторський концепт і індивідуально-авторська концептосистема

Концепти, що реалізуються в художньому творі (тобто індивідуально-авторські (художні) концепти), мають свої відмінності. Термін «індивідуально-авторський концепт» (ІАК), застосовуваний в лінгвістичних дослідженнях, знаходиться сьогодні у стадії осмислення.

Концептуальний напрям у вивченні художніх творів визначив появу такого поняття, як «художній концепт» (ХК) [Беспалова 2002], що використовується, головним чином, у літературознавчому аспекті. С. А. Аскольдов, розуміє під ХК складний комплекс емоційно-психічних переживань, які відчуває читач при сприйнятті художнього тексту. Він сформулював наступні ознаки такого роду концепту: глибинна зумовленість концепцією тексту, асоціативно-образний характер, психологічна складність, принципова невичерпність [Аскольдов 1997, с. 267–279]. Разом з тим відзначаються такі ознаки ХК, як варіативність, актуалізація в художніх текстах або в інших семіотичних системах, співвіднесенних тільки з простором літератури [Беспалова 2002, с. 6].

Л. В. Міллер визначає цей феномен як «складне ментальне утворення, яке належить не тільки індивідуальній свідомості, а й психоментальній сфері певного етнокультурного співтовариства», як «універсальний художній досвід, зафіксований у культурній пам'яті і здатний виступати в якості ферменту і будівельного матеріалу при формуванні нових художніх смислів» [Міллер 2000, с. 41–42]. ІАК представлені в художніх і філософських текстах. Як зауважив В. І. Карасик, цей тип концептів у текстах авторів отримує деякі наповнення смислу, розкриває багатство змісту того чи іншого концепту в системі цінностей автора [Карасик 2002, с. 147]. Такі концепти можна вважати смисловими універсалами концептуальної системи. Близьку точку зору висловлює Н. Г. Клебанова: «ІАК народжуються у свідомості авторів і стають надбанням свідомості читачів у результаті процесу сприйняття і

розуміння інформації, викладеної за допомогою мовних засобів» [Клебанова 2005, с. 7].

Розглядаючи індивідуальні концепти в рамках художнього тексту, ми, услід за рядом дослідників, маємо на увазі ІАК. Під художнім концептом ми, слідом за Л. Г. Бабенко [Бабенко 2005], Н. С. Болотнова [Болотнова 2007], Н. Г. Габдуліна [Габдуллина 2004], Н. А. Кузьміної [Кузьміна 1991] розуміємо смислову і естетичну категорію, що містить в собі універсальний досвід літературної особистості, її світогляд, систему цінностей, і сприяє формуванню нових художніх смислів. Область функціонування художніх концептів – твори художньої літератури.

ІАК, на думку В. І. Карасика, дуже різноманітні. Тут можна привести ІАК, що виражаються ключовими словами, властивими тому чи іншому письменникові або філософу [Карасик 2002, с. 90]. У своєму дослідженні В. І. Карасик говорить про можливість розгляду індивідуальних концептів як концептів, що визначають той чи інший психотип особистості [Карасик 2002, с. 90].

Під ХК Н. С. Болотнова розуміє «одиницю свідомості поета чи письменника, яка отримує свою репрезентацію в ХТ або сукупності творів і відтворює індивідуально-авторське усвідомлення сутності предметів або явищ» [Болотнова 2003, с. 6]. І. А. Тарасова не розмежовує індивідуально-авторський і художній концепти. На її думку, концепт, перш за все, слід розглядати як «одиницю індивідуальної свідомості, авторської концептосфери, вербалізувати в єдиності з творчістю письменника» [Тарасова 2004, с. 1]. Отже, ІАК «прописаний» у свідомості конкретної мовної особистості.

У нашому дослідженні ми будемо дотримуватися терміну ІАК, який, на наш погляд, найбільш повно відображає суть досліджуваного феномена. По-перше, нас цікавить лінгвістичний аналіз тексту, а концепт, будучи категорією абстрактного мислення, об'єктивується в мові через слово. По-друге, змістовні форми слова – образ, поняття, символ – дозволяють

розглядати концепт як базову одиницю, яка втілює знання письменника у вигляді індивідуально-авторської картини світу. ІАК – це невербалізована в єдиному тексті творчості письменника одиниця індивідуальної свідомості (авторської КС). ІАК зазвичай формується під впливом особливостей авторського світовідчуття на основі трансформації однойменного культурного концепту як компонента національної концептосфери.

У будові ІАК поряд з елементами раціонального осмислення дійсності вирізняють ще асоціації, образи й емоції, що дає змогу означити його як багатомірне ментальне утворення. Дослідники здебільшого одностайні щодо наявності в структурі концепту поняттєвого, образно-перцептивного та ціннісного шарів (С. Г. Воркачев [Воркачев 2002, с. 80], В. І. Карасик [Карасик 2004, с. 86], А. М. Приходько [Приходько 2013, с. 21–30]). Поняттєвий шар відтворює ознакову та дефініційну структуру концепту [Воркачев 2002, с. 80], проте поняттєвий шар ХК охоплює лише ті компоненти словникового визначення, які є пріоритетними для автора, його художнього задуму [Тарасова 2012, с. 53]. Дефініційно-компонентний аналіз номінантів концепту дає змогу встановити його базову смислову структуру й особливості етноспецифічної репрезентації його імені [Приходько 2013, с. 23], що уможливорює ідентифікацію індивідуально авторських нашарувань, додаткової надбудови концепту в тексті.

В образно-асоціативному шарі закріплено ті знання, образи та асоціації, що виникають у свідомості у зв'язку з тим чи тим денотатом [Приходько 2013, с. 23]. Інтерпретація одного концепту через інші здійснюється за допомогою метафоричних моделей, в основі яких лежать переважно чуттєво-сприймані ознаки (зорові, нюхові, дотикові) [Тарасова 2012, с. 140]. Художнє порівняння (на відміну від логічного з його прозорою логіко-семантичною основою) також є виразником метафоричного переносу, оскільки має «концептуальний зміст» [Stockwell 2002, с. 105], відбиває світогляд мовця й характер його світовідчуття [СУЛМ 1973, с. 143]. Асоціації потрібно вважати основним способом «інтеріоризації» концепту мовною особистістю, оскільки

вони постають як комбінації зв'язків між розрізненими об'єктами дійсності, що, на думку А. М. Приходька, демонструє необмежені можливості мовленнєво-мисленнєвої діяльності особистості [Приходько 2013, с. 125].

Образно-асоціативний шар правомірно вважають домінувальним у структурі ІАК, оскільки в ньому найбільш чітко відтворено суб'єктивне бачення дійсності письменником. У ціннісному шарі відбито значущість концепту для індивідуума (або колективу) [Карасик 2004, с. 86]. У ІАК він фіксує якості ознак у сфері позитивних або негативних оцінок, а також ті характеристики, які зумовлені емоційним сприйняттям денотата [Тарасова 2012, с. 64]. Ціннісний шар концепту визначають його актуальністю, що зумовлено продуктивністю використання мовних одиниць, які вербалізують концепт [Приходько 2013, с. 27].

Домінуючі в тексті смисли дозволяють вивчити мовну особистість автора, виявити особливості авторського менталітету і осмислити специфіку їх відображення в авторському ідіолекті. Особливу роль при цьому відіграє ціннісна орієнтація авторських концептів, вивчення їх емоційно-оцінних та асоціативно-образних шарів [Маслова 2001, с. 85].

Важливим для цього є поняття **концептосистеми**. Цілком очевидно, що в силу інтелектуальних і креативних здібностей окремий індивід може сприяти розширенню національної концептосфери. Д. С. Лихачов наголошує на тому, що «не всі люди в мають здатність рівномірно збагачувати «концептосферу» національної мови. Особливе значення в створенні концептосфери належить письменникам (особливо поетам)» [Лихачов 1997, с. 283].

Концептосистема письменника – це сукупність художніх концептів, що відображають особистісне, індивідуально авторське світобачення. Сукупність лише йому властивих образів і ціннісних домінант. Тож художній твір у когнітивно-концептуальному розрізі є мозаїчним полотном концептів, упорядкованих певним індивідуально-авторським чином.

Концепти, вербалізовані в художніх творах, переломлюються крізь призму авторського світогляду і отримують специфічний індивідуальний ракурс [Павлючко 1998, с. 117–129], тому великий інтерес представляє аналіз концептів у ХТ різних жанрів, у тому числі і в поетичному ідіодискурсі Р. Бернса.

1.2. Художній простір і картина світу

Художній текст народжується в результаті мовленнєво-мисленнєвої діяльності, в якій вербалізується авторська концептуальна картина світу, при цьому особливості мовної особистості прямо пропорційні особливостям її картини світу. Аналіз художнього твору допомагає зрозуміти специфіку світобачення його творця. Когнітивний підхід сприяє реконструюванню або виявленню фрагментів змісту картини світу автора – концептів [Попова 2010, с. 11].

Поняття «картина світу» осмислюється як історично зумовлена система образів, що формуються у процесі пізнання дійсності. Важливі структурні складники картини світу - це світосприйняття, світогляд і світобачення. З. Попова та Й. Стернін розглядають її як «упорядковану сукупність знань про дійсність, сформовану в суспільній (а також груповій, індивідуальній) свідомості» [Попова, Стернин 2007, с. 51].

Письменник у своєму тексті дає характеристику реальним просторово-часовим зв'язкам і створює новий – концептуальний простір, який стає силуетом втілення авторської ідеї. М. Бахтін писав, що митцю властиве «вміння бачити час, читати час у просторовому цілому світі й сприймати наповнення простору не як нерухомий фон, а як виникаюче ціле, як подію» [Бахтин 1975]. Художній простір – одна з форм естетичної дійсності, що створює автор, це діалектична єдність протиріч: заснована на об'єктивному

зв'язку просторових характеристик (реальних або можливих), вона суб'єктивна, безконечна і в той же час обмежена. [Переяслова 2012, с. 193].

Ю. Лотман перевагу віддає простору – «сукупності однорідних об'єктів, між якими наявні відношення, подібні звичайним просторовим» [Лотман 1998, с. 266] – як головному засобу осмислення дійсності. При цьому художній простір відіграє роль основи для побудови «картини світу» – цілісної моделі, притаманної певному типу культури. Ю. Лотман осмислює простір у тексті як семіотичний, утворений різнорідними знаками, «структура простору тексту стає моделлю структури Всесвіту, а внутрішня синтагматика елементів тексту – мовою просторового моделювання» [Лотман 1998, с. 266].

Художній простір твору невіддільний від внутрішнього світу письменника, його відчуттів, вражень, рефлексій. За допомогою мовних засобів, у процесі трансформації у площинах свідомості автора, реальний простір відтворюється у вигляді художнього, який у кожного письменника є унікальним, не схожим на інші [Переяслова 2012, с. 196].

Художня картина світу може бути представлена як концептуалізований художній простір, який формують когнітивні елементи – концепти, які так чи інакше існують в індивідуальній свідомості або колективному несвідомому [Попова 2010, с. 12].

1.3. Алгоритм аналізу і методика дослідження

У ході вивчення когнітивно-семантичної організації КС художньо-поетичного простору Р. Бернса було вибудовано трирівневий тактико-стратегічний алгоритм дослідження – підготовчий, дослідницький і завершувальний. Цей алгоритм сприяє всебічному осмисленню особливостей об'єкта заявленого дослідження.

1. Підготовчий рівень – це вивчення літератури питання, а точніше – спеціальної літератури за об'єктом і за предметом дослідження, добором матеріалу та виробленням методики його аналізу.

1.1 Перший підготовчий крок пов'язаний з ознайомленням зі спеціальною літературою за об'єктом дослідження задля з'ясування стану вивченості питання. Проблему систематизації зачіпали Д. В. Бірюкова [Бірюкова 2016], А. О. Кузьменко [Кузьменко 2017], Н. В. Шапочка [Шапочка 2018], О. О. Черник [Черник 2019], А. М. Приходько [Приходько 2013]. Вивчення показало, що системність пов'язана з ієрархічною організацією концептів що актуалізуються в художньому творі, і дає змогу змодельовати КС письменника. У свідомості окремої людини (Р. Бернса) КС суб'єктивно переломлена, а її якість зумовлена інтелектом, освітою, ерудицією, ціннісними орієнтирами, соціальним статусом Р. Бернса.

1.2 Другий підготовчий етап має на меті формування теоретико-методологічної бази шляхом опрацювання наукових джерел *за предметом дослідження* ([Карасик 2004], [Воркачов 2002], [Приходько 2013]) та оволодіння базовими поняттями й термінами. Щодо змісту концепту ми також підтримуємо позицію В. І. Карасика, С. Г. Воркачова та А. М. Приходька про те, що структуру концепту складають три компоненти: *понятійний, образний та ціннісний*.

1.3 Третій підготовчий етап – вивчення предтекстової пресупозиції (інформації)– «сукупності знань і уявлень «середнього» носія певної мови, необхідних для розуміння тексту» [Олешков 2006, с. 175]. До таких знань відносять екстралінгвістичні дані, які вплинули на формування КС письменника: відомості про автора, його життя, теми, актуальні для його творчості, відомості про історію створення твору. Далі проводилося узагальнення всіх контекстів, у яких були відзначені ключові слова автора, які є істотними елементами структури концепту і смисловими носіями концептуального змісту тексту. Розгляд літературної критики ([Орлов 1939; Колесников 1967; Елистратова 1957; Выстропова 2012]) та аналіз віршів

Бернса уможливили виокремлення таких гіперконцептів, як LOVE 'кохання / любов', FRIENDSHIP 'дружба', FREEDOM 'свобода', HONOR 'честь', POVERTY 'бідність', JOY 'радість', HYPOCRISY 'лицемірство', LABOUR 'праця', NOBLES 'вельможі', GREED 'жадібність', CRUELTY 'жорстокість', IDLENESS 'неробство' на основі таких критеріїв: частотність вживання (первинний критерій), багатозначність, семантична ускладненість, максимальна реалізація в тексті різних типів зв'язків між ними (парадигматичних, синтагматичних, словотворчих).

2. Дослідницький рівень полягав у з'ясуванні тривимірної структури (понятєвий, образний, ціннісний складники) вже виокремлених на попередньому етапі концептів.

З'ясування понятійного компоненту структури концепту відбувалося шляхом аналізу словникових дефініцій. А. М. Приходько зазначає: «Понятійний субстрат концепту – це той мінімум його смислового об'єму, який зазвичай фіксується лексикографічними джерелами» [Приходько 2013, с. 22]. Понятійний субстрат концепту є фактуальною інформацією – пропозиційним знанням, що спирається на мовну фіксацію (опис, визначення, дефініція). Він може бути описаний за допомогою *дефініційно-компонентного аналізу* номінантів концепту [Приходько 2013, с. 22–23].

Спираючись на той факт, що виокремлені концепти – «абстрактні», з'ясування та опис образно-ціннісних складників відбувалося за рахунок зоседження уваги на метафоризації (див. Додатки А, Б, В), адже метафора від природи властива людському мисленню і пізнанню, і саме людське мислення вже своєю є за суттю метафоричним [Lakoff 1980, с. 6].

3. Завершальний етап є невід'ємною частиною будь-якої наукової праці й полягає у оформленні результатів роботи над першими двома етапами, а також у підбитті підсумку щодо організації КС Р. Бернса. Отримані результати також відображено у додатках.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ДОМІНАНТ ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ РОБЕРТА БЕРНСА

Концептосистема – певним чином упорядкована сукупність усіх концептів, наявних у картині світу окремої мовної особистості. Вона є системою думок і знань про світ, у якій відбито ціннісні орієнтири людини. Повною мірою це стосується й такої видатної особистості, що ним був і залишається Роберт Бернс, творчість якого органічно поєднала в собі фольклорні традиції з шотландською літературною традицією.

Індивідуально-авторська КС Р. Бернса охоплює такі гіперконцепти, як LOVE 'кохання / любов', FRIENDSHIP 'дружба', FREEDOM 'свобода', HONOR 'честь', POVERTY 'бідність', JOY 'радість', HYPOCRISY 'лицемірство', LABOUR 'праця', NOBLES 'вельможі', GREED 'жадібність', CRUELTY 'жорстокість', IDLENESS 'неробство' втілені й актуалізовані різними мовними формами (див. Рис. 2.1):

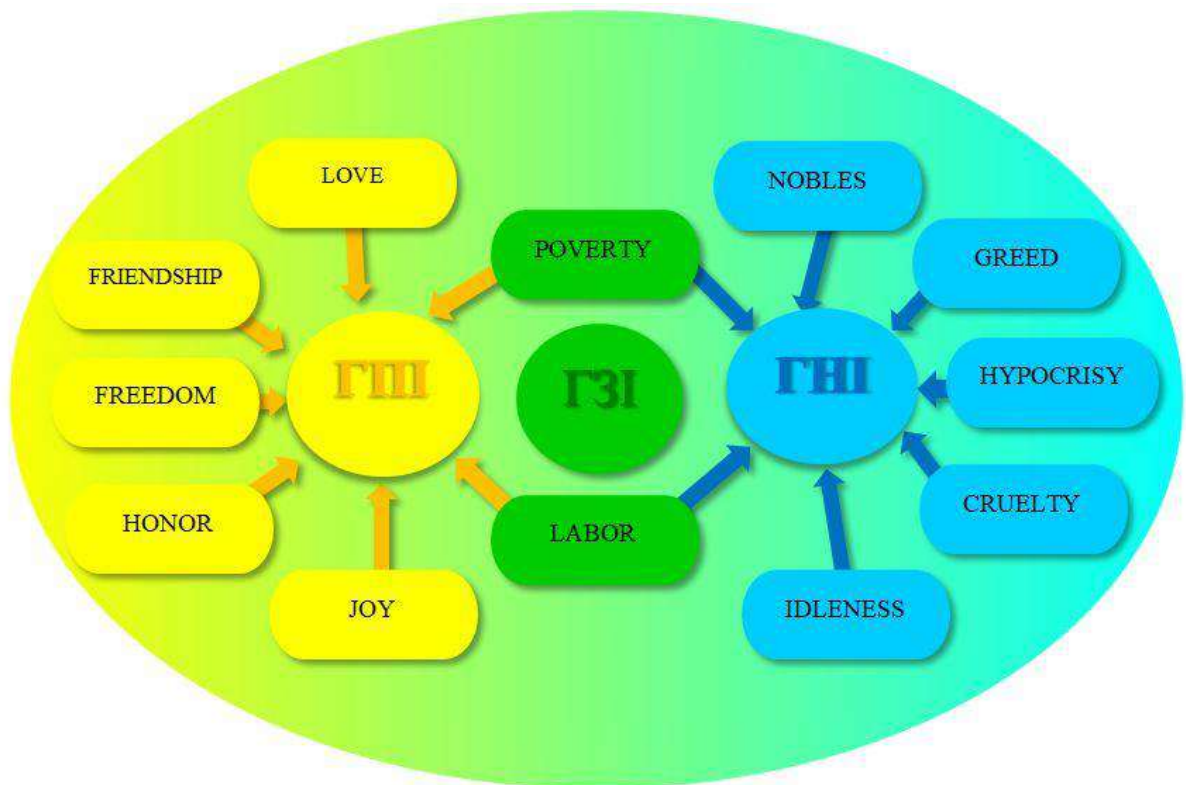

Рис. 2.1. Концептосистема художнього простору Р. Бернса

Концептуальну систему ідіодискурсу Р. Бернса складають концепти, які наділені позитивними і негативними аксіологічними характеристиками: гіперконцептами позитивної інспірації (ГПІ) є LOVE, FRIENDSHIP, FREEDOM, HONOR, JOY; гіперконцепти NOBLES, HYPOCRISY, IDLENESS, CLUELTY, GREED – негативної-інспірації (ГНІ); концепти POVERTY, LABOR – змішаної інспірації (ГЗІ).

2.1. Гіперконцепти позитивної інспірації

Цінності – це «змістотворні підстави людського буття, що задають спрямованість і вмотивованість людського життя» [Абушенко 2002, с. 21]. У цьому визначенні виділяються три основні характеристики цінностей – їх смислова природа, мотиваційна зумовленість і орієнтаційний вектор [Карасик 2019, с. 7]. Цінності осмислюються як діади з позитивним і негативним полюсами [Карасик 2019, с. 9]. Так як оцінка гіперконцептів LOVE, FRIENDSHIP, FREEDOM, HONOR, JOY у ХП Р. Бернса передається емоційними реакціями схвалення, захоплення, прихильності, тобто на аксіологічній шкалі полюсом «добре», слід уналежнювати ці концепти до позитивної інспірації.

2.1.1. Гіперконцепт LOVE

Любов, що розглядається як лінгвокультурний емоційний концепт (ЕМ), володіє універсальним характером. В якості універсального концепту він присутній, очевидно, у всіх етнічних лінгвокультурах [Кузнецова 2005, с. 30]. Відмінною ознакою ЕК вважається їх інтелігібельність, оскільки самі по собі емоції недоступні візуальному спостереженню і є: «безтілесною і важкозбагненою абстракцією» [Чернейко 1997, с. 109].

Люди шукають метафори для того, щоб більш точно реалізувати у своїй свідомості «абстрактний» концепт, який представляє певну «цінність» або «анти-цінність», але який не можна побачити і відчувати. На тлі узуального розуміння феномену «кохання» («дуже сильне почуття симпатії та турботи про когось / щось, особливо члена вашої родини чи друга; сильне почуття романтичного потягу до когось» [OALD]), в індивідуально-авторському баченні Р. Бернса актуалізуються такі значення: глибоко ніжна, пристрасна прихильність до іншої людини; почуття теплої особистої відданості до дитини; людина, по відношенню до якої випробовується любов; коханий (а).

Образні складові LOVE зводяться в художньому просторі Р. Бернса до таких метафор:

LOVE ≡ ЛІТНЄ СОНЦЕ: *Love's the cloudless summer sun, | Nature gay adorning* /«Thine Am I, My Faithful Fair»/;

LOVE ≡ ЧЕРВОНА ТРОЯНДА: *O my Luve's like a red, red rose, | That's newly sprung in June... /A Red, Red Rose/;*

LOVE ≡ РОЗА З ШИПАМИ: *Wi 'lightsome heart I pu'd a rose, | Upon its thorny tree; | But my fause Luvver staw my rose | And left the thorn wi 'me ... /«Banks O 'Doon – First Version»/;*

LOVE ≡ МЕЛОДІЯ: *O my Luve's like the melodie, | That's sweetly play'd in tune... /A Red, Red Rose/; Sae sweetly move her genty limbs, Like music notes o'lovers' hymns... /Song My Lord A-Hunting/;*

LOVE ≡ РАНОК ТА ВЕСНЯНА ПРИРОДА: *Her look was like the morning's eye, | Her air like nature's vernal smile...* /«The Lass O' Ballochmyle»/;

LOVE ≡ ЖАЙВОРОНОК: *It is Maria's voice I hear; | So calls the woodlark in the grove... / «The Flowery Banks Of Cree»/.* Асоціативно читач сприймає емоційно позитивну авторську оцінку описуваного душевного стану людини, що очікує зустрічі з коханою.

LOVE ≡ ГОРИ: *Wherever I wander, wherever I rove, | The hills of the Highlands for ever I love.* / «My Heart's In The Highlands»/. Автор звертається з прощальними словами до улюбленого краю, рідної природи Шотландії і

співвітчизників, із запевненням їх у своїй любові до батьківщини. За допомогою гіперболи *for ever* в наведеному вірші яскраво виражені почуття любові і відданості Батьківщині.

LOVE ≡ СЕРЦЕ: *My Sandy gied to me a ring, | Was a' beset wi' diamonds fine; | But I gied him a far better thing, | I gied my heart in pledge o' his ring. /«I Love My Love In Secret»/;*

LOVE ≡ ОКЕАН: *A boundless ocean's roar /«From Thee Eliza» /;*

LOVE ≡ ЧОРНІ ОЧІ: *But steal me a blink o' 'your bonie black e'e ... /«Whistle, And I'll Come To You, My Lad»/;*

LOVE ≡ ГОЛОДНА ЛЮДИНА В ПУСТЕЛІ, яка цілує губи своєї коханої: *The hungry Jew in wilderness, | Rejoicing o'er his manna, | Was naething to my hinny bliss | Upon the lips of Anna /«The Gowden Locks Of Anna»/;*

LOVE ≡ ШЛЯХ: *And I will come again, my Luve, | Tho "twere ten thousand mile! /«A Red, Red Rose»/;*

LOVE ≡ КІЛЬЦЕ: *My Sandy gied to me a ring. /«I Love My Love In Secret»/;*

LOVE ≡ СОЛОДКИЙ ПЛІД: *Sweet fruit o' 'mony a merry dint ... /« A Poet's Welcome To His Love-Begotten Daughter»/.*

Аксіологічні характеристики LOVE зводяться до таких:

LOVE ≡ ДУШЕВНІ ПЕРЕЖИВАННЯ: *Ae fond kiss, and then we sever | I'll ne'er blame my partial fancy, | Naething could resist my Nancy: | But to see her was to love her; | Love but her, and love for ever. | Had we never lov'd sae kindly, | Had we never lov'd sae blindly, | Never met – or never parted, | We had ne'er been broken-hearted. /«Ae Fond Kiss»/.* Автор зображує душевні переживання, відданість до дівчини (обіцянка своїй коханій любити її до останніх днів – *love for ever*). Яскраво репрезентується позитивне ставлення Р. Бернса до випробувального героєм почуття любові такими словами: *I'll ne'er blame my partial fancy, | Naething could resist my Nancy...* Трапляється декілька антонімічних пар: *had we never lov'd sae kindly, had we never lov'd sae blindly* ('не любили б ми так ніжно, сліпо') протиставляється *we had ne'er been*

broken-hearted ('не були б ми з розбитими серцями'), *never met* ('ніколи не зустрічалися') – *never parted* ('ніколи не розлучалися'), що виражають LOVE.

У наступному уривку автор акцентує таку ціннісну складову концепту LOVE, як відданість у любові до своєї дівчини, яку герой змушений полишити, покидаючи батьківщину: *From thee Eliza, I must go, | And from my native shore: | The cruel fates between us throw | A boundless ocean's roar; | But boundless oceans, roaring wide | Between my Love and me, | They never, never can divide My heart and soul from thee* /«From Thee Eliza»/. Трапляються антонімічні пари: *the cruel fates* протиставляється поетом *my Love*, а *boundless ocean's roar* протилежно *my heart and soul*. Образну складову – точна копія серця протагоніста і образ безмежного океану, його шум, експлікований за допомогою метафори *a boundless ocean's roar*.

LOVE ≡ ПРИХОВАНЕ ПОЧУТТЯ: *At kirk, or at market, whene'er ye meet me, | Gang by me as tho 'that ye car'd na a flie; | But steal me a blink o 'your bonie black e'e...* /«Whistle, And I'll Come To You, My Lad»/. Життєвим переконанням Р. Бернса крізь призму цього твору є збереження в таємниці від чужої розголосу відносин і почуттів, які відчуває до когось людина. Образну складову цього концепту формують, зокрема, *your bonie black e'e* ('твої красиві чорні очі').

Вірність дівчини своєму коханому передана такими словами: *My Sandy brak a piece o' gowd, | While down his cheeks the saut tears row'd; | He took a hauf, and gied it to me, | And I'll keep it till the hour I die. My Sandy O, & c.* /«I Love My Love In Secret»/. Закохані змушені любити один одного таємно, приховуючи свої почуття від інших. Символом їх взаємної любові є кільце: *My Sandy gied to me a ring, | Was a' beset wi' diamonds fine*, однак подарунок дівчини був краще – вона віддала коханому своє серце: *But I gied him a far better thing, | I gied my heart in pledge o' his ring*.

LOVE ≡ НЕПОДІЛЬНІСТЬ КОХАННЯ: *Aye vow and protest that ye care na for me, | And whiles ye may lightly my beauty a-wee; | But court na anither, tho 'jokin' ye be, | For fear that she wile your fancy frae me ...* /«Whistle, And I'll Come To

You, My Lad» /. Ціннісним орієнтиром є бажання дівчини бути єдиною для свого коханого, що номіновано фразою: *But court na anither, tho 'jokin' ye be* (‘але не залищайся до іншої, навіть жартома’).

LOVE ≡ НАСОЛОДА: *The hungry Jew in wilderness, | Rejoicing o'er his manna, | Was naething to my hinny bliss | Upon the lips of Anna* /«The Gowden Locks Of Anna»/. Виявлено образи голодної людини в пустелі, образ дівчини і закоханого в неї юнака, який цілує її губи. Ціннісна система включає в себе захоплення своєю коханою, отримання насолоди від близькості з нею – дотику до її губ: *my hinny bliss upon the lips of Anna* (‘моє солодке блаженство на устах Анни’).

LOVE ≡ ПЕЧАЛЬ: *Wi 'lightsome heart I pu'd a rose, | Upon its thorny tree; | But my fause Luver staw my rose | And left the thorn wi 'me ...* /«Banks O 'Doon – First Version»/. Автор протиставляє *lightsome heart* словосполученню *my fause Luver, a rose* семантично протилежно слову *the thorn*. Образну складову цього концепту формують світле серце, чагарник троянд з шипами, а також колючка (шип з чагарнику троянд). Цінністю для дівчини є любов, яка, однак, приносить їй печаль і, можливо, розчарування.

LOVE ≡ ЦІНА: *And I will come again, my Luve, | Tho " twere ten thousand mile!* /«A Red, Red Rose»/. У світогляді Р. Бернса юнак, здатен заради своєї коханої пройти довгий шлях, щоб повернутися до неї. Для його любові до неї навіть відстань не є перешкодою. За допомогою словосполучення *ten thousand mile*, автор передає почуття відданості парубка своїй коханій. Образним компонентом виступає довгий шлях, рівний десяти тисячам миль.

У вірші змальовано образ червоної троянди: *O my Luve's like a red, red rose, | That's newly sprung in June ...* /«A Red, Red Rose»/, за допомогою якого автор передає захоплення від чистоти і щирості кохання. Асоціативно читач сприймає емоційний позитивний душевний стан. Образ мелодії: *O my Luve's like the melodie, | That's sweetly play'd in tune ...* – передає почуття радості, легкості і безтурботності людини, серце якої співає від наповнення коханням.

Для Р. Бернса любов – це життя, а хвилини любові – це пісок життя: *Till a 'the seas gang dry, my dear, | And the rocks melt wi' the sun; | And I will luv thee still, my dear, | While the sands o 'life shall run /«A Red, Red Rose»/, Парубок обіцяє своїй коханій любити її до тих пір, поки тече пісок життя: метафорично поет олюднює хвилини любові, морю, морському піску приписуються антропоморфні ознаки.*

В іншому випадку гіпербола *with frantic joy I'd pay it thrice* («з шаленою радістю я б заплатив за це тричі»), передає почуття захоплення чоловіка своєю коханою і його готовність заплатити будь-яку ціну, призначену долею, за можливість володіти її чарами і красою: *O could the Fates but name the price | Would bless me with your charms and you! | With frantic joy I'd pay it thrice, | If human art and power could do! /«Sylvander To Clarinda»/.*

LOVE ≡ САМОПОЖЕРТВА: *Thee, sweet maid, hae I offended? | My offence is loving thee; | Can'st thou wreck his peace for ever, | Wha for thine wad gladly die? /«Thou Fair Eliza»/. Не сподіваючись на взаємну любов, юнак готовий прийняти дружбу дівчини і заради неї здатен навіть пожертвувати своїм життям. Найвище щастя для нього – просто бачити ніжний погляд коханої: *Turn again, thou fair Eliza! Ae kind blink before we part*. За допомогою лексем *wad gladly die*, передані ціннісні орієнтири автора – готовність закоханої людини до самопожертви заради свого кохання.*

LOVE ≡ СВІТЛЕ ПОЧУТТЯ: *What is life when wanting Love? | Night without a morning: | Love's the cloudless summer sun, | Nature gay adorning /«Thine Am I, My Faithful Fair»/.*

LOVE ≡ ПОЧУТТЯ ПРОСТОЇ ЛЮДИНИ: *Sae sweetly move her genty limbs, | Like music notes o'lovers 'hymns ... /«Song – My Lord A-Hunting»/* За допомогою прийому порівняння *like music notes o'lovers 'hymns* експліковане почуття захоплення красою і грацією простої селянської дівчини Дженні, фермерської дочки. Краса Дженні не потребує штучного прикрашання шовком, який носить знатна міледі. Чарівність простої селянки (в цьому

прикладі автор робить акцент на струнності ніг дівчини) полонить лорда. Образ музичних нот є складником гіперконцепту LOVE.

Образне порівняння виступає засобом репрезентації перцептивно-образного компонента LOVE у вірші «The Lass O' Ballochmyle»: *Her look was like the morning's eye, | Her air like nature's vernal smile*. Поет передає почуття захоплення красою коханої дівчини. Р. Бернс показує, що навіть проста селянка з селища Баллохміля, варта того, щоб захопитися її красою і ніщо не в силах зрівнятися з її чарівністю. Це підсилюється образами ранку й весняної природи.

В уривку *The wars are o'er, and I'm come hame, | And find thee still true-hearted; | Tho' poor in gear, we're rich in love, | And mair we'se ne'er be parted* /«The Soldier's Return»/ антонімічна пара *poor in gear* ('бідні грошима') і *rich in love* відтворює ціннісний складник LOVE – дбайливе ставлення до почуттів своєї коханої, відданість дівчини своєму чоловікові, попри матеріальні труднощі.

LOVE ≡ СВЯЩЕННИЙ ЗАПАЛ: *The sacred lowe o 'weel-plac'd love, | Luxuriantly indulge it;* /«Epistle To A Young Friend»/.

LOVE ≡ СПОКУСЛИВЕ БЛУКАННЯ: *The sacred lowe o 'weel-plac'd love, | Luxuriantly indulge it; | But never tempt th'illicit rove, | Tho' naething should divulge it: | I waive the quantum o 'the sin, | The hazard of concealing; But, Och! it hardens a 'within, | And petrifies the feeling!* /«Epistle To A Young Friend»/.

LOVE ≡ ЛЮБОВ ДО ДІТЕЙ: *Sweet fruit o 'mony a merry dint ...* /« A Poet's Welcome To His Love-Begotten Daughter»/. Метафорично передано ставлення самого Р. Бернса до об'єкта його любові – дочки, яку він називає солодким плодом, народженим у результаті його захоплення жінками.

Отже, у ІАК Р. Бернса LOVE втілено образи безмежного океану, красивих чорних очей, голодної людини в пустелі, образи дівчини і закоханого в неї юнака, образ серця, троянди і чагарнику троянд з шипами (шипа з чагарнику троянд), образи довгого шляху, червоної троянди, образ жайворонка, образи ранку й весняної природи, образ мелодії та музичних

нот. Ціннісний складник концепту LOVE яскраво експлікований в індивідуально-авторській картині світу Р. Бернса. Тут є чітко оформлена система ціннісних пріоритетів головних персонажів: безрозсудна і віддана любов, турбота про кохану людину і дбайливе ставлення до його почуттів, насолоду від дотику до губ коханої людини, а також обдурена і довірлива любов, готовність заплатити будь-яку ціну, призначену долею, за можливість мати коханого (кохану), готовність до самопожертви заради своєї любові, почуття радості й захоплення, відданості й вірності коханій людині.

2.1.2. Гіперконцепт FRIENDSHIP

Зміст концепту («відносини між друзями; почуття чи стосунки, які мають друзі; стан, у якому перебувають друзі» [OALD]) характеризується такими ознаками: товариські відносини, почуття товарищескості, взаємовідношення, дружні чи мирні відносини, прихильність, згода, спорідненість, близькість, угода, узи, дружнє почуття: доброта або допомога, надані будь-кому.

Актуалізованими у віршах Р. Бернса виявилися такі значення: статус бути друзями; дружні відносини або прихильність до людини або між людьми; доброзичлива підтримка; допомога; сприяння; здатність об'єднуватися (див. Додаток А).

FRIENDSHIP ≡ ПІДТРИМКА, ДОПОМОГА, СПІВЧУТТЯ: «*If friendless, low, we meet together, | Then, sir, your hand – my Friend and Brother!*» /«A Dedication to G***** H***** Esq» /. У структурі метафори є опорні слова *friend and brother*, а також слово-параметр *hand*, що є носієм метафоричного образу людини-покровителя, чия рука наділена силою і величчю. Ціннісним пріоритетом ліричного героя твору є готовність підтримати свого товариша, розділити з ним невзгоди і життєві труднощі, простягнувши йому руку допомоги. Подолати усі перешкоди на життєвому шляху можливо лише з

крокуючим поряд другом: *All hail! ye tender feelings dear! | The smile of love, the friendly tear, | The sympathetic glow! | Long since, this world's thorny ways | Had number'd out my weary days, | Had it not been for you! | Fate still has blest me with a friend, In ev'ry care and ill* /«Epistle To Davie, A Brother Poet»/.

FRIENDSHIP ≡ ВІДДАНІСТЬ, ВАЖКІ ВИПРОБУВАННЯ, БРАТНІЙ ДУХ: *And there's a hand, my trusty fi ere! | And gie's a hand o 'thine! | And we'll tak a right gude-willie waught, | For auld lang syne.* /«Auld Lang Syne»/. Р. Бернс щиро оспівує добрі часи, давнє знайомство з товаришем, дружній союз, братерство і вірність. Високим позитивним зарядом наділено епітет *trusty fiere* 'вірний, надійний товариш'.

FRIENDSHIP ≡ ПРИХИЛЬНІСТЬ: *The poor inhabitant below | Was quick to learn the wise to know, | And keenly felt the friendly glow, | And softer flame* /«A Bard's Epitaph»/. Метафори *friendly glow* ('дружелюбне світло') і *softer flame* ('більш лагідне полум'я'), виступають способом мовної об'єктивації ціннісного і образного компонентів У своєму монолозі герой звертається до випадкових перехожих (представників оточення, в якому жив той, про кого він оповідає) з проханням вшанувати пам'ять померлого. Актуалізація образів світла й полум'я, з якими поет порівнює дружні відносини, відбувається за рахунок номінантів *glow* ('світло, заграва, відблиск') і *flame* ('полум'я, яскраве світло'). Ціннісними пріоритетами протагоніста (і самого Р. Бернса), в мові якого відображена оцінка життєвої позиції померлого поета, є доброзичливе ставлення до оточення і ласкаве відношення до своїх друзів, яким протиставляється Р. Бернсом «безтурботна дурість» поета, яка згубила його.

FRIENDSHIP ≡ ЗДАТНІСТЬ ОБ'ЄДНУВАТИСЯ: *Then hand in neive some day we'll knot it, | An 'witness take, | An' when wi 'usquabae we've wat it | It winna break*» /«Third Epistle To J.Lapraik»/. За допомогою використання поетом лексеми *neive* ('кулак'), а також метафоричного перенесення *knot* ('зав'язати вузлом, вузол'), представленого в порівнянні дружніх уз з артефактом –

вузлом, актуалізується образ міцно сплетених рук. Зазначеною метафорою виражена також і ціннісна складова цього концепту.

У вірші «Epistle To J. Lapraik, An Old Scottish Bard»: *Now, sir, if ye hae friends enow, | Tho 'real friends, I b'lieve, are few; | Yet, if your catalogue befu ', I'se no insist: | But, gif ye want ae friend that's true, I'm on your list* | ціннісна складова концепту FRIENDSHIP експлікована за допомогою фрази *real friends are few* ('справжніх друзів мало'), а також *ae friend that's true* ('один друг, який вірний, відданий').

Фразовий позитивно-конотований епітет *honest-hearted, auld Lapraik* позначає ціннісну складову концепту FRIENDSHIP: *This hour on e'enin's edge I take, | To own I'm debtor To honest-hearted, auld Lapraik, | For his kind letter.* /«Epistle To J. Lapraik»/. Ціннісним пріоритетом виступає відданість, готовність підтримати і підбадьорити порадою свого товариша, якого спіткала невдача.

Експресія почуттів, оптимістична життєва позиція Р. Бернса, втілені, відповідно, в ціннісному компоненті FRIENDSHIP за допомогою позитивно-оцінного епітета *my worthy friend* ('мій гідний друг'): *My worthy friend, ne'er grudge an 'carp, | Tho'fortune use you hard an' sharp; | Come, kittle up your moorland harp | Wi' gleesome touch!* /«Second Epistle To J. Lapraik»/. Р. Бернс переконаний в тому, що сільський бард не повинен відчувати заздрість до представників міської знаті, які йдуть туди, де зобов'язані заробити більше грошей. Отже, FRIENDSHIP актуалізується в ХП Р. Бернса за допомогою таких образів: саяво, полум'я, рука допомоги, сплетені руки. Ціннісною домінантою у Р. Бернса виступають вірність дружньому союзу і братерства навіть через довгі роки, переживання за долю друга, який опинився в біді, відданість, готовність підтримати і підбадьорити порадою свого товариша, якого спіткала невдача.

2.1.3. Гіперконцепт FREEDOM

Важливе місце в ментальному світі Р. Бернса займає гіперконцепт FREEDOM («влада або право робити чи говорити те, що забажаєш, без нарікань інших; не бути ув'язненим чи рабом; держава, якою не керує іноземний чи жорстокий уряд» [OALD]). У віршах Р. Бернса актуалізуються такі значення FREEDOM: сила визначати дію без обмеження; особиста свобода, що протистоїть рабству або важкій підневільній праці; громадянська свобода, що протистоїть підпорядкуванню свавільного чи деспотичною управління.

Свобода, що протиставляється рабству, є особливістю британської й американської мовної свідомості. Коріння цього слід, очевидно, шукати в колоніальному минулому Великобританії. Британці та американці акцентують важливість особистих зусиль людини по досягненню свободи. Свобода у свідомості багатьох людей асоціюється з правами і демократичними цінностями, правосуддям і незалежністю держави. Держава має здобути незалежність, щоб людина знайшла свободу [Антологія Т1, с. 237]. Роберт Бернс теж ототожнює свободу з незалежністю Шотландії та висловлює почуття гордості до своєї малої батьківщини (Каледонії). Система його ліберальних орієнтирів сформована почуттям патріотизму, відваги, прагненням відстояти свободу навіть на полі битви. Так, у його словах *Thus bold, independent, unconquer'd, and free, | Her bright course of glory for ever shall run: | For brave Caledonia immortal must be; | I'll prove it from Euclid as clear as the sun ...* /«Caledonia – A Ballad»/ з FREEDOM ототожнюється образ волелюбного народу.

За допомогою метафоричного позитивно-оцінного епітета *freedom's sword* і позитивно-оцінного епітета *free-man* експлікований ціннісний і образний компоненти IAK FREEDOM: *Wha, for Scotland's King and Law, | Freedom's sword will strongly draw, | Free-man stand, or Free-man fa ', | Let him on wi' me!* /«Robert Bruce's March Te Bannockburn»/. Образна складова – це

людина з мечем в руці, готова до бою. Систему ціннісних орієнтирів формують рішучість, щире бажання зберегти свою незалежність, віддане ставлення і вірність Батьківщині.

FREEDOM $\equiv$ БОРОТЬБА ЗА СВОБОДУ: *Thy line, that have struggled for freedom with Bruce, | Shall heroes and patriots ever produce: | So thine be the laurel, and mine be the bay; | The field thou hast won, by yon bright god of day!* /«The Whistle – A Ballad»/. Мовна об'єктивація ціннісного і образного компонентів тут виражена за допомогою *line, that have struggled for freedom* (‘шеренга, яка боролася за свободу’).

У фрагменті: *Upo 'this tree there grows sic fruit, | Its virtues a' can tell, man.* /«The Tree of Liberty»/ Р. Бернса створює образність за рахунок метафоризації сучасних йому історичних подій, зокрема Великої французької революції і підйому революційно-демократичного руху в Шотландії й Англії, прихильником яких він був. Використання автором у цьому вірші розгорнутого метафоричного ланцюжка *upo 'this tree there grows sic fruit* виправдано: для поета свобода – це плід (*sic fruit*), а волелюбний народ, який плекає надії на свободу, – дерево, на якому росте цей плід. А у фрагменті: *This fruit is worth a 'Afric's wealth: | To comfort us' twas sent, man: | To gie the sweetest blush o 'health, | And mak us a' content, man!* /«The Tree of Liberty»/ позитивний образ свободи створений за рахунок метафоризації історичних подій. Для Р. Бернса свобода, яку він метафорично номінує як плід (*this fruit*), має ціну всього африканського багатства тому, що був цей плід, посланий волелюбному народові.

Крім політичної та соціально-правової свободи Р. Бернс оспівує в своїх творах свободу «побутову», тобто ту, яка найчастіше відтворюється в повсякденному дискурсі. Свобода розуміється як відсутність визначеності, можливість вибору, відсутність заборони, наявність грошей і безтурботності. Так у кантаті «The Jolly Beggars: A Cantata» автор створив важливий образ – груповий портрет безпритульних, знедолених бродяг, які не позбавлені почуття власної гідності, жадають життя, здатні веселитися, дружити і

любити: *Here's to budgets, bags and wallets! | Here's to all the wandering train*. Тут метафора *the wandering train* ('мандрівний натовп') служить засобом вербалізації образної та ціннісної складових індивідуально-авторського концепту FREEDOM. Атрибути свободи безпритульних жебраків – це запаси, мішки і гаманці, за які бродячий поет, Дейві, проголошує тост, звертаючись до присутніх на веселій нічній гулянці. Він висловлює своєю піснею спільну позицію щодо способу життя, цінностей та ідеалів.

Отже, IAK FREEDOM формують такі образи, як волелюбний народ, мандрівний натовп жебраків, людина з мечем готова до бою, шеренга, що бореться за свободу.

Ціннісним пріоритетом поета є бажання відстоювати своє право на життя, право впливати на життя навколишнього світу, і в той же час прагнення до свободи і незалежності від негативного впливу цього світу на власне життя. Система ціннісних орієнтирів сформована почуттям патріотизму, відваги, а також прагненням відстояти свою свободу в боротьбі на полі битви.

2.1.4. Гіперконцепт HONOR

Одним із важливих для ідіостилю Р. Бернса є HONOR. Для нього – це не просто «хороша репутація; повага з боку інших людей; обізнаність і виконання моральних обов'язків» [OALD], а риса, завдяки якій людина має право вважати себе людиною. Пор.: *Had you the wealth Potosi boasts, or nations to adore you, | A cheerful honest-hearted clown I will prefer before you; [For] without an honest manly heart, no man was worth regarding /«Song»/*. Без чесного серця людина не варта нічого.

У віршах Роберта Бернса актуалізуються наступні значення HONOR: честь, шанобливе ставлення, повага; гідність, репутація, добре ім'я; чесність, чистота, висока моральність.

HONOR $\equiv$ БІДНІСТЬ: *My mirth and gude humour are coin in my pouch, | And my Freedom's my Lairdship nae monarch dare touch / «Contented Wi' Little And Cantie Wi' Mair»*/. Р. Бернс говорить про те, що життя для нього – це битва, а він – воїн, що бореться за своє право на життя, особисте щастя. За допомогою метафоричного перенесення *my mirth and gude humour are coin in my pouch* поет висловлює позицію по відношенню до самого себе. Говорячи про монету в своєму гаманці (*coin in my pouch*), він має на увазі свою бідність, але в той же час і свою честь, незалежність, свободу.

У вірші: *A prince can mak a belted knight, | A marquis, duke, an 'a' that; | But an honest man's aboon his might, | Gude faith, he maunnafe 'that! | For a' that, an 'a' that, | Their dignities an 'a' that; | The pith o' sense, an' pride o' worth, | Are higher rank than a' that* /«A Man's A Man For A 'That»/ мають місце кілька антонімічних пар: словосполучення *a belted knight, a marquis, duke* (‘оперезаний лицар, маркіз, герцог’) протиставляється поетом словосполученню *an honest man*, опозицією слову *dignities* (‘звання, титули’) є вираз *the pith o' sense, an' pride o' worth* (‘почуття свідомості, гордості, гідності’).

Образний компонент – це принц-правитель, його піддані й чесна проста людина. HONOR відзначений ціннісними характеристиками: життєвим орієнтиром представників знаті є звання і титули, а орієнтиром простої людини («чесної людини») – почуття власної гідності і почуття гордості. Р. Бернс стверджує: якщо людина чесна, але незаможна, у неї немає причин соромитися своєї бідності, адже багатство можна придбати і втратити, розтратити і накопичити знову, в той час як високі внутрішні якості людини не купиш ні за які гроші.

Почуттям представників знаті Р. Бернс протиставляє почуття простої людини, бідного поета: *I ken they scorn my low estate, | But that does never grieve me ...* /«Song – Here's Te Thy Healt»/. Опозиція представлена парою *they scorn my low estate* (‘вони зневажають мене за низький стан’) і *that does never grieve me* (‘це ніколи не засмучує мене’) підкреслює це протиставлення. В гіперконцепті містяться образи простої людини і представників знаті.

Ціннісний компонент формує байдужість простої людини по відношенню до думки про нього представників класу знаті.

HONOR $\equiv$ СКАРБ: *I'll count my health my greatest wealth, | Sae lang as I'll enjoy it .../«Here's To Thy Health»/* Р. Бернс говорить про те, що парубок має залишити спроби покорити дівчину, якщо знає про зневажливе ставлення дівчини до нього і про її бажання вийти заміж за більш заможну людину. Гідність у Р. Бернса – це найбільше багатство (*greatest wealth*). Перевагою є власне здоров'я. Так читач сприймає позицію Р. Бернса по відношенню до самого себе через призму ціннісного змісту образу, створеного поетом за допомогою метафорічного перенесення *I'll count my health my greatest wealth* (буду вважати найбільшим багатством своє здоров'я).

HONOR $\equiv$ НАЦІОНАЛЬНИЙ НАПІЙ: *On thee aft Scotland chows her cood, | In souple scones, the wale o'food! | Or tumblin in the boiling flood Wi 'kail an' beef; | But when thou pours thy strong heart's blood, | There thou shines chief /«Scotch Drink»/*. У наведеному прикладі використання розгорнутого метафорічного ланцюжка *when thou pours thy strong heart's blood, there thou shines chief* орієнтоване на передачу автором в цьому вірші відношення до об'єкта своєї хвалебною мови – національному напою Шотландії. Отже, за допомогою метафори Р. Бернс передає образ народної гордості Шотландії – віскі, який наділений людською сутністю – плоттю і кров'ю.

HONOR $\equiv$ НЕВИННІСТЬ: *But Nelly's looks are blythe arid sweet, | And what is best of a ', | Her reputation is compleat, | And fair without a flaw ... /«Song – Handsome Neil»/*. HONOR виражений позитивно-оцінним епітетом *compleat* ('досконалий') і фразовим позитивно-оцінним епітетом *fair without a flaw* ('чистий, незаплямований'). За Р. Бернсом парубок захоплюється не тільки красою, але й внутрішнім світом своєї коханої, чиє добре ім'я бездоганне, незаплямоване. Поет визнає, що ніяке святкове вбрання не може заволодіти серцем, бо тільки невинність і скромність коханої зачаровують душу. За допомогою використаних автором оцінних епітетів читач позитивно сприймає образ цнотливої дівчини.

Отже, ІАК HONOR формують такі образи, як монета в гаманці, національний напій, чесна проста людина, цнотлива дівчина.

Ціннісними орієнтирами представників знаті виступають звання, чини; пріоритети простої людини – це праця, почуття поваги до себе, почуття власної гідності, почуття гордості, прагнення відстояти свої права, бути вільним від матеріальних благ і байдуже ставлення до думки представників класу знаті, насторожене ставлення до оточуючих людей.

2.1.5. Гіперконцепт JOY

Наведемо дефініцію поняття ‘радість’ за словником: «почуття великого щастя; людина чи річ, через яку ви відчуваєте себе дуже щасливими» [OALD]. JOY характеризується наступними ознаками: насолода, піднесений настрій, вираз захоплення, порив почуттів, розвага.

Матеріал показує, що найбільш часто в творах Р. Бернса актуалізуються такі значення JOY: джерело або причина сильної насолоди або задоволення; святкові веселощі; стан щастя або блаженства.

JOY ≡ НАЦІОНАЛЬНА ГАСТРОНОМІЯ: густо паруюче пиво: *Care, mad to see a man sae happy, | E'en drown'd himsel amang the nappy. | As bees flee hame wi' lades o' treasure, | The minutes wing'd their way wi' pleasure: | Kings may be blest, but Tam was glorious, O'er a' the ills o' life victorious! /«Tam O' Shanter»/), блюдо хаггіс (*haggis*), що парує і видає аромат: *Ye Pow'rs, wha mak mankind your care, | And dish them out their bill o' fare, | Auld Scotland wants nae skinking ware | That jaups in luggies; | But, if ye wish her gratefu' prayer | Gie her a haggis! /«Address To A Haggis»/, шотландський віскі (Scotch Drink): *Thou clears the head o'doited Lear; | Thou cheers ahe heart o 'drooping Care; | Thou strings the nerves o 'Labour sair, | At's weary toil; | Though even brightens dark Despair | Wi 'gloomy smile /«Scotch Drink»/*. Тут національний (шотландський) напій *Scotch Drink* персоніфікується за допомогою таких**

дієслів, як *clear, cheer, string, brighten*, які володіють позитивною конотацією. За допомогою особистого займенника *thou* (поет. ‘ти’) автор одушевляє шотландський віскі звертаючись до об'єкта захоплення;

JOY $\equiv$ МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ, ТАНЦІ: *Warlocks and witches in a dance: | Nae cotillon, brent new frae France, | But hornpipes, jigs, strathspeys, and reels, | Put life and mettle in their heels* /«Tam O' Shanter»/. Лексем *hornpipes* ‘волинка’, *jigs* ‘джига’, *reels* ‘рил’, *strathspeys* ‘страспей’ виступають складником перцептивно-образного змісту JOY.

За допомогою артефактної метафори актуалізується образ скарбів (емоція радості порівнюється автором зі скарбницею Індії), а також експлікується ціннісна ознака концепту JOY: *O could I give thee India's wealth, | As I this trifle send; | Because thy joy in both would be | To share them with a friend* /«Lines To John M'Murdo, Esq. Of Drumlanrig» (Sent with some of the Author's Poems)/. Ціннісний складник JOY представлено об'ємністю емоції радості в душі та бажанням поділитися нею з другом.

Антропоморфна метафора *guardian* (‘опікун, піклувальник’) і артефактна метафора *reward* (‘нагорода, винагорода’) відбивають ціннісний й образний складники: *All blameless joys on earth we find, | And all the treasures of the mind | - These be thy guardian and reward; | So prays thy faithful friend, the Bard* /«Inscription To Miss Jessy Lewars»/. Образним складником виступає людина-захисник, яка оберігає і проявляє турботу; ціннісна ознака концепту експлікована метафорою *reward* і відзначена позитивною характеристикою – почуттям вдячності та бажанням винагородити ту людину, до якої автор звертається в своєму посланні (Джессі Льюарс – сестрі Джона Льюарса, друга Р. Бернса).

JOY $\equiv$ ЄДНАННЯ З ПРИРОДОЮ: *The leafless trees my fancy please, | Their fate resembles mine!* /«Winter: A Dirge»/. Безлисті дерева радують уяву автора, їхня доля схожа на його. Персоніфіковані *trees* через дієслово *please* (‘подобатися, радувати, бути в радість, догоджати’), що володіє позитивною конотацією, відображають образний та ціннісний складники JOY. Наведемо ще

один приклад: *The tempest's howl, it soothes my soul...* ('бурі завивають – це заспокоює мою душу'). Р. Бернс висловлює радість від душевного єднання із зимовою природою: його не лякають ні бурі, ні град, ні сніг.

Опозиція пар *mourn* ('засмучуватися, сумувати') і *sing* ('радіти, співати'), словосполучення *Autumn wild* ('осінь дика') і *Winter rude* ('зима сувора') протиставлені *youthfu 'May* ('молодий травень'): *How I wad mourn when it was torn | By Autumn wild, and Winter rude! | But I wad sing on wanton wing, | When youthfu 'May its bloom renew'd* / «O Were My Love Yon Lilac Fair»/ метафоризує ІАК: читачем асоціативно сприймаються похмурі образи осінньої і зимової природи, а також життєрадісний образ квітучої весняної природи в травні. Для Р. Бернса є бажаним позитивний настрій, радість, який він протиставляє печалі і скорботному стану душі.

Способом мовної об'єктивації концепту JOY у кантаті: *He had no wish but-to be glad, | Nor want but-when he thirsted; | He hated nought but-to be sad, | An 'thus the muse suggested | His sang that night* /«The Jolly Beggars: A Cantata»/ є антитеза, структура якої представлена опозицією *to be glad* і *to be sad*. Тут оповідається про бродячого поета Дейві, одного з учасників нічної гулянки жебраків, які зібралися в харчевні. За допомогою антитези актуалізується образ бродячого поета, який проголошує тост, звертаючись до всіх присутніх на веселій нічній гулянці, і який висловлює спільну позицію головних героїв твору про їх спосіб життя, цінності та ідеали. Також за допомогою зазначеної антитези виражений ціннісний складник ІАК: об'ємність емоції радості, а також запал компанії жебраків, що протиставляється Р. Бернсом печалі і смутку.

JOY $\equiv$ ЗУСТРІЧ З КОХАНОЮ: *When I think on the happy days I spent wi 'you my dearie: | And now what lands between us lie, | How can I be but eerie! And now what lands between us lie, | How can I be but eerie!* / «How Long And Dreary Is The Night»/. Антитеза, структура якої включає опозицію *the happy days I spent wi 'you my dearie* ('веселі дні, які я провів з тобою, моя дорога') і *how can I be but eerie* ('можу бути я лише тільки похмурим'), відображає ціннісний

складник JOY: почуття радості, яке відчувається людиною поряд з коханою людиною, якому автор протиставляє почуття смутку і безнадії *what lands between us lie* (землями, які простягаються між нами).

Отже, ІАК JOY формують такі образи, як пиво, блюдо хагтіс, волинка, танці рир, джиги, страспрей, безлисті дерева, молодий травень, час з коханою.

Ціннісні орієнтири представлені почуттям радості, поряд з коханою, бажанням поділитись емоцією радості, піднесенням настроєм компанії жебраків, одягнених в лахміття, але переповнених почуттям власної гідності і любові до життя.

2.2. Гіперконцепти негативної інспірації

Як відомо, дискретизація концептів під кутом зору аксіологічного семантики допускає їх протиставлення за принципом позитиву і негативу, оскільки концептуальний корпус мови формується не тільки ціннісними орієнтирами зі знаком плюс, а й зі знаком мінус. Концепту протиставляється антиконцепт на основі оцінки: перший являє собою ментальну одиницю, яка відображатиме певну цінність для лінгво- і етнокультури, друга – ментальну одиницю, яка відображатиме певну антицінність. При цьому обидва феномена мають не тільки істотні відмінності, але і точки дотику. У нашому розумінні антиконцепт – це «лінгво-психо-соціо-культурний феномен, вербалізований мовними засобами, який відображає певну антицінність індивідуально-авторського порядку» [Приходько 2012].

Так як оцінка гіперконцептів NOBLES, HYPOCRISY, GREED, IDLENESS, CRUELTY у ХП Р. Бернса передається емоційними реакціями осуду, відрази, презирства, зневаги, тобто на аксіологічній шкалі зі знаком мінус, слід уналежлювати ці концепти до негативної інспірації.

2.2.1. Гіперконцепт NOBLES

Серед зафіксованих поняттєвих проявів феномену ‘nobles’ «людина, яка походить із сім'ї високого соціального рангу; член дворянства» [OALD]), для Р. Бернса вагомими є: популярність, звання, чин, аристократичне походження, вищий клас, приналежність до вищого соціального класу. Аналіз творів Р. Бернса показує, що найбільш часто актуалізуються значення: людина, що володіє званням вище простої людини (з народу); дворянин, титулована особа.

NOBLES наділений в індивідуально-авторській картині світу Бернса специфічними негативно-оцінними ознаками. Зокрема, він засуджує дозвільний, аморальний спосіб життя знаті (*Whore-hunting amang groves o 'myrtles: | Then bowses drumlie German-water, | To mak himsel lookfair an' fatter ...* /«Twa Dogs»/). Образні складові цього концепту зводяться до таких метафор:

NOBLES $\equiv$ ДИХАННЯ КОРОЛІВ: *From scenes like these, old Scotia's grandeur springs, | That makes her lov'd at home, rever 'd abroad: | Princes and lords are but the breath of kings ...* /«The Cotter's Saturday Night»/. Автор при цьому ставить в один ряд існування принців, лордів (придворних) з диханням (життям) королів. Таким чином, символічний взаємозв'язок: поки живі і поки дихають повітрям королі, існують призначені ними лорди і принци, тобто представники знаті.

NOBLES $\equiv$ ГОРДОВИТИЙ ЛОРД-ФЕОДАЛ: *Or is't the paughty, feudal thane, | Wi 'ruffl'd sark an' glancing cane, | Wha thinks himsel nae sheep-shank bane, | But lordly stalks; | While caps and onnets aff are taen, As by he walks* /«Second Epistle To J. Lapraik»/. Епітетами *the paughty, feudal thane* (‘гордовитий феодал-лорд’), *glancing cane* (‘блискуча тростина’) есплікується негативне ставлення Р. Бернса до манер поведінки представника знатного стану.

NOBLES $\equiv$ БЕЗПУТНА ЗНАТЬ: *But gentlemen, an'ladies warst, | Wi'ev 'n-down want o' wark are curst. | They loiter, lounging, lank an 'lazy; | Tho 'deil-haet*

ails them, yet uneasy; | Their days insipid, dull, an 'tasteless; | Their nights unquiet, lang, an'restless /«Twa Dogs»/. Вони тиняються без діла, проводячи бездіяльно час, худорляві і ледачі; їх дні безбарвні, нудні, без смаку; їх ночі неспокійні, довгі і невгамовні Фразовим епітетом *Wi'ev'n-down want o 'wark are curst*, що володіє негативною конотацією, виражено осуд дозвільного способу життя представників дворянського стану.

NOBLES $\equiv$ ПУЗАТИЙ ДВОРЯНИН: *Do ye envy the city gent, | Behint a kist to lie an 'sklent; | Or pursue-proud, big wi' cent, per cent. | An 'muckle wame, | In some bit brugh to represent | A bailie's name?* /«Second Epistle Te J. Lapraik»/. За допомогою епітетів *pursue-proud, big wi' 'cent, per cent* ('гордий великим багатством сто на сто'), *muckle wame* ('великий живіт, пузо') відображена негативна характеристика зовнішнього вигляду знаті.

NOBLES $\equiv$ НЕРОБА: *O ken ye what Meg o' the Mill has gotten, | An ' ken ye what Meg o 'the Mill has gotten? | She gotten a coof wi' a claut o' siller...* /«Meg O 'The Mill»/. Представник знатного стану сприймається через використану автором лексему *a claut* ('муфта'), яка номінує один із елементів верхнього одягу дворянського стану тієї епохи (XVIII ст.). Водночас читачем сприймається образ ледачої людини з певним статком, яка не володіє високим рівнем духовної культури і схильністю до праці.

NOBLES $\equiv$ ТЕМНА ШИШКА: *The Miller was strappin, the Miller was ruddy; | A heart like a lord, and a hue like a lady; | The laird was a widdifu', bleerit knurl; | She's left the gude fellow, and taen the churl* /«Meg O 'The Mill»/. Лексемою *a knurl* (жарг. 'шишка') актуалізується образ неосвіченої високопоставленої людини, яка, на думку автора, заслуговує покарання, а саме – кари.

NOBLES $\equiv$ ВШИВА КОРОВА: *For why, a Lord may be a gowk, | Wi' ribband, star and a' that, | For a 'that, and a' that, | Here's Heron yet for a 'that! | A Lord may be a lousy loun, | Wi' ribband, star and a' that'* /«Ballads on Mr. Heron's Election»/. Тут поет уподібнює представника знаті до хворої худоби, тим самим передаючи своє негативне й зневажливе ставлення до цього

соціального стану, а також негативну оцінку способу життя і діям представників знаті.

NOBLES $\equiv$ СТОЯЧА ВОДА: *O ye douce folk that live by rule, | Grave, tideless-blooded, calm an'cool, | Compar'd wi 'you – O fool! fool! fool! | How much unlike! Your hearts are just a standing pool...* /«Epistle Te James Smith»/. Почуття представників знаті, які Р. Бернс зіставляє з водою в стоячому ставку, номінуються за допомогою лексеми *hearts*. Вони забруднені, немов замутилена вода в ставку.

Концепт NOBLES наділений в індивідуально-авторській картині світу негативно-оцінними конотаціями. Р. Бернс засуджує дозвільний, аморальний спосіб життя знаті (дворян): *The men cast out in party-matches, | Then sowther a 'in deep debauches ...* /«Twa Dogs»/. Чоловіки перекидаються на вечірках в партії, а потім занурюються в безсоромну розпусту. Лексема *deep*, яка виступає в функції епітета, підкреслює засуджуваче ставлення Р. Бернса до аморального способу життя цього соціального класу.

Наведемо ще один приклад з цього ж вірша: *Whore-hunting amang groves nro 'myrtles: | Then bowses drumlie German-water, | To mak himsel lookfair an' fatter ...* /«Twa Dogs»/. Епітетами *drumlie German-water* і *fair an 'fatter* Р. Бернс засуджує розпусну поведінку знаті. У використовуваному ним слові *drumlie* 'каламутний' втілено весь бруд вчинків, здійснених представником знаті, їх аморальний спосіб життя і негативне ставлення поета до цієї соціальної групи. Лексемами *fair an 'fatter* 'красивий', 'вгодований' автор характеризує зовнішній вигляд аристократів, підкреслюючи їх орієнтацію на тілесні задоволення, а не турботу про стан душі.

Ціннісний складник NOBLES втілено антитезою: *Hail, Majesty most Excellent! | While nobles strive to please ye, | Will ye accept a compliment, | A simple poet gies ye?* /«A Dream»/. Сам поет у своєму сні побачив себе присутнім на урочистому прийомі в палаці з нагоди дня народження короля. Опозицію представлена лексемами *nobles* і *a simple poet*, а також словосполученнями *strive to please ye* ('намагається догодити Вам') і *give (s)*

ує *a compliment* ('робить Вам комплімент'). Їх об'єднує спільне значення – 'вихвалити'. Базисний ІАК NOBLES негативно-ціннісний: пріоритетами представників знаті виступає улеслива мова на адресу правителя держави. У свою чергу, король не такий розумний, щоб очолити націю, тож герой висловлює своє обурення жорстокими податками *I'm no mistrusting Willie Pitt, When taxes he enlarges*, від яких страждає народ, розкраданнями, в яких винні ті, хто стоять при владі й прагнуть до наживи (в монолозі протагоніста відображена негативна оцінка можновладців). У цьому сатиричному творі Р. Бернс говорить про те, що «простий люд, селяни, стократ багатші в своєму духовному житті, ніж бідні духовно лорди, які живуть в розкоші й неробстві».

NOBLES у вірші: *I watch'd the symptoms nro ' the Great, | The gentle pride, the lordly state, | The arrogant assuming; | The fient a pride, nae pride had he, | Nor sauce, nor state, that I could see, | Mair than an honest ploughman* /«Lines On Meeting With Lord Daer»/ втілено опозицією, представленою словосполученнями *the gentle pride* ('знатна гордість'), *the lordly state* ('панський ранг'), *the arrogant assuming* ('гордовита зарозумілість'), а також лексемою *sauce* (розм. 'нахабство, зухвалість') і словосполученням *an honest ploughman* ('чесний орач'). Тут поет використовує зіставлення протилежних характеристик «скромність бідняка» – «зарозумілість знаті».

Отже, NOBLES формують такі образи, як пузатий дворянин, дихання королів, темна «шишка», безпутня знать, нероба, вшива корова, стояча вода.

Ціннісні характеристики зводяться до таких: осуд улесливої мови представників знаті на адресу правителя держави, негативна оцінка бідних духовно лордів, які живуть у розкоші і неробстві, ведуть дозвільний спосіб життя.

2.2.2. Гіперконцепт HYPOCRISY

Поняттєвий шар лексеми 'hypocrisy' зафіксовано у словнику як «поведінка, яка не відповідає моральним стандартам або не відповідає думкам, які хтось стверджує, що має» [OALD]). Лицемірство Р. Бернсом розуміється, перш за все, як нещирість людини на основі удавання володіння якостей або вірувань, якими вона насправді не володіє.

Образні складові цього концепту зводяться до таких метафор:

HYPOCRISY $\equiv$ СВЯЩЕНОСЛУЖИТЕЛІ: *But I gae mad at their grimaces, | Their sighin, cantin, grace-proud faces, | – Their three-mile prayers, an 'half-mile graces, | – Their raxin conscience...* / «Epistle To The Rev. John M'math»/ Негативні фразові епітети *sighin, cantin, grace-proud faces, three-mile prayers, half-mile graces* і епітет *raxin conscience* втілюють образ священослужителів. Р. Бернс у зверненні-листі до друга Джона Мак Мету висловлює своє презирство й гнів до священослужителів, яким він змушений писати вірші, що їх вихваляють. Поетові далекі продажність, безчестя і лицемірні мови служителів церкви. Герой Р. Бернса – волелюбний бідняк з чистим серцем, що не прагне дотримуватися церковних канонів, але відверта у своїх душевних поривах, помислах і вчинках людина.

А у *They take religion in their mouth; | They talk o 'mercy, grace, an' truth, For what ? | – to gie their malice skouth | On somepuir wight, | An 'hunt him down, owre right and ruth, | To ruin straight* /«Epistle Te The Rev. John M'math»/ HYPOCRISY представлений опозицією: *they take religion in their mouth* ('вони говорять про релігію') і *they talk o 'mercy, grace, an' truth* ('вони говорять про милосердя, прихильності і істини') протиставляються *to gie their malice skouth On some puir wight* ('випустити їх злобу за межі, назовні на будь-яку чисту істоту'), *hunt him down* ('труїти, зловити його') і *to ruin* ('зруйнувати, погубити'). Поет відчуває гнів і висловлює авторську негативну оцінку діям, способу життя і поведінці антигероїв, які виступають

в якості представників церкви. Поетові, далекі продажність, безчестя і лицемірні мови служителів церкви.

Зміст концепту HYPOCRISY у цьому вірші: *Ye hae saw mony cracks an ' cants, | And in your wicked, drucken rants, | Ye mak a devil o 'the saunts, | An' fill them fou; | And then their failings, flaws, an 'wants, | Are a' seen thro* передається за допомогою антонімічних пар: *the saunts* ('святі') протиставляється *a devil* ('диявол, біс'), *failings* ('слабкості'), *flaws* ('пороки, плями') і *wants* ('недоліки'). У вірші описані образи грішних людей, які лицемірно приховують свої пороки під подобою праведників, а також образ безстрашного поета (Джона Ранкіна), який викриває недоліки цих грішників і їх святенницький спосіб життя.

HYPOCRISY $\equiv$ ДОБРЕ ПІДВІШАНИЙ ЯЗИК: *Beware a tongue that's smoothly hung, | A heart that warmly seems to feel; | That feeling heart but acts a part ...* /«Song – O Leave Novels»/. У своєму зверненні автор застерігає красунь бути обережними в спілкуванні з шахраєм Робом Мосгілом і його друзями. Поет, використовуючи такі негативні оцінні епітети, як *rakish rooks* ('нахабні шахраї'), *a tongue that's smoothly hung*, *the frank address, and politesse are all finesse*, називає Роба розпущеним шахраєм, у якого добре підвішений язык, а його відверту мову і ввічливість сповненими хитроцїв. Таким чином, Р. Бернс висловлює негативну оцінку до лицемірних промов і дій Роба, а також його приятелів, які крутять голови юним красуням і ведуть розгульний спосіб життя.

HYPOCRISY $\equiv$ ПИХАТИЙ НАСПІВ: *The Power, incens'd, the pageant will desert, | The pompous strain, the sacerdotal stole ...* /«The Cotter's Saturday Night»/) Через негативно-оцінний епітет *the pompous strain* автором в експресивній формі передається негативне ставлення до атмосфери в розкішних храмах, позбавлених істинної віри, де, дотримуючись церковних обрядів, лицеміри звертаються з молитвами до Всевишнього. Церковним помпезним обрядам прихожан в пишних храмах Р. Бернс протиставляє молитви, вимовлені в бідній хатині селянської сім'ї. Саме молитви членів

дружної родини шотландського селянина, наповнені щирою вірою живої душі, гідної бути внесеної Богом в його книгу життя.

Отже, метафоричний шар гіперконцепту HYPOCRISY створюють священослужителі, добре підвішаний язик, пихатий наспів. Негативно-цінностними орієнтирами виступають лукава мова і штучна ввічливість, розпущеної людини.

2.2.3. Гіперконцепт IDLENESS

Поннятєвий шар лексеми 'idleness' зафіксовано у словнику як «схильність бути ледачим і не важко працювати; факт того, що людина не має роботи або не експлуатується» [OALD]. Перцептивно-образний зміст IDLENESS характеризується безглуздо втраченим часом у пияцтві та втіхах.

Р. Бернс звужує словникове визначення IDLENESS до такого значення: характерна риса бути гулящим через небажання працювати, через захоплення пияцтвом і через бажання отримувати задоволення від розпиття спиртного.

Образні характеристики IDLENESS зводяться до таких метафор:

IDLENESS $\equiv$ ЕЛЬ, ВИНО: *Gane is the day, and mirk's the night, | But we'll ne'er stray for faut o' light; | Gude ale and bratdy's stars and moon, | And blue-red wine's the risin' sun. ... /«Gudewife, Count The Lawin»/. Авторська позиція по відношенню до дій головних персонажів вірша сприймається через створені Р. Бернсом за допомогою метафори образи зірок і місяця, а також образ сонця, що сходить. Ними експлікується піднесений душевний стан героїв твору, які марнотратно проводять свій час у пияцтві і втіхах. Джерелом світла яких в непроглядній пітьмі і їх сенсом життя є хороший ель і вино.*

IDLENESS $\equiv$ СВЯТЕ ДЖЕРЕЛО: *My coggie is a haly pool, | That heals the wounds o' care and dool /«Gudewife, Count The Lawin»/. Вміст coggie ('дерев'яна посудина') Р. Бернс ставить в один асоціативний ряд із haly pool ('святим джерелом'). Таким чином, зіставляючи спиртне з водою (більш того,*

зі святою водою), життєво необхідною для людини речовиною, Р. Бернс ілюструє ціннісні пріоритети, джерело життя і емоційний стан гуляк.

IDLENESS ≡ ФОРЕЛЬ: *And Pleasure is a wanton trout, | An ye drink it a ', ye'll find him out. | Then gudewife, & c. /«Gudewife, Count The Lawin»/*. Використання зооморфної метафори *wanton trout* ('жвава форель') у вірші не випадкове. Опорним словом у структурі метафори є *pleasure* ('розвага, задоволення'). Розвагою може бути і тривала ловля риби, що живе у віддалених глибоких водоймах. В цьому прикладі за допомогою зіставлення пияцтва з ловлею форелі Р. Бернс яскраво створює образ людини, яка безглуздо проводить час, розважаючись пияцтвом і отримуючи задоволення від розпивання спиртного.

IDLENESS ≡ ПЛЯШКА: *But a club of good fellows, like those that are here , | And a bottle like this, are my glory and care /«No Churchman Am I»/*. Артефактна метафора образно ілюструє емоційний стан протагоніста, стиль його життя. Ціннісним орієнтиром, 'тріумфом і турботою' (*glory and care*) є вміст пляшки. А у *I found that old Solomon proved it fair, | That a big-belly'd bottle's a cure for all care* артефактна метафора актуалізує важливий образ – образ тієї ж бутлі. Психологічна цінність вмісту пляшки для життя передається поетом за допомогою позитивно оцінних епітів *big-belly'd* ('велика, пузата'). Як і в попередньому прикладі, вміст бутлі для протагоніста життєво необхідний тому, що він для нього – «ліки від усіх турбот», головна цінність, зміст і джерело життя.

Ціннісний складник концепту IDLENESS чітко виражений й у вірші «Epistle To Davie, A Brother Poet», в якому поет використовує епітети *baith careless and fearless i an idle tale: Alas! How aft in haughty mood, | God's creatures they oppress! | Or else, eglecting a 'that's guid, | They riot in excess! | Baith careless and fearless | Of either heaven or hell; | Esteeming and deeming | It's a 'an idle tale!* Читач має можливість відчутти емоційну негативну оцінку автора по відношенню до способу життя і поведінки представників вищого суспільства.

Епітети *lang nights, crabbit leuks, the devil's pictur'd beuks* яскраво відтворюють перцептивно-образний і ціннісний складники концепту IDLENESS: *They sip the scandal – potion pretty; | Or lee-lang nights, wi' crabbit leuks | Pore owre the devil's pictur'd beuks .../«Twa Dogs»/* Через лексеми *craabbit* ('дратівливий') і *devil's pictur'd* ('з диявольськими зображеннями') асоціативно передається зорова взаємодія очей, дзеркала грішної душі, з об'єктом їх пильної уваги, книгами з непристойним змістом.

Перцептивно-образна і ціннісна складові розглянутого концепту передається епітетами *they loiter, lounging, lank an 'lazy: But gentlemen, an 'ladies warst, | Wi' ev'n-down want o' wark are curst. | They loiter, lounging, lank an 'lazy; | Tho' deil- haet ails them, yet uneasy; | Their days insipid, dull, an 'tasteless; | Their nights unquiet, lang, an 'restless /«Twa Dogs»/*. Пані та панове жахливі, навіть з хорошим настроєм вони не бажають працювати. Це для них огидно. Вони тиняються без діла, проводячи бездіяльно час, худорляві й ледачі, хоча диявол не заподіював їм ще страждань, їхні дні безбарвні, нудні, без смаку, їх ночі неспокійні, довгі і невгамовні.

Фразовим епітетом *Wi' ev'n-down want o' 'wark are curst* в цьому випадку відбивається негативна характеристика представників дворянського стану. Читач може легко відчутти емоційно-негативну оцінку Р. Бернса стосовно способу життя цього соціального класу.

Отже, IDLENESS актуалізується в ХІІ Роберта Бернса за до допомогою таких метафор: ель, вино, пляшка зі спиртним, жвава форель.

Безглуздо втрачений час у пияцтві та втіхах, небажання працювати різко засуджуються Р. Бернсом.

2.2.4. Гіперконцепт GREED

Словник подає поняттєвий шар лексеми 'greed' як «сильне бажання отримати більше багатства, майна, влади тощо, ніж потрібно людині; сильне

бажання більше їсти або пити, коли ви вже не голодні чи не спрагли» [OALD]. У віршах Р. Бернса актуалізуються такі значення: надмірне бажання придбати або оволодіти великим (особливо великим матеріальним багатством), ніж людині потрібно або ніж вона заслуговує; гідне осуду бажання купувати; ненаситне бажання багатства (що представляє собою один із смертних гріхів).

За допомогою артефактної метафори втілено образний та ціннісний складники GREED: *The English stell we could disdain, | Secure in valour's station; | But English gold has been our bane | Such a parcel of rogues in a nation!* /«Such A Parcel Of Rogues In A Nation»/. Метафоризація видбувається за рахунок лексеми *bane* ('отрута'), яка передає презирливе ставлення і негативну оцінку поета діям корисливих людей, зрадників шотландського народу. GREED часто асоціюється з отруєними грошима, а його ціннісний компонент з прагненням роздобути англійське золото ціною зради своїх співвітчизників шотландців.

GREED ≡ РАБ БАГАТСТВА: *The world's wealth, when I think on, | It's pride and a 'the lave o't; | O fie on silly coward man, | That he should be the slave o't ! O why, & c.* /«Poortith Cauld And Restless Love»/. Через образ людини, улесливої перед матеріальними благами, скарбами світу простежується авторське негативне ставлення до накопичення і поклоніння матеріальним благам, презирство на адресу корисливих людей.

GREED ≡ КОРИСЛИВІ СИНІ: *While sordid sons o 'Mammon's line | Are dark as night!* /«Second Epistle To J. Lapraik»/. Тут антропоморфна метафора експлікована поєднанням лексем *sons o 'Mammon's line* – 'сини по лінії Мамона', який уособлює багатство. Своє негативне ставлення до «синів багатства» (корисливих людей) автор передає за допомогою використання в метафоричній ланцюжку слів-параметрів негативно оцінного епітета *sordid sons* ('підлі, корисливі сини').

GREED ≡ ПРОДАЖНІСТЬ: *An 'may ye rah Corruption's neck, | And gie her for dissection!* /«A Dream»/. Через використання Р. Бернсом лексеми *neck*

персоніфікується *corruption's neck* і створюється образ злочинця (корисливої людини). Асоціативно передається сцена страти, розсічення шийі корисливого людини.

GREED $\equiv$ ВЛАСНИК ЗЕМЛІ: *My daddie sign'd my tocher-band | To gie the lad that has the land ...* /«The Gallant Weaver»/. Незаміжня дівчина, розповідає про свою любов і відданість ткачу. Батьки дівчини, однак, проти її заручин з бідним ткачем. Їм до душі забезпечені женихи, а саме власник земельних угідь, образ якого асоціативно переданий шляхом використання словосполучення *the lad that has the land*. Лише поміщику батько дівчини готовий віддати придане – в цьому і проявляються корисливі наміри батьків дівчини. Судячи з наведеного контексту, цей ІАК в аксіологічному плані негативний.

GREED $\equiv$ ЖАДІБНИЙ БЕРЕТ: *When by the plate we set our nose, | Weel heaped up wi 'ha'pence, | A greedy glowr black-bonnet throws, | An' we maun draw our tippence* /«The Holy Fair»/. Метафора *a greedy glowr black-bonnet* ('жадібний пильно споглядаючий чорний берет'), що володіє емоційною негативною конотацією, яскраво виражає GREED. Р. Бернс створив образ служителя церкви, який виражається словом *black-bonnet* (головний убір священнослужителя, чорний берет), за допомогою якого передається осуд корисності служителя церкви.

Отже, образний складовник GREED представлений отруєним золотом, людиною-рабом світового багатства і «синами багатства» (корисливими заможними людьми), служителем церкви. Індивідуально-авторський концепт GREED володіє ціннісними ознаками. В їх основі, як показує матеріал, лежить негативна оцінка.

2.2.5. Гіперконцепт CRUELTY

Словник подає поняттєвий шар лексеми 'cruelty' як «поведінка, яка заподіює фізичний чи психічний біль іншим і змушує їх страждати, особливо навмисно» [OALD].

CRUELTY характеризується такими ознаками: нелюдяність, садизм; підлість; безсердечність; нанесення шкоди іншим без жалю про це; участь в заподіянні страждань. У КС Р. Бернса реалізуються такі значення: стан або характерна риса бути жорстоким; безперервний ряд жорстоких дій; тривале жорстоке поводження (потерпілий від сильної жорстокості); жорстокий вчинок.

CRUELTY $\equiv$ ТИРАН: *They took a plough and plough'd him down, | Put clods upon his head*, ('Вони взяли плуг і розсікли його на частини, поклали йому на голову брили землі') *And cut him by the knee*; ('І підтяли його до колін'). *They laid him down upon his back, | And cudgell'd him full sore* ('Вони поклали його на спину, і били його до рясних ран'). *And still, as signs of life appear'd, | They toss'd him to and fro* ('І все ще як ознаки життя з'являлися, вони підкидали його'). *They wasted, o'er a scorching flame, | The marrow of his bones*; ('У палючого полум'я вони розоряли м'якоть його кісток'). *And they hae taen his very heart's blood, | And drank it round and round* ('І вони наситилися його кров'ю самого серця, і випили її по колу'). Тут уособлення виступає способом об'єктивації образу жорстоких тиранів-царів і Джона Ячмінне Зерно, жертви їх жорстокості. Тяжкі муки між каменями-жорнами поет зображує у таких рядках: *But a Miller us 'd him worst of all. | For he crush'd him between two stones* – і тим самим ще більше олюднюється народний символ стійкості і незламності Шотландії – Ячмінне Зерно.

У «John Barleycorn» відбувається мовна об'єктивація образу жертви жорстокості царів, Джона Ячмінне Зерно: *And he grew thick and strong; | His head weel arm'd wi 'pointed spears* (і він виріс огрядний і міцний, його голова озброїлася заплавою гострих копій). Р. Бернс відзначає силу, бурхливість і

шаленство, які спрямовані проти жорстоких царів, що пригнічують свободу простих людей.

CRUELTY $\equiv$ КРОВОТЕЧНЕ СЕРЦЕ: *And they hae taen his very heart's blood, And drank it round and round* /«John Barleycorn»/.

CRUELTY $\equiv$ НІЖ, РЕМІНЬ: *A garter which a babe had strangled: | A knife, a father's throat had mangled. Whom his ain son of life bereft* /«Tam O 'Shanter»/. Знаряддя вбивства *a garter* і *a knife* зі слідами жорстокості на них персоніфікуються за допомогою використання смислових дієслів *had strangled* ('задушив') і *had mangled* ('покалічив'). Асоціативно сприймається емоційно-негативна оцінка Р. Бернса описуваної ним картини.

CRUELTY $\equiv$ ТОМАГАВК, ЯТАГАН: *Five tomahawks, wi' blude red-rusted: | Five scimitars, wi' 'murder crusted* /«Tam O 'Shanter»/. За допомогою образів знарядь вбивства *tomahawks, wi' blude red-rusted* ('томагавк червоно-іржавий від крові') і *scimitars, wi' murder crusted* ('ятагани, покриті кіркою вбивства') створюється емоційно напружена атмосфера моторошного місця, що кишить нечистю і наповнений жахом смерті.

CRUELTY $\equiv$ КРОВОПРОЛИТНА РУКА: *Avaunt, away! the cruel sway, | Tyrannic man's dominion; | The sportsman's joy, the murd'ring cry, | The flutt'ring, gory pinion!* /«Song Composed In August»/. За допомогою метафори *the flutt'ring, gory pinion* ('тріпотлива, кровопролитна рука') створений образ вбивці. Р. Бернс кидає виклик людській бездушності, пануванню людини над природою, які виливаються в тиранію і жорстокість. Тим самим намагається захистити гармонійний світ природи, створений для любові і споглядання, від злодіянь безсердечної людини.

Ціннісною ознакою CRUELTY виступає жорстоке ставлення, насильство і жага крові: *Inhuman man! Curse on thy barb'rous art, | And blasted be thy murder-aiming eye; | May never pity soothe thee with a sigh, | Nor ever pleasure glad thy cruel heart!* /«The Wounded Hare»/. Образ вбивці нещасної тварини асоціативно сприймається за допомогою таких лексем, як *inhuman man* ('бездушна людина'), *cruel heart* ('жорстоке серце'), а також

murderaiming eye ('око, націлене на вбивство'), а об'єктивація ціннісної складової – за допомогою епітета *barb'rous art* ('варварське мистецтво'). Р. Бернс звертається зі словами печалі, жалю і обурення до об'єкта своєї скорботи, зайця *poor wand'rer of the wood and field*. Поет засуджує варварські дії безжального вбивці. Ціннісним пріоритетом антагоніста тут виступає безжальне ставлення, безсердечність і усвідомлене бажання скоїти вбивство, осуджені Р. Бернсом.

Отже, образний складник CRUELTY представлений царем-тираном, кровотечним серцем, знаряддями вбивства, кровопролитною рукою. CRUELTY нерозривно пов'язаний з усім найбільш емоційно-негативним, що тільки може бути виражено і позначено із застосуванням фізичної сили по відношенню до всього живого. Р. Бернс засуджує жорстоке ставлення, насильство і жагу до крові, безжальне ставлення, безсердечність і усвідомлене бажання скоїти вбивство.

2.3 Гіперконцепти змішаної інспірації

Цінність і антицінність мінливі у просторі та часі, а тому здатні змінюватись в залежності від типу оцінки (загальної, психологічної, естетичної, етичної, утилітарної). Тож в окремих випадках цінність і антицінність здатні мінятися місцями [Приходько 2012]. Зважаючи на той факт, що гіперконцепти LABOR і POVERTY виявляються у художньому просторі Р. Бернса градуйованими полюсами як зі знаком «плюс», так і зі знаком «мінус» слід уналежлювати їх до концептів перемінної інспірації.

2.3.1. Гіперконцепт LABOR

Етнокультурне розуміння феномену праці представляє її як процес, що вимагає зусиль, при цьому його бажаність / небажаність залежить від представлених результатів. Праця бажана як явище, що дає їжу і одяг, але небажана як явище, яке потребує зусиль і не приносить в результаті багатства [Антологія Т2, с. 326].

Б. І. Колесніков справедливо відзначив той факт, що «починаючи з Бернса у великій англійській літературі з'являється нова традиція – зображувати людей праці як кращих представників нації, носіїв її «розуму і честі». Затвердження людської гідності трудівника, його право на гідне життя супроводжується у Бернса засудженням лордів і буржуа» [Колесников 1967, с. 78]

Словник подає поняттєвий шар лексеми 'labor' як «робота, особливо фізична робота; завдання чи період роботи; люди, які працюють або надаються для роботи в країні чи компанії» [OALD]). У ХІІ Р. Бернса це значення звужується до важкої, одноманітної, фізичної праці.

LABOR ≡ ВИСНАЖЕНИЙ СЕЛЯНИН: *The toil-worn Cotter frae his labour goes, | – This night his weekly moil is at an end ...* /«The Cotter Saturday night»/. За допомогою лексем *the toil-worn Cotter* змальовано образ селянина з шотландського селища, утомленого трудовими турботами після завершення робочого дня, а також передана позитивна оцінка щодо його діяльності. Через лексему *worn* ('утомлений, виснажений') висловлюється співчуття автора до важкої долі селянина. Способом експлікації ціннісного компонента концепту виступає лексема *toil* ('тяжка праця').

LABOR ≡ СЕЛЯНСЬКА РОДИНА: *Their master's and their mistress 'command , | The younkers a 'are warned to obey; |And mind their labours wi 'an eydent hand, |And ne'er, tho' out o 'sight, to jauk or play* /«The Cotter Saturday night»/. Ціннісний компонент LABOR, експлікований за допомогою лексем *an eydent hand* ('старанна рука'), які володіють позитивною конотацією. Р. Бернс

висловлює позитивне ставлення до простої селянської родини з шотландського селища, схвалює її спосіб життя: віддане ставлення до роботи, проведення часу не в дозвіллі (пияцтво, жартах або грі), а в наполегливій праці. Таким чином, лексема *eudent* ('старанний, ретельний') є авторським маркером відданого ставлення селян до їхньої повсякденної роботи й до наполегливої праці.

LABOR $\equiv$ БЕЗПРАВНІСТЬ: *Think ye, that sic as you and I, | Wha drudge an ' drive thro 'wet and dry, | Wi' never-ceasing toil; | Think ye, are we less blest than they, | Wha scarcely tent us in their way, | As hardly worth their while? / «Epistle To Davie, A Brother Poet» /*. Досить яскраво експлікується ціннісний і образний компоненти LABOR словами *Wha drudge an ' drive thro 'wet and dry, | Wi' never-ceasing toil*; ('які виконують тяжку, нудну роботу і носяться в сльоту і посуху з буззупинною працею'), за допомогою яких сприймаються образи двох друзів, які займаються важкою працею в будь-яку погоду і не мають часу ні на відпочинок, ні на спокій. У цьому випадку LABOR виступає негативно-оцінним концептом, адже використовуючи гіперболу *thro 'wet and dry* ('в сльоту і посуху') Р. Бернс навмисно перебільшує безправність селян, тим самим посилюючи експресію сприйняття їхньої нелегкої долі, наближуючи її до рабства. Через лексему *never-ceasing* ('буззупинна') автор також акцентує увагу на своїй позиції жалю (негативна оцінка) до сформованих суворих умов праці друзів, але і в той же час висловлює їм своє розуміння і співчуття – тим самим передаючи свою позитивну оцінку їхнім діям і працьовитому способу життя.

Отже, у LABOR виявлені образи двох працюючих у суворих життєвих умовах безправних друзів, образ втомленого важкою роботою шотландського селянина і образ працьовитої й покірної своїм господарям шотландської селянської сім'ї.

Ціннісні складники концепту LABOR наділені у Р. Бернса такими характеристиками: безперервна важка праця, відданість нелегкій роботі і дотримання шотландськими селянами встановленого порядку, підневільність

у виконанні повсякденних справ, що наближується до рабства. Так спираючись на змішану інспірацію LABOR, можна стверджувати, що під кутом аксіологічної семантики ‘старанність, наполеглива праця’ концепту LABOR протистоїть антиконцепт IDLENESS. Якщо ж до уваги взяти індивідуально-авторське аксіологічне значення ‘безправність’, що наближається до семантики ‘рабство’, тоді LABOR перетворюється на антицінність та виступає антиконцептом концепту FREEDOM.

2.3.2. Гіперконцепт POVERTY

На думку Б. І. Колеснікова, «... від традиційних народних пісень і балад про нерозділене кохання Р. Бернс повертається до реалістичного опису долі ...» [Колесников 1967, с. 87-88]. Критик влучно зазначив, що «сучасники поета були вражені його здатністю поетизувати життя соціальних низів, якими класицисти не цікавилися зовсім, оголошуючи, що доля представників цих низів не має ніякого інтересу для мистецтва. Бернс спростував цю думку, виступивши як співак найбільш знедолених верств народу, їхній заступник» [Колесников 1967, с.112].

У КС Р. Бернса реалізуються такі поняттєві варіанти POVERTY: характерна риса або стан бідності чи потреби; недолік або нестача коштів для існування; нужда, бідність; потреба; стан того, хто відчуває нестачу в звичайній або соціально прийнятній сумі грошей або матеріальної власності. Але POVERTY («буття у злиднях» [OALD]) автор вважає чесною рисою і називає жалюгідним того, хто її соромиться: *Is there, for honest poverty | That hings his head, and a' that; | The coward slave, we pass him by | We dare be poor for a' that! | The honest man, tho' e'er sae poor, | Is king o' men for a' that. | But an honest man's aboon his might | Guid faith, he mauna fa' that!* /«Song – For a' that and a' that»/. У баченні Р. Бернса цей концепт тісно перетинається з честю, яка є дорожчою за усі багатства. І попри те, що людина бідна матеріально,

духовно – вона вища за всіх вельмож. Поет зневажає несправедливо нажите багатство, в його очах справжньої поваги гідна бідна, але чесна людина. Гідність – у розумі та працьовитості, вважає Бернс. Шовковим платтям не можна прикрити дурість, в дорогому вині не втопити підлість. Бідність і гідність у художньому світі поета йдуть пліч-о-пліч.

Водночас POVERTY, як показує матеріал, є й негативно-оцінним, так у відрізку: *Oh lam come to the low Countrie, | Ochon, Ochon , Ochrie! | Without a penny in my purse, | To buy a meal to me* /«The Highland Widow's Lament»/ шотландська вдова, оповідає про свою долю і нелегке життя. З гордістю на початку вірша вона розповідає про своє безбідне життя, коли був живий її чоловік Дональд. Але тепер їй, самотній, старій, без чоловіка, доводиться тягнути убоге існування *without a penny in my purse* ('без пенні в гаманці').

Ціннісний складник концепту POVERTY втілено словами *poor body i some beggar's haffet squattle*, які мають емоційно негативну конотацію: *Gae somewhere else and seek your dinner | On some poor body. | Swith! in some beggar's haffet squattle; | There ye may creep, and sprawl, and sprattle, | Wi' ither kindred, jumping cattle ...* – /«To A Louse, On Seeing One On A Lady's Bonnet, At Church»/. Протагоніст звертається до комах на капелюсі дами з вищого світу. За допомогою використання Р. Бернсом цілого ланцюжка негативно-оцінних епітетів *ugly, creepin, blastit wonner, detested, shunn'd by saunt an 'sinner* висловлено обурення поета комахою, яка руйнує прекрасний гармонійний образ пристойності світської дами своїм проживанням на її капелюсі. Тим самим Р. Бернс підкреслює комічність невідповідності способу нікчемної істоти, яка зазвичай живе серед бідняків, образу світської дами в капелюсі, одягненою в мережива.

POVERTY ≡ НЕВЗГОДИ: *But Misery and I must watch | The surly tempest blow: And it's O, fickle Fortune, O'* /«Song- – In The Character Of A Ruined Farmer»/. Тут персоніфікується *misery* ('негаразди; злидні, бідність') за допомогою дієслів *must watch* з подальшим прямим доповненням: *must watch The surly tempest blow* ('повинен спостерігати за грубим ударом бурі'). Тут

зображені переживання за долю своїх близьких людей, дружини і дітей. Через невпевненість в завтрашньому дні й у здатності прогодувати свою сім'ю в душі героя спокою немає, його доля – убогість і нещастя.

POVERTY $\equiv$ НУЖДА, ГОЛОД: *Waefuf Want and Hunger fleu me, | Glowrin 'by the hallan en' /«Crowdie Ever Mair»/*. У наведеному прикладі уособлення *Want and Hunger* відбувається за допомогою дієслова *fleu* ('лякати, залякувати'). Р. Бернс зображує переживання щодо можливості прогодувати сім'ю, в якій ростуть діти.

POVERTY $\equiv$ НУЖДА І СТАРІСТЬ: *Then Age and Want – oh! ill-match'dpair | – Shew man was made to mourn. /«Man Was Made To Mourn: A Dirge»/*. *Age* 'вік, старість' і *Want* 'нужда, бідність' персоніфікуються за допомогою смислового дієслова *shew* 'показав'. Саме слово *Want* передає долю постарілої людини, чиє життя наповнене лише нуждою і стражданнями.

Отже, у POVERTY виявлено такі образи: бідна людина без пені в гаманці, голод, невзгоди, бідна старість, комаха на капелюсі.

Ціннісні складники концепту POVERTY наділені у Р. Бернса такими характеристиками: чесне, незаплямоване, гідне життя; тяжке, убоге існування. Поет зневажає неправедно нажите багатство, в його очах справжньої поваги гідна бідна, але чесна людина.

РОЗДІЛ 3

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Оскільки тема магістерської роботи – «Концептосистема художнього простору Роберта. Бернса», передбачає виконання посадових обов’язків та проведення досліджень в сфері перекладу у приміщенні офісу обладнаному персональними комп’ютерами (далі ПК), тому нижче розглянемо заходи по забезпеченню безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці і пожежної безпеки для офісного приміщення.

3.1. Аналіз потенційних небезпек

На основі аналізу роботи існуючого обладнання і посадових обов’язків фахівця у приміщенні офісу обладнаному ПК, виявлені наступні небезпечні та шкідливі виробничі фактори, здатні привести до травм або ушкодження здоров’я працівників:

- **можливість ураження електричним струмом**, при виконанні посадових обов’язків внаслідок порушення правил з електробезпеки або помилкових дій персоналу, що може призвести до електротравм різного ступеню важкості або навіть до смертельних наслідків;

- **механічне травмування** внаслідок нераціонального розташування робочих місць, що є порушенням вимог ергономіки;

- **підвищене нервово-психічне навантаження**, внаслідок специфіки роботи, а саме постійний контакт з клієнтами, колегами по роботі, керівництвом, контрагентами при вирішенні робочих питань (деякі з них можуть бути конфліктними, суперечливими), що може викликати емоційний дискомфорт, внутрішнє роздратування та емоційну нестабільність під час короткотривалих певних негативних ситуацій, та може призвести до

захворювань нервової системи, зниження насаги до праці, стресових станів та помилкових дій;

- порушення кістково-м'язового апарату. Оскільки робота користувача ПК вимагає тривалого статичного напруження м'язів спини, шиї, рук і ніг тому не раціональна або неправильна конструкція, організація та обладнання комп'ютеризованого робочого місця не забезпечує правильного та комфортного положення при роботі за комп'ютером, що може привести до швидкої втоми, а як наслідок до помилок, зниженню працездатності та кістково-м'язовим порушенням;

- недостатнє або надмірне освітлення робочих місць, у зв'язку з несправністю, або хибним вибором освітлювальних приладів, у зв'язку з неправильним розташуванням робочих місць по відношенню до джерел природного та штучного освітлення, що призводить до помилкових дій, погіршення зору або ефекту засліплення;

- незадовільні параметри мікроклімату в робочих приміщеннях (підвищена або знижена температура, вологість і рухливість повітря), у зв'язку з відсутністю, хибним вибором та використанням неякісних або нераціональних систем вентиляції, кондиціонування повітря. Важливий складник мікроклімату – це вологість повітря. Потенційною небезпекою є недостатня (нижче 20%) або надмірна (більше 75%) вологість повітря. Перша призводить до підсихання слизових оболонок дихальних шляхів та очей, внаслідок чого зменшується їх захисна здатність протистояти мікробам, друга – до утворення плісняви на стінах, шпалерах, меблях, підлозі, електрообладнанні, як наслідок, руйнуються дерев'яні деталі будівлі, меблі, підвищується тепловіддача організму – людина у вологому приміщенні постійно мерзне. Це призводить до загострення тонзилітів, виникнення ангін, катарів верхніх дихальних шляхів, до підвищеної стомлюваності, а як наслідок до помилок і зниження працездатності.

Розповсюдження плісняви також негативно впливає на стан ізоляції електроустановок, руйнує її, зменшує опір на ділянці включення людини в

електромережу за рахунок зниження перехідного опору між струмопровідними частинами і тілом людини.

- неправильні або нераціональні дії персоналу в умовах надзвичайних ситуацій, внаслідок несвоєчасного оповіщення, неякісної підготовки персоналу правилам дій в умовах надзвичайних ситуацій або неякісної організації дій персоналу керівництвом, призводять до паніки, невинуватених травм та загибелі людей;

- можливість загоряння, в зв'язку з порушенням правил протипожежної безпеки, використанням несправного електрообладнання, або відсутністю систем пожежної сигналізації і пожежогасіння, що призводить до пожежі, а як наслідок може бути причиною опіків та травм різного ступеня важкості або навіть смертельних наслідків, а також значних матеріальних збитків.

- негативний вплив підвищеного рівня шуму на психоемоційний стан працюючого, джерелами якого можуть бути застаріла або несправна периферійна техніка (кондиціонери, копіювальна техніка, освітлювальні прилади), зовнішній шум (транспортні засоби, міський шум), шум створений працівниками, як наслідок емоційний дискомфорт, внутрішнє роздратування та емоційна нестабільність під час короткотривалих певних негативних ситуацій, та навіть захворювання нервової системи, зниження насаги до праці, стресові стани та помилкові дії [Жидецький 2014]

3.2. Заходи по забезпеченню безпеки

Приміщення, у якому здійснюються заходи пов'язані з виконанням посадових обов'язків та проведенням досліджень та розрахунків (розробкою, модернізацією, удосконаленням, тощо), є спеціалізованим офісним (приміщенням дослідницького центру, лабораторії, тощо) яке обладнане ПК.

У приміщенні офісу застосовується широке різноманіття електроприладів: персональні комп'ютери, принтери, ксерокси, освітлювальні прилади, кондиціонери, побутові електроприлади тощо. **Небезпека ураження електричним струмом** при використанні цих приладів з'являється при недотриманні заходів обережності, а також при відмові або несправності цього обладнання. Наслідки ураження електричним струмом залежать від багатьох факторів: опору організму, величини, тривалості дії, роду і частоти струму, шляхів його проходження через життєво важливі органи, умов зовнішнього середовища.

Для запобігання ураження електричним струмом встановлено електроустаткування, яке відповідає вимогам ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні стандартні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», «Правил улаштування електроустановок» (далі – «ПУЕ»), ДСТУ Б В.2.5-82:2016 «Електробезпека в будівлях і спорудах. Вимоги до захисних заходів від ураження електричним струмом», НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок», НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні» та буде використовуватися згідно вимог НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок» (далі – «ПБЕЕ»), НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів» (далі – «ПБЕЕС») та НПАОП 0.00-7.15-18 «Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроями».

Згідно з «ПУЕ», за ступенем небезпеки ураження електрострумом, офісне приміщення належить до 1-го класу, тобто є приміщенням без підвищеної небезпеки, у якому відсутні умови, що створюють підвищену та особливу небезпеку [ПУЕ 2017]

Згідно з главою 1.7 – «Заземлення і захисні заходи від ураження електричним струмом» – «ПУЕ», обладнання офісу має основну ізоляцію струмовивідних частин, яка забезпечує захист від прямого дотику та

подвійну, яка складається з основної та додаткової ізоляції, для забезпечення захисту від ураження електричним струмом у разі пошкодження основної ізоляції [ПУЕ 2017].

Відповідно до вимог п. 6.7.4. НПАОП 40.1-1.21-98 «ПБЕЕС» усі доступні для доторкання металеві деталі електрообладнання у приміщенні з ПК, які можуть опинитись під напругою, у випадку пошкодження ізоляції, з'єднані з заземлюючим пристроєм [НПАОП 40.1-1.32-01 2001].

Оскільки офісне приміщення за ступенем небезпеки ураження електрострумом належить до 1-го класу, тому відповідно до вимог п. 6.7.6 НПАОП 40.1-1.21-98 «ПБЕЕС» та додатку №1 до НПАОП 40.1-1.01-97 «ПБЕЕ» користувачі ПК пройшли інструктаж з електробезпеки з оформленням в журналі інструктажу та мають I групу з електробезпеки.

Ймовірність **механічного травмування** може виникнути внаслідок нераціонального розташування робочих місць, захаращення робочих місць або у зв'язку з недбалістю та неуважністю обслуговуючого персоналу. Для виключення травматизму згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» зроблено більш зручне та раціональне розташування робочих місць, таким чином збільшена відстань між ними, яка відповідає нормованим значенням (площа на одне робоче місце має становити не менше ніж $6,0 \text{ м}^2$, а об'єм не менше ніж $20,0 \text{ м}^3$). Поверхня підлоги є рівною, неслизькою, з антистатичними властивостями [ДСанПіН 3.3.2.007-98].

У зв'язку із **стресовими ситуаціями та нервово-емоційними навантаженнями** у працівників може виникнути ймовірність захворювань загально-невротичного характеру.

З метою зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з

візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» для робітників із застосування ЕОМ, передбачені регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожні дві години, а також обладнані побутові приміщення для відпочинку під час роботи, кімната психологічного розвантаження. В кімнаті психологічного розвантаження передбачені пристрої для приготування й роздачі тонізуючих напоїв, а також місця для занять фізичною культурою [ДСанПіН 3.3.2.007-98].

Для оптимізації відносин у колективі проводяться тренінги з залучанням психологів на теми: «Адаптація у новому колективі», «Поведінка в суспільстві».

Для запобігання кістково-м'язових порушень робочі місця користувачів ПК у офісному приміщенні відповідають ергономічним вимогам з урахуванням характеру і особливостей трудової діяльності згідно з ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин».

Висота робочої поверхні столу з ПК регулюється в межах 680-800 мм, а ширина і глибина – забезпечує можливість виконання операцій у зоні досяжності моторного поля (рекомендовані розміри: ширина – 600-1400 мм, глибина – 800-1000 мм). Робочий стіл має простір для ніг висотою 600 мм, шириною – 500 мм, глибиною (на рівні колін) – 450 мм, на відстані витягнутої ноги – 650 мм [ДСанПіН 3.3.2.007-98].

3.3. Заходи з виробничої санітарії і гігієни праці

Заходи з виробничої санітарії і гігієни праці для офісного приміщення (дослідницької лабораторії, дослідницького центру, тощо) обладнаного розроблені відповідно до вимог Державних санітарних норм та правил «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності

факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу», ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» і НПАОП 0.00-7.15-18 «Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроями».

Основними причинами **недостатньої або надмірної освітленості робочих місць** є несправність або хибний вибір освітлювальних приладів, неправильне розташування робочих місць по відношенню до джерел освітлення [Жидацький 2017]

Незадовільна освітленість на робочому місці або на робочій зоні може бути причиною зниження продуктивності та якості праці, отримання травм. Недостатнє або надмірне освітлення викликає зоровий дискомфорт, що виражається у відчутті незручності або напруженості. Тривале перебування в умовах зорового дискомфорту призводить до розсіювання уваги, зменшення зосередженості, зоровій і загальній втомі.

У офісному приміщенні обладнаному ПК з екранним пристроєм (далі – «ЕП»), згідно з ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» та ДБН В.2.5-28-2018 «Природне і штучне освітлення» передбачене природне та штучне освітлення [ДСанПіН 3.3.2.007-98; ДБН В.2.5-28-2018].

Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які орієнтовані на південь і забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5%. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої, на вікнах встановлені жалюзі.

1. Розраховуємо загальне штучне освітлення в офісному приміщенні довжиною 8 м, шириною 4,5 м, висотою 2,7м з встановленим світильником – ЛПО (растровий). При цьому колір стелі – 50%, стін – 30%, підлоги – 10 %.

2. Розраховуємо кількість рядів світильників у приміщенні N_p :

$$N_p = \frac{B}{(H - h_p) \cdot [L/h]} = \frac{4,5}{(2,7 - 0,8) \cdot 1,4} = \frac{4,5}{2,66} = 1,6917 \text{ шт} \approx 2 \text{ шт};$$

де: B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$[L/h]$ – числове значення коефіцієнта світильника.

3. Визначаємо максимально припустиму відстань між рядами світильників $L_{\max}$:

$$L_{\max} = \frac{B}{N_p} = \frac{4,5}{2} = 2,25 \text{ м};$$

де: B – ширина приміщення, м;

N_p – кількість рядів світильників у приміщенні, шт.

4. Визначаємо значення індексу приміщення i , що характеризує співвідношення розмірів освітлювального приміщення і висоти розміщення світильників:

$$i = \frac{A \cdot B}{(H - h_p) \cdot (A + B)} = \frac{8 \cdot 4,5}{(2,7 - 0,8) \cdot (8 + 4,5)} = \frac{36}{1,9 \cdot 12,5} = 1,5158;$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м.

5. Визначаємо значення коефіцієнта використання світлового потоку η , створюваного світильниками вибраного типу.

Вибирається в залежності від виду джерела світла, типу обраного світильника, коефіцієнтів відбиття поверхонь приміщення та індексу приміщення.

$$\eta = 46\%$$

6. Визначаємо сумарний світловий потік освітлювальної установки у даному приміщенні Φ_{Σ} :

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{E_H \cdot A \cdot B \cdot k_z \cdot z}{\eta} = \frac{300 \cdot 8 \cdot 4,5 \cdot 1,4 \cdot 1,1}{0,46} = 36\,156,5217 \text{ лм};$$

де: E_H – рівень нормованого загального освітлення, лк;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_z – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості (відношення середньої освітленості до мінімальної освітленості), як правило дорівнює (для люмінесцентних ламп $z=1,1$);

η – коефіцієнт використання світлового потоку

7. Визначаємо умовну загальну кількість світильників у приміщенні

N_{cv}^* :

$$N_{cv}^* = \frac{A \cdot B}{L_{\max}^2} \frac{8 \cdot 4,5}{2,25^2} = \frac{36}{5,0625} = 7 \text{ шт};$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

$L_{\max}$ – максимально припустима відстань між рядами світильників,

м.

8. Розраховуємо світловий потік умовного джерела світла $\Phi_{\text{л}}^*$:

$$\Phi_{\text{л}}^* = \frac{\Phi_{\Sigma}}{N_{\text{л}}^*} = \frac{36156,5217}{28} = 1291,30435 \text{ лм};$$

де: Φ_{Σ} – сумарний світловий потік освітлювальної установки, лм;

$N_{\text{л}}^*$ – загальна кількість ламп у світильнику, яка розраховується за

формулою:

$$N_{\text{л}}^* = N_{cv}^* \cdot n = 7 \cdot 4 = 28 \text{ шт};$$

де: n – кількість ламп у світильнику (таблиця 5), шт.

9. Вибираємо тип стандартної лампи з найближчим значенням фактичного світлового потоку лампи Φ_L , і знаходимо коефіцієнт m (співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи Φ_L^* та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи Φ_L):

$$m = \frac{\Phi_L^*}{\Phi_L} = \frac{1291,30435}{1200} = 1,0761$$

10. Визначаємо оптимальну (фактичну) кількість світильників у приміщенні $N_{св}$:

$$N_{св} = N_{св}^* \cdot m = 7 \cdot 1,0761 = 7,5327 \approx 8 \text{ шт};$$

де: $N_{св}^*$ – умовна загальна кількість світильників у приміщенні, шт.

m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи.

11. Визначаємо фактичну кількість ламп у приміщенні N_L :

$$N_L = N_{св} \cdot n = 8 \cdot 4 = 32 \text{ шт};$$

де: $N_{св}$ – оптимальна (фактична) кількість світильників у приміщенні, шт;

n – кількість ламп у світильнику, шт.

12. Визначаємо загальну розрахункову освітленість E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп:

$$E_p = \frac{\Phi_L \cdot N_L \cdot \eta}{A \cdot B \cdot k_z \cdot z} = \frac{1200 \cdot 32 \cdot 0,46}{8 \cdot 4,5 \cdot 1,4 \cdot 1,1} = \frac{17664}{55,44} = 318,6147 \text{ лк};$$

де: Φ_L – фактичний світловий потік вибраної стандартної лампи, лм;

N_L – фактична кількість ламп у приміщенні, шт;

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_z – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості.

Судячи з розрахунку загальна освітленість в приміщенні становить 318,6147, що відповідає нормі.

Неправильне проектування або несправність систем опалення, вентиляції та кондиціонування в приміщенні офісу може призвести до негативних впливів на здоров'я працівників у вигляді простудних захворювань, перегрівань, проблем із дихальними шляхами тощо.

Метеорологічні умови для приміщенні з комп'ютеризованими робочими місцями – температура, відносна вологість та швидкість переміщення повітря цілком відповідають вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень». Роботи у приміщенні з ПК, належать до категорії Іб – легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

- у холодний період року: температура 21-23°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;

- у теплий період року: температура 22-24°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с. [ДСН 3.3.6.042-99].

Відповідно до вимог ДБН В.2.5-67:2013 «Опалення, вентиляція та кондиціонування», з метою забезпечення оптимальних параметрів мікроклімату в офісному приміщенні обладнаному ПК з ЕП передбачена система централізованого водяного опалення з радіаторами, а на теплий період передбачений побутовий кондиціонер [ДБН В.2.5-67:2013].

З метою забезпечення необхідного повітрообміну у приміщенні офісу передбачена система механічної припливно-витяжної вентиляції (методом рекуперації), яка забезпечує 3-кратний обмін повітря за годину [ДБН В.2.5-67:2013].

Оптимальні рівні позитивних (n^+) і негативних (n^-) іонів у повітрі офісного приміщення з ЕП відповідають вимогам додатку 3 ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» і становить: $n^+ = 1500-30000$ (шт. на 1 см³); $n^- = 3000-5000$ (шт. на 1 см³). Підтримку оптимального рівня легких позитивних і негативних аероіонів у

повітрі на робочих місцях забезпечують за допомогою біполярних коронних аероіонізаторів [ДСанПіН 3.3.2.007-98].

У зв'язку з підвищенням вологості у приміщенні на стінах, шпалерах, меблях, підлозі з'являється пліснява, розвиваються бактерії, грибки, які мають неприємний запах і руйнуються дерев'яні деталі будівлі, меблі та погіршується самопочуття людини. Особливо це сприяє появі різних захворювань, так як вогкість підвищує тепловіддачу організму – людина у вологому приміщенні постійно мерзне. Низька вологість призводить до підсихання слизових оболонок дихальних шляхів та очей, внаслідок чого зменшується їх захисна здатність протистояти мікробам.

Визначити вологість в приміщенні можна за допомогою побутового гігрометра. При появі перших ознак вогкості приміщення треба добре опалювати і провітрювати, регулярно витирати воду з предметів і стін. Не слід заставляти вологі стіни меблями, завішувати килимами, заклеювати шпалерами, тому що доступ повітря до стін закривається. Заклеєна шпалерами стіна «не дихає», тобто немає обміну між внутрішнім повітрям і зовнішнім. Систематичне провітрювання і хороше опалення приміщення попереджують появу плісняви та інших біологічних елементів. Для об'єктивної оцінки ступеня відволоження стін визначають вміст води в штукатурці, він не повинен перевищувати 2%. При низькій вологості слід застосовувати зволожувачі повітря, при високій – осушувачі, утеплити промерзаючі конструкції і найголовніше – налагодити вентиляцію.

У зв'язку з використанням застарілої, несправної периферійної техніки, кондиціонерів, копіювальної техніки, освітлювальних приладів, поганою звукоізоляцією ззовні (шум від транспортних засобів, міський шум), а також поганою звукоізоляцією стін між кабінетами (шум створений працівниками) виникає ймовірність негативного впливу підвищеного рівня шуму на психоемоційний стан, що може викликати емоційний дискомфорт, внутрішнє роздратування та емоційну нестабільність та може призвести до захворювань нервової системи, зниження насаги до праці, стресових станів та

помилкових дій. Санітарно-гігієнічне нормування, контроль та вимірювання шумів здійснюється у відповідності до ДСН 3.3.6.037-99. Шкідливість шуму як фактора виробничого середовища і середовища життєдіяльності людини приводить до необхідності обмежувати його рівні [ДСН 3.3.6.037-99].

Для запобігання такої потенційної небезпеки слід замінити застарілу, несправну техніку на нову, використовувати малOSHумне обладнання, спеціальні шумопоглинаючі матеріали, раціональний режим праці і відпочинку, засоби індивідуального захисту та моніторити рівень шуму відповідно ДСН 3.3.6.039-99 «Державні санітарні норми виробничої загальної та локальної вібрації».

Для зниження звуку, що відбивається від поверхонь у середині приміщення, застосовують матеріали з високим рівнем поглинання звуку, тобто використовують так званий метод зниження шуму звукопоглинанням. Шум з приміщення, де розташовано джерело шуму, проникає через перегородку в сусіднє приміщення трьома напрямками: через перегородку, яка під впливом змінного тиску падаючої хвилі коливається, випромінюючи в сусіднє приміщення шум; безпосередньо по повітрю через щілини та отвори; завдяки вібрації, що утворюється в будівельних конструкціях. У першому та другому випадку виникають звуки, які розповсюджуються по повітрю (повітряний шум). У третьому випадку енергія виникає і розповсюджується при пружних коливаннях конструкцій (стіни, перекриття, трубопроводах), коливаннями, які ще називаються структурними або ударними звуками. Звукова ізоляція від повітряного шуму здійснюється за допомогою кожухів, екранів, перегородок. Звукоізолюючі перепони відбивають звукову хвилю і тим самим перешкоджають розповсюдженню шуму. Якщо необхідно додатково знизити звукову енергію, що відбивається від внутрішніх поверхонь приміщення, використовують звукопоглинальні конструкції та матеріали. Це, як правило, конструкції, складені з шпаристих матеріалів. В шпаринах таких матеріалів енергія звукових хвиль переходить у теплову енергію. Звукопоглинальні матеріали застосовують у вигляді

облицювання внутрішніх поверхонь приміщень або ж у вигляді самостійних конструкцій – штучних поглиначів, які, як правило, підвішують до стелі. В якості штучних поглиначів використовують також драпірування, м'які крісла і т. п. [Жидацький 2017]

Зменшенням шуму на шляху його поширення через розміщення звукоізолюючого відгородження у вигляді стін, перетинок, кабін; акустичної обробки приміщень, тобто зменшення енергії відбитих звукових хвиль шляхом збільшення площі звукопоглинання (розміщення на поверхнях приміщення облицювань, що поглинають звук, розташування в приміщеннях штучних поглиначів звуку.

3.4. Заходи безпеки у надзвичайних ситуаціях

3.4.1. Заходи з пожежної безпеки

Заходи по забезпеченню пожежної безпеки для приміщення офісу площею 36 м² обладнаного ПК з ВДТ розроблені відповідно до вимог НАПБ А.01.001-14 «Правил пожежної безпеки в Україні».

В офісному приміщенні знаходяться дерев'яні мебелі, електронна апаратура, бумажні носії інформації. З аналізу речовин і матеріалів, що використовуються в офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ, згідно з ДСТУ EN 2:2014 «Класифікація пожеж (EN 2:1992, EN 2:1992/A1:2004, IDT)» визначаємо клас можливої пожежі як А – пожежа, що супроводжуються горінням твердих матеріалів, зазвичай органічного походження, під час горіння яких, як правило, утворюються тліючі вуглини.

Відповідно до вимог ДСТУ Б В.1.1-36:2016 «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою» приміщення офісу належить до категорії Д [ДСТУ Б В.1.1-36:2016].

Оскільки офісне приміщення обладнане ПК з ВДТ належить до категорії «Д» з пожежної небезпеки, тому відповідно до вимог ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги» воно має II ступінь вогнестійкості. У разі виникнення пожежі у офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ для евакуації персоналу відповідно до вимог ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги» передбачені виходи, по обидві сторони приміщення, з одного боку вікно (на пожежні сходи), а з іншого – входні двері. Згідно з п. 2.29 СНиП 2.09.02-85* «Производственные здания», відстань від найбільш віддаленого робочого місця до найближчого евакуаційного виходу не обмежується.

З технічних та організаційних заходів запобігання пожеж в офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ передбачені наступні протипожежні заходи. На силовому обладнанні, силових та освітлювальних колах, згідно з вимогами пункту 3.1 «ПУЕ», встановлені захисні пристрої, що вимикають джерело живлення від ділянки електричного кола, у якій виникло коротке замикання. Згідно з вимогами ДБН В.2.5-56:2014 «Системи протипожежного захисту», в офісному приміщенні обладнаному ПК з ВДТ встановлена система пожежної й охоронної сигналізації «Сигнал-ВК6», яка забезпечує виявлення теплових і димових ознак пожежі і місця виникнення пожежі з точністю до місця розміщення датчика. Оскільки офісне приміщення, що обладнане ПК з ВДТ має площу 36 м², тому відповідно до вимог п. 5 розділу VI «Вибір типу та необхідної кількості вогнегасників», «Правил експлуатації та типових норм належності вогнегасників», затверджених наказом МВСУ 15.01.2018 № 25 та зареєстрованих в МЮУ 23.02.2018 р. за № 225/31677 для гасіння електроустановок, що знаходяться під напругою, передбачені вуглекислотні вогнегасники типу ВВК-3,5 у кількості 2 штук (з розрахунку один вогнегасник с величиною заряду вогнегасної речовини 3 кг. і більше, на 20 м² площі приміщення). Додатково, на кожному поверсі будівлі, в якій розміщене приміщення обладнане ПК з ВДТ, передбачене два переносних порошкових вогнегасника – ВП-5. Відстань між вогнегасниками та місцями

можливих загорянь не перевищує 10 м.

3.4.2. Медичний, біологічний і психологічний захист, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення

Медичний захист населення є складовою частиною комплексу медичних заходів цивільного захисту. Він має за мету на основі прогнозування можливої небезпеки для здоров'я людей запобігти або послабити дію факторів ураження на них іонізуючого випромінювання, отруйних речовин і бактеріальних засобів шляхом проведення спеціальних профілактичних заходів із застосуванням медичних засобів захисту, надання першої медичної допомоги, а також організації санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів.

Біологічний захист – захист від біологічних патогенних агентів, який включає: своєчасне виявлення чинників біологічного зараження, визначення їх виду і масштабів ураження, а також комплекс адміністративно-господарських, режимно-обмежувальних і протиепідемічних, медичних і профілактичних заходів.

Актуальність проблеми зумовлена пандемією корона-вірусу, внаслідок якої зростають втрати людей, погіршується психологічний стан населення, зростає його зубожіння внаслідок суттєвих обмежень виробничої діяльності.

Санітарне та епідемічне благополуччя населення – це стан здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини, при якому показники захворюваності перебувають на усталеному рівні для даної території, умови проживання сприятливі для населення, а параметри факторів середовища життєдіяльності знаходяться в межах, визначених санітарними нормами.

(Ст.1 Закону України Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення)

Медичний захист і забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення включає:

- 1) надання медичної допомоги постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій, рятувальникам та іншим особам, які залучаються до проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, проведення їх медико-психологічної реабілітації;
- 2) планування і використання сил та засобів закладів охорони здоров'я незалежно від форми власності;
- 3) своєчасне застосування профілактичних медичних препаратів та своєчасне проведення санітарно-протиепідемічних заходів;
- 4) контроль за якістю та безпекою харчових продуктів і продовольчої сировини, питної води та джерелами водопостачання;
- 5) завчасне створення і підготовку спеціальних медичних формувань;
- 6) утворення в умовах надзвичайної ситуації необхідної кількості додаткових тимчасових мобільних медичних підрозділів або залучення додаткових закладів охорони здоров'я;
- 7) накопичення медичного та спеціального майна і техніки;
- 8) підготовку та перепідготовку медичних працівників з надання екстреної медичної допомоги;
- 9) навчання населення способам надання домедичної допомоги та правилам дотримання особистої гігієни;
- 10) здійснення заходів з метою недопущення негативного впливу на здоров'я населення шкідливих факторів довкілля та наслідків надзвичайних ситуацій, а також умов для виникнення і поширення інфекцій;
- 11) проведення моніторингу стану довкілля, санітарно-гігієнічної та епідемічної ситуації;
- 12) санітарну охорону територій та суб'єкта господарювання в зоні надзвичайної ситуації;
- 13) здійснення інших заходів, пов'язаних з медичним захистом населення в залежності від ситуації.

Здійснення заходів медичного захисту населення покладається на суб'єктів забезпечення цивільного захисту [Кодексу цивільного захисту України 2020].

Біологічний захист – це захист від біологічних патогенних агентів, який включає своєчасне виявлення чинників біологічного зараження, визначення їх виду і масштабів ураження, а також комплекс адміністративно-господарських, режимно-обмежувальних, протиепідемічних, медичних і профілактичних заходів.

Санітарно-гігієнічне та протиепідемічне забезпечення населення при НС здійснюється державною санітарно-епідеміологічною службою (ДСЕС) .

Санітарно-гігієнічне забезпечення передбачає:

- проведення санітарно-гігієнічного контролю за умовами розміщення, харчування, водопостачання, санітарним станом території, прибиранням рідких і твердих відходів, за похованням трупів загиблих людей і тварин, оцінки санітарного стану зони НС;
- прогнозування впливу несприятливих факторів на стан здоров'я населення та особовий склад формувань;
- розробка пропозицій покращення обстановки і санітарної освіти.

Протиепідемічне забезпечення включає:

- у перші години виникнення надзвичайної ситуації організацію санітарно-епідемічної розвідки за участю фахівців (гігієністів, епідеміологів, радіологів, токсикологів тощо);
- моніторинг санітарного і епідемічного стану осередку НС і прилеглих до нього територій з метою виявлення і ліквідації або послаблення дії факторів, що негативно впливають на здоров'я людей і довкілля та розробку обґрунтованих рекомендацій;
- оцінку санітарно-епідемічного стану осередку надзвичайної ситуації і прилеглих до нього територій.

Ефективність санітарно-протиепідемічного забезпечення населення досягається:

- своєчасним введенням сил і засобів санітарно-епідеміологічної служби в осередок надзвичайної ситуації;
- своєчасною евакуацією постраждалих і інфекційних хворих за призначенням;
- організацією лікувальних і протиепідемічних заходів з метою попередження поширення інфекційних захворювань.

Біологічний захист населення, тварин і рослин включає:

- 1) своєчасне виявлення чинників та осередку біологічного зараження, його локалізацію і ліквідацію;
- 2) прогнозування масштабів і наслідків біологічного зараження, розроблення та запровадження своєчасних протиепідемічних, профілактичних, протиепізоотичних, протиепіфітотичних і лікувальних заходів;
- 3) проведення екстреної неспецифічної та специфічної профілактики біологічного зараження населення;
- 4) своєчасне застосування засобів індивідуального та колективного захисту;
- 5) запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів, обсервації та карантину;
- 6) здійснення деконтамінації (дезінфекційних заходів в осередку зараження, знезараження суб'єкта господарювання, тварин та санітарної обробки населення);
- 7) надання екстреної медичної допомоги ураженим патогенними біологічними агентами (ПБА).

Біологічний захист додатково включає встановлення протиепідемічного, протиепізоотичного та протиепіфітотичного режимів та їх дотримання суб'єктом господарювання, закладами охорони здоров'я та населенням.

Здійснення заходів біологічного захисту покладається на суб'єктів забезпечення цивільного захисту [Кодекс цивільного захисту України 2020].

Заходи психологічного захисту населення спрямовуються на зменшення та нейтралізацію негативних психічних станів і реакцій серед населення у разі загрози та виникнення надзвичайної ситуації і включають:

- 1) планування діяльності щодо психологічного захисту;
- 2) своєчасне застосування ліцензованих інформаційних, психопрофілактичних і психокорекційних методів впливу на особистість;
- 3) виявлення за допомогою психологічних методів чинників, які сприяють виникненню соціально-психологічної напруженості;
- 4) використання сучасних психологічних технологій для нейтралізації негативного впливу чинників НС на населення;
- 5) здійснення інших заходів психологічного захисту залежно від ситуації, що склалася.

Організація та здійснення заходів психологічного захисту покладається на фахівців Державної служби надзвичайних ситуацій України (ДСНС) [Кодекс цивільного захисту України].

Загальний характер запобігання паніки:

- своєчасне визначення осередків напруження;
- спокійна, ділова, без драматизації постійна інформація;
- виключення з вжитку слів «паніка», «катастрофа»;
- прості і зрозумілі вказівки про необхідні дії;
- ізоляція панікерів і тих, хто поширює плітки, протидія чуткам шляхом беззупинного оприлюднення повідомлень про обстановку;
- ізоляція тих, хто кричить, заспокоєння душевнохворих.

Отже, передбачені для приміщення (офісу) обладнаного персональними комп'ютерами з візуальними дисплейними терміналами заходи по забезпеченню безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці і пожежної безпеки створюють безпечні та комфортні умови праці для персоналу.

ВИСНОВКИ

1.1. Головним поняттям лінгвоконцептології є концептуалізація, що сприяє формуванню концептуальної системи, складниками якої є концепти. Концепт є ментальним утворенням, сформованим трьома вимірами: поняттєвим, образним та ціннісним.

1.2. Концептосистема є ще однією ключовою одиницею концептуалізації, яка може мати індивідуальний і колективний характер. Колективна концептосистема представлена в етносвідомості як узагальнення колективного досвіду певного етносу, що дає змогу його представникам ідентифікувати себе та взаємодіяти.

1.3. Концептосистема корелює з ментальним рівнем мовної особистості та з її ментальною організацією, де зосереджена сукупність усіх концептів, даних людини, і їх певним чином упорядковане об'єднання. Вона є системою думок і знань про світ, у якій відбито пізнавальний досвід окремої людини, дискурсу, тексту.

1.4. Художній простір – одна з форм естетичної дійсності, що створює автор, це діалектична єдність протиріч: заснована на об'єктивному зв'язку просторових характеристик (реальних або можливих), вона суб'єктивна, безкінечна і в той же час кінечна. Художньому простору надається роль основи для побудови «картини світу». Вона може бути представлена як концептуалізований художній простір, який формують когнітивні елементи – концепти, які так чи інакше існують в індивідуальній свідомості або колективному несвідомому.

2. Засадничими індивідуально-авторськими концептами Р. Бернса є LOVE 'кохання / любов', FRIENDSHIP 'дружба', FREEDOM 'свобода', HONOR 'честь', POVERTY 'бідність', JOY 'радість', HYPOCRISY 'лицемірство', LABOR 'праця', NOBLES 'вельможі', GREED 'жадібність', CRUELTY 'жорстокість', IDLENESS 'неробство'. Ключове становище цих

концептів у художньому просторі Р. Бернса зумовлені ідейним змістом і тематичною спрямованістю його творчості.

3. Концептуальну систему ідіодискурсу Роберта Бернса складають концепти, які наділені позитивними (LOVE, FRIENDSHIP, FREEDOM, HONOUR, JOY) і негативними (NOBLES, HYPOCRISY, IDLENESS, GREED, CRUELTY) аксіологічними характеристиками. Чільне місце у цій системі посідають й концепти змішаної інспірації POVERTY, LABOR. Всі вони разом формують індивідуально-авторську картину світу Роберта Бернса.

3.1. Концепти позитивної інспірації є провідними для художнього простору лірико-поетичного ідіодискурсу Роберта Бернса. До них належать:

- концепт LOVE стійко асоційований: з природними явищами (глибоке море, безмежний бурхливий океан, літнє сонце, вітер, троянда з шипами, співаючий в гаю жайворонок); з соматизмами (обличчя дівчини, чорні очі, серце, руки); з артефактами (золоте кільце);

- концепт FRIENDSHIP виявляє асоціації з природними явищами (світло, полум'я) і з соматизмами (міцно сплетені руки);

- концепт JOY асоційований з національною гастрономією (густо паруючим пивом, блюдом хаггіс, шотландським віскі), музичним інструментом (волинка), танцями (джига, страспрей і рил), з часом, проведеним поряд з коханою;

- концепт FREEDOM виявляє асоціації з бродячим натовпом веселих жебраків, людиною з мечем в руках, з волелюбним народом Каледонії, з полем битви;

- HONOR асоційований з цнотливою дівчиною, монетою, з національним напоєм, чесним серцем.

3.2. Концепти негативної інспірації є менш характерними для художнього простору лірико-поетичного ідіодискурсу Р. Бернса:

- концепт GREED має стійкі асоціації з отруєним золотом, злочинцем церквою (жадібний чорний берет);

- концепт HYPOCRISY асоціюється з церквою, церковної одягом, священнослужителями, пихатим наспівом, підвішаним язиком;
- концепт CRUELTY стійко асоціюється з кривавої рукою, жорстоким серцем, оком, націленим на вбивство, знаряддями вбивства;
- концепт IDLENESS асоційований з сонцем, зірками, місяцем, пляшкою зі спиртним, жвавою фореллю;
- концепт NOBLES має асоціації з вшивої коровою, зі стоячою водою, неробою з муфтою зі срібла, дворянином з великим пузом, феодалом-лордом з блискучою тростиною, вечірньої грою в карти.

3.3. Концепти змішаної інспірації є найменш представленими в художньому просторі ідіодискурсу Р. Бернса:

- концепт LABOR виявляє асоціації з шотландським селянином, селянською сім'єю;
- концепт POVERTY асоціюється з негараздами, нуждою та голодом, старістю, честю.

4. Концептосистема ідіодискурсу Р. Бернса пов'язана з моральними рефлексіями осуду та неприйняття жорстокості можновладців, які експлуатують бідняків, дозвільного способу життя знаті, безчестя лицемірів, вбраних в церковний одяг. Р. Бернс висловлює презирство розкоші, матеріальному благу і накопиченню, гнів по відношенню до вельмож і церковнослужителів, які підносять Бога і досягають перемоги ціною життя багатьох людей з простого народу. Поет цінує шанобливе ставлення до дружби, вірність братньому духу і щирій любові, а також стверджує рівності та свободи людей, честь і почуття людської гідності.

5. Запропонований лінгво-аксіологічний аналіз художнього простору Роберта Бернса може бути в **перспективі** основою лінгвістичного опису ідіостилів інших авторів – представників різних епох, лінгвокультур та ідейно-художніх напрямів, що може посприяти подальшому усвідомленню механізмів, прийомів і технік індивідуально-авторського мовлення.

SUMMARY

1.1. The main concept of linguoconceptology is conceptualization, which contributes to the formation of a conceptual system, the components of which are concepts. The concept is a mental formation formed by three dimensions: conceptual, metaphoric and axiological.

1.2. The conceptual system is another key unit of conceptualization, which can be individual or collective. The collective conceptual system is presented in the ethnic consciousness as a generalization of the collective experience of a certain ethnic group, which allows its members to identify themselves and interact.

1.3. The conceptual system correlates with the mental level of the linguistic personality and with its mental organization, where the totality of all concepts, human data, and their certain orderly association is concentrated. It is a system of thoughts and knowledge about the world, which reflects the cognitive experience of the individual, discourse, text.

1.4. Artistic space is one of the forms of aesthetic reality created by the author, a dialectical unity of contradictions: based on an objective connection of spatial characteristics (real or possible), it is subjective, infinite and at the same time finite. Artistic space is given the role of the basis for building a «worldview». It can be represented as a conceptualized artistic space, which is formed by cognitive elements – concepts that somehow exist in the individual consciousness or in the collective unconscious.

2. The basic individual-author R. Burns' concepts are LOVE, FRIENDSHIP, FREEDOM, HONOR, POVERTY, JOY, HYPOCRISY, LABOR, NOBLES, GREED, CRUELTY, IDLENESS. The key position of these concepts in the R. Burns' artistic space is due to the ideological content and thematic focus of his work.

3. Robert Burns' conceptual system consists of concepts that are endowed with positive (LOVE, FRIENDSHIP, FREEDOM, HONOR, JOY) and negative (NOBLES, HYPOCRISY, IDLENESS, GREED, CRUELTY) axiological

characteristics. The concepts of flowing inspiration POVERTY, LABOR also occupy a prominent place in this system. All of them together form an individual-authorial Robert Burns' worldview.

3.1. The concepts of positive inspiration are leading for the artistic space of Robert Burns' lyric-poetic idiodiscourse. They include:

- LOVE is strongly associated: with natural phenomena (deep sea, boundless stormy ocean, summer sun, wind, rose with thorns, lark singing in the grove); with somatisms (girl's face, black eyes, heart, hands); with artifacts (gold ring);

- FRIENDSHIP reveals associations with natural phenomena (light, flame) and with somatisms (tightly intertwined hands);

- JOY is associated with national gastronomy (densely steaming beer, haggis, Scotch whiskey), musical instrument (bagpipes), dancing (jig, straspriy and snout), with time spent with a loved one;

- FREEDOM reveals associations with a wandering crowd of merry beggars, a man with a sword in his hand, with the freedom-loving people of Caledonia, with the battlefield;

- HONOR is associated with a chaste girl, a coin, a national drink, an honest heart.

3.2. The concepts of negative inspiration are less characteristic of the artistic space of R. Burns' the lyrical-poetic idiodiscourse:

- GREED has strong associations with poisoned gold, the criminal church (greedy black beret);

- HYPOCRISY is associated with the church, church clothes, clergy, arrogant melody, hanging tongue;

- CRUELTY is strongly associated with a bloody hand, a cruel heart, an eye aimed at murder, murder weapons;

- IDLENESS concept associated with the sun, stars, moon, bottle of alcohol, lively trout;

- NOBLES has associations with a lousy cow, with standing water, a slacker with a silver clutch, a nobleman with a big belly, a feudal lord with a shiny cane, an evening card game.

3.3. The concepts of fluid inspiration are the least represented in the artistic space of the R. Burns idiodiscourse:

- LABOR reveals associations with a Scottish peasant, a peasant family;
- POVERTY is associated with troubles, need and hunger, old age, honor.

4. The conceptual system of R. Burns' idiocourse is connected with moral reflections of condemnation and rejection of cruelty of the powerful people who exploit the poor, permissive way of life of the nobility, dishonor of hypocrites dressed in church clothes. R. Burns expresses contempt for luxury, material wealth and accumulation, anger towards the nobles and clergy who exalt God and achieve victory at the cost of life of many people. The poet appreciates respect for friendship, fidelity to the brotherly spirit and sincere love, as well as affirms the equality and freedom of people, honor and a sense of human dignity.

5. The offered linguistic-axiological analysis of Robert Burns' artistic space can be the basis of linguistic description of other authors' idiosyncrasies – representatives of different epochs, linguistic cultures and ideological and artistic directions, which can promote further awareness of the mechanisms, techniques and techniques of individual-author speech.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абушенко В. Л. Аксиология // Всемирная энциклопедия: Философия XX век / главн. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов. Москва : АСТ, Мн. : Харвест, Современный литератор, 2002. С. 21–23.
2. Анурина І. С. Філософське, психологічне, естетичне, етичне та лінгвокультурологічне підґрунтя відображення концепту КРАСА в британській, німецькій, українській і російській лінгвокультурних спільнотах // Теоретична і дидактична філологія : зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 20. С. 108–118.
3. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания // Вопр. языкознания. 1995. № 1. С. 37–67.
4. Аскольдов С. А. Концепт и слово // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста : антология / под ред. В. Н. Нерознака. Москва : Academia, 1997. С. 267–279.
5. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики: исследования разных лет. Москва : Художественная литература, 1975. 504 с.
6. Белова А. Д. Языковые картины мира в рамках когнитивно-дискурсивной парадигмы // Культура народов Причерноморья. 2002. № 29. С. 17–23.
7. Беспалова О. Е. Концептосфера поэзии И. Гумилева в ее лексическом представлении : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Санкт-Петербург, 2002. 24 с.
8. Белова А. Д. Лексична семантика і міжкультурні стереотипи. // Мовні і концептуальні картини світу : збірник наук. праць. Київ : Логос, 2002. Вип. 7. С. 43–54
9. Бондаренко Є. В. Картина світу і дискурс: реалізація дуальної природи людини // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. Харків : Константа, 2005. С. 36–64.

10. Васильева Т. И. Литературоведческий подход к изучению художественного концепта. Антология художественных концептов русской литературы XX века / ред. и авт.-сост. Т. И. Васильева, Н. Л. Карпичева, В. В. Цуркан. Москва : ФЛИНТА, 2013. 356 с.

11. ВКЛ: Введение в когнитивную лингвистику: уч. пос. / Попова З. Д. и др. Кемерово : Кузбассвуиздат, 2005. 220 с.

12. Власенко М. В. Вербалізація концепту FRAU в німецькій мові фразеологічними одиницями : лінгвокультурологічний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 : захищ. 01.06.18. Запоріжжя, 2018. 20 с.

13. Воркачев С. Г. Методологические основания лингвоконцептологии // Теоретическая и прикладная лингвистика. Вып. 3: Аспекты метакоммуникативной деятельности. Воронеж, 2002. С. 79–95.

14. Гайдук Г. В. Концепт як базове поняття когнітивної лінгвістики. URL : http://www.rusnauka.com/27_SSN_2012/Philologia/3_117439.doc.htm (дата звернення: 09.10.2020).

15. Гумбольдт В. фон. О различии между языками и его влиянии на органическую природу // Гумбольдт В. Язык и философия культуры. М. : Прогресс, 1985. 325 с.

16. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ : Логос, 2004. 284 с.

17. ГОСТ 12.0.003-74* Система стандартов безопасности труда. Опасные и вредные производственные факторы. Классификация. [Введ. 1976-01-01]. М. : Госстандарт СССР, 1974. 4 с.

18. ГОСТ 12.1.005-88. Система стандартов безопасности труда. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны. [На заміну ГОСТ 12.1.005-76 ; чинний з 1989-01-01]. М. : МОЗ СРСР, 1988. 50 с.

19. ДБН В.2.5-28-2018. Природне і штучне освітлення. [На заміну ДБН В.2.5-28-2006 ; чинний з 2019-03-01]. К. : Мінрегіон України, 2018. 133 с.

20. ДБН В.1.1-7:2016. Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги. [На заміну ДБН В.1.1.7-2002 ; чинний від 2017-06-01]. К. : Мінрегіон України, 2017. 47 с.

21. ДБН В.2.5-56:2014. Системи протипожежного захисту. [На заміну ДБН В.2.5-56:2010 ; СНиП 2.04.05-91 (розділи 5 та 22) ; чинний від 2015-07-01]. К. : Мінрегіон України, 2014. 191 с.

22. ДБН В.2.5-67:2013. Опалення, вентиляція та кондиціонування. [На заміну СНиП 2.04.05-91 ; крім розділу 5 та додатка 22. ; чинний від 2014-01-01]. К. : Мінрегіонбуд України, 2013. 149 с.

23. ДСанПіН 3.3.2.007-98. Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин. [Чинний від 1998-12-10]. К. : МОЗ України, 1998. URL : <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=2445> (дата звернення: 12.11.2020).

24. ДСН 3.3.6.042-99. Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень. [Чинний від 1999-12-01]. К. : МОЗ України, 1999. 106 с. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/va042282-99> (дата звернення: 03.10.2020).

25. ДСТУ Б В.2.5-82:2016. Електробезпека в будівлях і спорудах. Вимоги до захисних заходів від ураження електричним струмом. [На заміну ДБН В.2.5-27-2006 ; чинний від 2017-04-01]. К. : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 109 с.

26. ДСТУ EN 2:2014. Класифікація пожеж (EN 2:1992; EN 2:1992/A1:2004, IDT). [На заміну ГОСТ 27331-87 ; чинний з 01.01.2016]. К. : Мінекономрозвитку України, 2014. 7 с.

27. ДСТУ Б В.1.1-36:2016. Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою. [На заміну НАПБ Б.03.002-2007 ; чинний від 2017-01-01]. К. : Мінрегіонбуд України, 2016. 66 с.

28. Довганюк Е. В. Еволюція концепту КРАСА в англomовному дискурсі XIV–XXI століть : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2017. 20 с.

29. Елистратова А. А. Роберт Бёрнс. Критико-биографический очерк. Москва : Художественная литература, 1957. 157 с.
30. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ языка: фреймовые сети // Мова. Науково-теоретичний часопис з мовознавства. Проблеми прикладної лінгвістики. Одеса : Астропринт, 2004. № 9. С. 81–92.
31. Жидецкий В. Ц. Основы охорони праці : підручник вид. 5-те, доп. К. : Знання, 2014. 373 с. + 1 эл. опт. диск (CD-ROM). ISBN 978-617-07-0134-3.
32. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века // Язык и наука конца XX века. Москва : Российский государственный гуманитарный университет, 1995. 432 с.
33. КСКТ: Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. М. : МГУ, 1997. 245 с.
34. Карасик В. И. Антология концептов / под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. Том 1. Волгоград : Парадигма, 2005. 352 с.
35. Карасик В. И. Антология концептов / под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. Том 2. Волгоград : Парадигма, 2005. 356 с.
36. Карасик В. И. О категориях лингвокультурологии // Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности. Волгоград, 2001. С. 3–16
37. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва : Гнозис, 2004. 390 с.
38. Карасик В. И. Языковые мосты понимания. М. : ПринТерра-Дизайн, 2019. 524 с.
39. Карпенко-Иванова У. А. Фрейм «вооруженное противостояние» в русской, английской, итальянской культурно-языковой традиции. Киев : Изд. дом Дмитрия Бураго, 2006. 232 с.
40. Клебанова Н. Г. Формирование и способы репрезентации индивидуально-авторских концептов в англоязычных прозаических текстах : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Тамбовский государственный университет имени Г. Р. Державина. Тамбов, 2005. 167 с.

41. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. Редакція від: 03.07.2020. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 07.11.2020).

42. Колесников Б. И. Роберт Бернс. Очерк жизни и творчества. М. : Просвещение. 1967. 240 с.

43. Крючкова Н. В. Лингвокультурное варьирование концептов. Саратов : Научная книга, 2005. 164 с.

44. Кузьменко А. О. Лінгвоспецифічні властивості інфантичних віршованих текстів (на матеріалі англomовних творів для дітей дошкільного віку) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2017. 20 с.

45. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. Москва : Смысл, 1997. 287 с.

46. Лисиченко Л. А. Письменник. – Читач. – Українська літературна мова // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2004. Вип. 10. С. 18–37.

47. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста : антология. М : Academia, 1997. С. 280–287.

48. Лукин В. А. Концепт истины и слово ИСТИНА в русском языке (Опыт концептуального анализа рационального и иррационального в языке) // Вопр. языкознания. 1993. №. 4. С. 63–86.

49. Лотман Ю. М. Структура художественного текста // Об искусстве. Санкт-Петербург : Искусство – СПб, 1998. С. 14–285.

50. Маслова В. А. Homo lingualis в культуре. Витебск : ВГУ им. П. М. Машерова, 2004. 214 с.

51. Маслова В. А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М : Издательский центр Академия, 2001. 208 с.

52. Миллер Л. В. Художественный концепт как смысловая и эстетическая категория // Мир русского слова. 2000. № 4. С. 39–45.

53. НАПБ А.01.001-14. Правила пожежної безпеки в Україні. [На заміну НАПБ А.01.001-04 ; чинний від 2014-12-30]. К. : МВС України, 2014. 91 с.

54. Неретина С. С. Концепт // Новая философская энциклопедия : в 4-х т. / общ. ред. С. С. Неретина. М : Мысль, 2001. Т. 2. С. 306–307.

55. Никитин М. В. Основание когнитивной семантики. Санкт-Петербург : РГПУ им. А. И. Герцена, 2003. 277 с.

56. НПАОП 0.00-7.15-18. Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроям. [На заміну НПАОП 0.00-1.28-10 ; чинний від 2018-05-18]. К. : Мінсоцполітики України, 2018. 6 с. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0508-18> (дата звернення: 04.10.2020).

57. НПАОП 40.1-1.32-01. Правила будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок. [На заміну глав 5.4 5.5 7.1 7.2 7.3 7.4 7.6 Правил устроювання електроустановок, затв. Міненерго СРСР 06.07.1984 р. ; чинний від 2002-01-01]. К. : Мінпраці України, 2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0272203-01/card2#Card> (дата звернення: 02.10.2020).

58. НПАОП 40.1-1.01-97. Правила безпечної експлуатації електроустановок. [На заміну НАОП 1.1.10-1.01-85 ; чинний з 1997-10-06]. К. : Держнаглядохоронпраці, 1997. 97 с.

59. Орлов С. А. Бёрнс в русских переводах // Ученые записки ЛГПИ им. Герцена. Ленинград : ЛГПИ 1939. Т. XXVI. С. 225–255.

60. Олешков М. Ю. Основы функциональной лингвистики: дискурсивный аспект: учеб. пособие для студентов фак. рус. яз. и лит. Нижний Тагил : Нижнетагильская государственная социально- педагогическая академия, 2006. 146 с.

61. Павиленис Р. И. Проблемы смысла : современный логико-философский анализ языка. М : Мысль, 1983. 286 с.

62. Павлючко И. П. Эмотивность языковой личности в творческом ракурсе // Языковая личность : социолингвистические и эмотивные аспекты. Волгоград : Перемена, 1998. С. 117–129.

63. Пименова М. В. Введение в когнитивную лингвистику / под ред. М. В. Пименовой. Вып.4. Кемерово : Графика, 2004. 208 с.

64. Переяслова О. О. До проблеми наукового вивчення хронотопу як категорії лінгвопоетики // Лінгвістичні дослідження. 2012. Вип. 34. С. 192–196. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2012_34_35 (дата звернення: 14.09.2020).

65. Попова З. Д. Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. М : Восток-Запад, 2007. 226 с.

66. Попова Т. Г. Художественная картина мира как концептуализированное художественное пространство // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия : Лингвистика. 2010. №. 1 (177). С. 10–12.

67. Потебня А. А. Эстетика и поэтика. М : Искусство, 1976. 616 с.

68. Правила експлуатації та типових норм належності вогнегасників. [На заміну НАПБ Б.03.001-2004 ; чинний від 2018-02-23]. К. : МВС України, 2018. 23 с.

69. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.

70. Приходько А. Н. Антиконтраст как лингвокультурный феномен: партономическое, стигматическое, эссенциальное // Когниция, коммуникация, дискурс // Междунар. сб. н. тр. Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2012. № 5. С. 101–122.

71. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск : Белая Е. А., 2013. 307 с.

72. Приходько А. М., Семьонова Н. В. Концептосистема ідіодискурсу Роберта Бернса // Тиждень науки : тези доп. щорічної наук.-практ. конф. Запоріжжя : НУ ЗП, 2020. С. 70–72.

73. Приходько А. М., Семьонова Н. В. Концептосистема ідіодискурсу Роберта Бернса // Південний архів (філологічні науки): збірник наукових праць. Випуск LXXXIII. Херсон : ХДУ, 2020 (подана до друку).

74. ПУЕ : Правила улаштування електроустановок. [На заміну ПУЕ-86 ; чинний з 2017-08-21]. К. : Міненерговугілля України, 2017. 617 с.

75. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля–К, 2008. 712 с.

76. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология. К : Фитосоциоцентр, 2000. 248 с.

77. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. М : Прогресс, 1993. 656 с.

78. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. М : Школа ЯРК, 1997. 824 с.

79. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / за загальною редакцією академіка І. К. Білодіда. К : Наукова думка, 1973. 588 с.

80. Тарасова И. А. Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте : монография. М : ФЛИНТА, 2012. 196 с.

81. Уфимцева А. А. Роль лексики в познании человеческой деятельности и формировании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. М. : Наука, 1988. С. 108–40.

82. Фомина З. Е. Системообразующие элементы концептуальной модели эмоционально-психологического состояния человека (на материале немецких художественных текстов) // Когнитивная семантика. Материалы второй международной школы-семинара. Часть 2. Тамбов, 2000. С. 154–155.

83. Цапок О. М. Мовні засоби репрезентації концепту КРАСА в поезії українських шістдесятників : дис. ... канд. філол. н.: 10.02.01. Черкаси, 2003. 191 с.

84. Цивьян Т. В. Лингвистические основы балканской модели мира. М : Наука, 1990. 208 с.

85. Черник О. О. Концептосистема ідіодискурсу Дена Брауна // Теорія і практика сучасної науки. К : Міжнародний центр наукових досліджень, 2019. С. 48–50.
86. Шапочка Н. В. Когнітивно-комунікативна організація текстів німецьких народних пісень : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2018. 20 с.
87. Шаховский В. И., Шейгал Е. И. Методика лингвистических исследований. Волгоград : Перемена, 2010. 123 с.
88. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. К : Артєк, 1998. 336 с.
89. Юнг К. Г. Душа и миф: шесть архетипов. К : Государственная библиотека Украины для юношества, 1996. 384 с.
90. Humboldt W. Schriften zur Sprache. Stuttgart : Philipp, 1980. 256 p.
91. Jackendoff R. Semantics and Cognition. Cambridge, M. A. : The MIT Press, 1983. 283 p.
92. Lakoff J. Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind. Chicago : The University of Chicago Press, 1987. 614 p.
93. Lakoff R. Persuasive discourse and ordinary conversation, with examples of advertising // Analyzing discourse: text and talk. Washington DC : Georgetown University Press, 1982. P. 25–42
94. Lakoff G. Metaphors : We Live by / G. Lakoff, M. Johnson. Chicago : University Chicago Press, 1980 242 p.
95. Oxford Advanced Learner's Dictionary. URL : <http://www.oup.com/elt/oald> (дата звернення: 04.09.2020).
96. Schwarz M. Einführung in die kognitive Linguistik. Tübingen / Basel : Francke, 1996. 238 S.
97. Stockwell P. Cognitive Poetics. London and New York : Routledge, 2002. 193 p.

98. The Complete Works of Robert Burns, with glossary translation of harder Burns words into German, French, Spanish, and American. URL : <http://www.robertburns.org/works> (дата звернення: 10.09.2020).

99. Weisgerber L. Grundzüge der inhaltbezogenen Grammatik. Düsseldorf : Schwann, 1962. 432 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Порівняльна матриця позитивної інспірації концептів англійської лінгвокультури та індивідуально-авторської концептосистеми Р. Бернса

ГПІ	Поняттєвий компонент концепту		Перцептивно-образний компонент (у Р. Бернса)	Аксіологічно-ціннісний компонент (у Р. Бернса)
	у словнику OALD	у Р. Бернса		
LOVE	«дуже сильне почуття симпатії та турботи про когось щось, особливо члена вашої родини чи друга; сильне почуття романтичного потягу до когось»	глибоко ніжна, пристрасна прихильність до іншої людини; почуття теплої особистої відданості до дитини; людина, по відношенню до якої випробовується любов; коханий (а).	– природа: <i>'cloudless summer sun'</i> <i>'red rose'</i> <i>'my rose'</i> <i>'boundless ocean's roar'</i> <i>'hills of the Highlands'</i> <i>'sweet fruit'</i> <i>'woodlark'</i> <i>'ten thousand mile'</i> – соматизми: <i>'my heart'</i>, <i>'genty limbs'</i> <i>'lips'</i>, <i>'bonie black e'e'</i> <i>'morning's eye'</i>, <i>'vernal smile'</i> – артефакти: <i>'ring'</i> – культурні об'єкти: <i>'melodie'</i>, <i>'music notes'</i>	– безрозсудне і віддане почуття до дівчини; – почуття, що має бути таємним і прихованим від чужих очей; – небажання ділити кохану людину ні з ким; – почуття насолоди від близькості (дотику до губ коханої людини); – почуття, що приносить печаль та розчарування (обдурена і довірлива любов); – готовність заплатити будь-яку ціну, призначену долею, за можливість володіти коханим (коханною); – готовність до самопожертви; – почуття, на яке заслуговують прості люди; – світле почуття; – священний запал; – недозволене, спокусливе блукання; – дар, щире, віддане почуття до своїх дітей.

FRIENDSHIP	«відносини між друзями; почуття чи стосунки, які мають друзі; стан, у якому перебувають друзі»	статус бути друзями; дружні відносини або прихильність до людини або між людьми; доброзичлива підтримка; допомога; сприяння; здатність об'єднуватися.	– природні явища: <i>'friendly glow'</i> <i>'softer flame'</i> – соматизми: <i>'your hand'</i>, <i>'sympathetic glow'</i>, <i>'hand in neive'</i>	Вірність дружньому союзу і братерству навіть через довгі роки, переживання за долю друга, який опинився в біді, відданість, готовність підтримати і підбадьорити порадою свого товариша, якого спіткала невдача.
FREEDOM	«влада або право робити чи говорити те, що забажаєш, без нарікань інших; не бути ув'язненим чи рабом; держава, якою не керує іноземний чи жорстокий уряд»	сила визначати дію без обмеження; особиста свобода, що протистоїть рабству або важкій підневільній праці; громадянська свобода, що протистоїть підпорядкуванню свавільного чи деспотичною управління.	– обаз волелюбного народу: <i>'brave Caledonia'</i> – дерево з плодами: <i>'this tree there grows sic fruit'</i> – мандрівний натовп: <i>'the wandering train'</i> – ширенга, що бореться за свободу: <i>'line, that have struggled for freedom'</i> – людина з мечем готова до бою: <i>'Wha, for Scotland's King and Law, Freedom's sword will strongly draw, Free-man stand, or Free-man fa ', Let him on wi' me! /«Robert Bruce's March Te Bannockburn»/</i>	– почуття патріотизму, відваги, а також прагнення героїв відстояти свою свободу в боротьбі на полі битви. – бажання відстоювати своє право на життя, право впливати на життя навколишнього світу, і в той же час прагнення до свободи і незалежності від негативного впливу навколишнього світу на власне життя.

HONOR	«хороша репутація; повага з боку інших людей; обізнаність та виконання моральних обов'язків»	честь, шанобливе ставлення, повага; гідність, почуття власної гідності, репутація, добре ім'я; чесність, непідкупність (також якість бути непідкупним), чистота, висока моральність, прямота.	– монета: <i>'coin in my pouch'</i> – віскі: <i>'Scotch Drink'</i> – образ цнотливої дівчини: <i>But Nelly's looks are blythe arid sweet, / And what is best of a ', / Her reputation is compleat, / Andfair without a flaw /«Song – Handsome Neil»/</i> – чесне серце: <i>cheerful honest-heart</i>	Ціннісними орієнтирами представників знаті виступають звання, чини; пріоритети простої людини – це праця, почуття поваги до себе, почуття власної гідності, почуття гордості, прагнення відстояти свої права, бути вільним від матеріальних благ і байдуже ставлення до думки представників класу знаті, насторожене ставлення до оточуючих людей.
JOY	«почуття великого щастя; людина чи річ, через яку ви відчуваєте себе дуже щасливими»	джерело або причина сильної насолоди або задоволення; святкові веселощі; стан щастя або блаженства.	– національна гастрономія: <i>narry, haggis, Scotch Drink</i> – музичні інструменти: <i>hornpipes</i> – танці: <i>jigs, reels, strathspeys</i> – природа: <i>leafless trees, youthfu 'May</i> – <i>India's wealth</i> – зустріч з коханою: <i>the happy days I spent wi 'you my dearie</i>	Захоплення почуттям радості, яке відчувається поблизу коханої; об'ємність емоції радості, а також запал компанії жебраків, одягнених в лахміття, але переповнених почуттями власної гідності і любові до життя.

Додаток Б

Порівняльна матриця негативної інспірації концептів
англійської лінгвіокультури та індивідуально-авторської
концептосистеми Р. Бернса

ГПІ	Поняттєвий компонент концепту		Перцептивно-образний компонент (у Р. Бернса)	Аксіологічно-ціннісний компонент (у Р. Бернса)
	у словнику OALD	у Р. Бернса		
NOBLES	«людина, яка походить із сім'ї високого соціального рангу; член дворянства»	людина, що володіє званням вище простої людини (з народу); дворянин, титулована особа.	– вшива корова: <i>'a lousy loun'</i> – стояча, непроточна вода: <i>'a standing pool'</i> – нероба з муфтою зі срібла: <i>'a coof wi' a claut o' siller'</i> – темна шишка, яка заслуговує шибениці: <i>a widdifu', bleerit knurl</i> – дихання королів: <i>'breath of kings'</i> – пузатий дворянин: <i>'muckle wame'</i> – гордовитий феодал-лорд з блискучою тростиною <i>'the paughty, feudal thane</i> <i>Wi 'ruffl'd sark an' glancing cane'</i> – представники знаті, які перекидаються на вечірках в партії і займаються розпустою	Осуд улесливої мови представників знаті на адресу правителя державия, негативна оцінка бідних духовно лордів, які живуть у розкоші і неробстві, ведуть дозвільний спосіб життя.
HYPOCRISY	(«поведінка, яка не відповідає моральним стандартам або не відповідає думкам, які хтось стверджує, що має»)	нещирість людини на основі удавання володіння якостей або вірувань, якими вона насправді не володіє.	– священослужителі: <i>They take religion in their mouth; They talk o 'mercy, grace, an' truth, For what ? – to gie their malice skouth On somepuir wight, An 'hunt him down, owre right and ruth, To ruin straight /«Epistle Te The Rev. John M'math»/</i> – добре підвішаний язик: <i>'tongue that's smoothly hung'</i> – пихатий наспів: <i>'pompous strain'</i>	Негативно-ціннісними орієнтирами виступають лукава мова і штучна ввічливість, розпущеної людини.

IDLENESS	«схильність бути ледачим і не важко працювати; факт того, що людина не має роботи або не експлуатується»	стан або особливість бути незанятим; лінощі, лінь; характерна риса бути гулящим через небажання працювати.	– хороший ель та вино: <i>Gude ale, blue-red wine's</i> – святе джерело: <i>My coggie is a haly pool</i> – жвава форель: <i>a wanton trout</i> – пляшка зі спиртним: <i>big-belly'd bottle's</i>	Лінь і неробство засуджуються
GREED	«сильне бажання отримати більше багатства, майна, влади тощо, ніж потрібно людині; сильне бажання більше їсти або пити, коли ви вже не голодні чи не спрагли»	надмірне бажання придбати або оволодіти великим (особливо великим матеріальним багатством), ніж людині потрібно або ніж вона заслуговує; гідне осуду бажання купувати; ненаситне бажання багатства (що представляє собою один із смертних гріхів).	– отруєне золото: <i>But English gold has been our bane</i> <i>Such a parcel of rogues in a nation!</i> /«Such A Parcel Of Rogues In A Nation»/ – раб багатства: <i>the slave o't</i> – сини по лінії грошей, сини багатства: <i>While sordid sons o' Mammon's line Are dark as night!</i> /«Second Epistle To J. Lapraik»/ – образом злочинця (корисливої людини): <i>'Corruption's neck'</i> – жадібний пильно споглядаючий чорний берет: <i>'a greedy glowr black-bonnet'</i>	Осуд прагнень роздобути англійське золото ціною зради своїх співвітчизників шотландців. Негативне ставлення до накопичення і поклоніння, презирство на адресу корисливих людей.
CRUELTY	«поведінка, яка заподіює фізичний чи психічний біль іншим і змушує їх страждати, особливо особливо навмисно»	стан або характерна риса бути жорстоким; безперервний ряд жорстоких дій; тривале жорстоке поводження (потерпілий від сильної жорстокості); жорстокий вчинок.	– образи знарядь вбивства: <i>'garter'</i> <i>'knife'</i> <i>'tomahawks, wi' blude red-rusted'</i> <i>'scimitars, wi' murder crusted'</i> – тріпотлива, кровопролитна рука: <i>'the flutt'ring, gory pinion'</i> – бездушна людина: <i>'inhuman man'</i> – жорстоке серце: <i>'cruel heart'</i> – «око, націлене на вбивство»: <i>murderaiming eye</i>	Усе найбільш емоційно-негативне, що тільки може бути виражено і позначено із застосуванням фізичної сили по відношенню до всього живого, жорстоке ставлення, насильство і жага крові; безжальне ставлення, безсердечність і усвідомлене бажання скоїти вбивство, які різко засуджуються.

Додаток В

Порівняльна матриця змішаної інспірації концептів англійської
лінгвокультури та індивідуально-авторської концептосистеми
Р. Бернса

ГЗІ	Поняттєвий компонент концепту		Перцептивно-образний компонент (у Р. Бернса)	Аксіологічно-ціннісний компонент (у Р. Бернса)
	у словнику OALD	У Р. Бернса		
LABOR	«робота, особливо фізична робота; завдання чи період роботи; люди, які працюють або надаються для роботи в країні чи компанії»	фізична або розумова робота; напруга, зусилля; важка праця.	– образ виснаженого працюю селянина: <i>toil-worn Cotter</i> – образи двох трудящих в суворих життєвих умовах безправних друзів: <i>Think ye, that sic as you and I, Wha drudge an ' drive thro 'wet and dry, Wi' never-ceasing toil; Think ye, are we less blest than they, Wha scarcely tent us in their way, As hardly worth their while? / «Epistle To Davie, A Brother Poet» /</i> – образ працюючої і покірної шотландської сім'ї <i>Their master's and their mistress 'command, The youngers a 'are warned to obey; And mind their labours wi 'an eydent hand, And ne'er, tho' out o 'sight, to jauk or play ... </i>	Пріоритетами головних персонажів є безперервна важка праця, а також відданість нелегкій роботі і дотримання шотландськими селянами встановленого порядку підпорядкування своїм господарям у виконанні повсякденних справ.
POVERTY	«буття у злиднях»	характерна риса або стан бідності або потреби; недолік або нестача коштів для існування; нужда, бідність; потреба. Стан того, хто відчуває нестачу в звичайній або соціально прийнятній сумі грошей або матеріальній власності.	– образ людини без грошей: <i>'without a penny in my purse'</i> – негаразди, злидні: <i>'misery'</i> – нужда та голод: <i>'Want and Hunger'</i> – доля: <i>'Fortune'</i> – вік, старість: <i>'Age'</i>	– чесне, незаплямоване, гідне життя; – тяжке, убоге існування. Поет зневажає несправедливо нажите багатство, в його очах справжньої поваги гідна бідна, але чесна людина.

Додаток Д

Глосарій шотланізмів Роберта Бернса

672 Глоссарий

Производные, образованные с помощью суффиксов или словосложения, даются в той же статье, что и основное слово.

Глаголы даются, как правило, в форме инфинитива. Если в текстах встречается и форма прош. времени или причастия II неправильного глагола, она приводится в той же словарной статье. Если в текстах встречается только форма прош. времени или причастия II (что случается, когда шотл. глагол совпадает с англ. по форме инфинитива и наст. времени, но отличается от него формами прош. времени и причастия II), то и англ. перевод дается в соответствующей форме; в случае необходимости дается также объяснение через инфинитив англ. глагола (напр. **cam** — *past t. of come*).

Слова и словосочетания на шотл. диалекте выделены в глоссарии **полужирным** шрифтом; англ. эквиваленты и дефиниции на англ. языке — обычным шрифтом. В пояснениях приняты обычные словарные сокращения: *n.* — noun, *v.* — verb, *past t.* — past tense, *pres.p.* — present participle, *p. p.* — past participle, *sing.* — singular, *pl.* — plural и т. д.

Близкие значения многозначного слова в переводе отделяются друг от друга запятой, более далекие — точкой с запятой; несовпадающие значения обозначены цифрами 1, 2 и т. д. Омонимы даются в разных словарных статьях.

В словарных статьях частично использованы дефиниции самого Бернса, сделанные им к прижизненным изданиям своих произведений.

A

a — see hae

a' — all

aback — in the rear, away, aloof

abiegh — aside, at a shy distance

ablins, aiblens — perhaps

(a)boon — up, above, over;
get aboon — rejoiceabread, abreed — wide; abroad,
in sightacquaint, acquent — familiar;
acquainted with each other

advisement — thought, deliberation

ae — one, a certain; one of two;
only; *emphatic before a superlative*

aff — off, away

a-fiel — in the field; outside

afore — before; in front of

aft(en), aft(en)-times — often

again — ready for, before

agley — awry, wrong

ahin(t) — behind

aiblens — *see* **ablins**

ain — own

air — early

airles, airle-penny — payment
made in token of employment

airn — iron; *pl.* — fetters

airt — direction; ~ (*v.*) — guide

aith — oath

aits — oats

aix — axe

aizle — hot cinder

a-jee — ajar

alake — alas

alane — alone

amaist — almost

amang, 'mang — among

an, an' — and, if; **an't** — if it

ance — once

ane — one, a(n)

anent — concerning

aneuch, eneuch, eneugh, enow —
enough

anither — another

an's — and am; and is; and his

asklent — askew, on the side;
askance

aspar — aspread, with legs
apart

attour — *see* **by (bye) attour**

atweel — certainly, indeed

atween — between

aught — eight; eighth

aught — *see* **ought**

auld — old

aumous (dish) — alms-dish

ava — of all; at all

awa — away

awald — in a state of drunken-
ness

awauk — awake

awe — owe

awee — for a moment

ayont — beyond, past

B

ba' — ball

backlins — backwards

back-style, back-yett — the
stile, gate in the rear fence of
the house

bade — 1) *past t. of bid* — ask,
desire; 2) *past t. of bide* —
remain, await, endure

baggie — belly

baignets — bayonets

bair — uncover, clear

bairn — child; **bairn-time** — all
the offspring of one mother,
a brood

baith — both

bakes — biscuits

ban — curse, swear

bane — bone; bone-comb;
banie — bony, big-boned

bang — thrash, thump

bang — blow, pain

bannock, bonnock — round;
flat girde-baked cake of oatme-
al barley, or flour

barefit — barefooted

barmie — fermenting with ideas

bashing — abashed, confused

batch — crew, gang, set

batts — colic

bauckie-bird — bat

bauld — bold, audacious

baws'nt — having a white
stripe down the face

bear, beir — barley

bear — allow, suffer, admit

bearers — legs

beat, beet — kindle, add fuel to
fire

befa' — befall

beir — *see* **bear**

behin(t) — behind

beild, biel(d) — protection,
shelter, cover

belang — belong to

674 Глоссарий

- beld** — bald
belted — with the distinctive belt of an earl or a knight
belyve — quickly, soon
ben — indoors, within; parlour;
benmost — furthest in, innermost
benorth — to the north of
besouth — to the south of
bestead — placed, circumstanced
bethankit — (God) be thanked, the grace after a meal
beuk — book; **pictur'd beuk** — playing card
bewaure — beware
beyont — beyond, on the far side of
bicker — rush, scurry; ~ (n) — short rush, stagger
biel(d) — *see* **beild**
bien(ly) — comfortably, warmly
big — elated, passionate
big — build; **biggin** — building
bike, byke — hive; swarm, crowd
bill — bull
billie, billy — friend, comrade, fellow, lad
bird(ie), burd(ie) — lass
birk — birch tree
birkie — lively, spry fellow
birle-man — valuer of crops, parish arbiter
birrin(g) — whirring
bizz — buzz
blackguarding — *see comment. to N 19*
blastie — ill-tempered creature
blast(i)et — accursed; dwarfish
blaw — blow; get breath back;
blawn — *past p. of blaw*
blear, bleerit — watery-eyed, bleary
bleeze — blaze
blellum — idle babblers
blether — talk foolishly, babble, brast
blin' — blind
blink — glance fondly; leer flirtatiously
blink — short time, moment
blude, bluid — blood; semen
boddle — copper coin ($\frac{1}{6}$ of an Eng. penny)
bode — expect, look for
bodie, body — person, fellow, *pl. folk*; **a body's sel** — oneself
bogle — ghost, spectre, goblin
bonnie, (bonie) bony — fair, pretty, fine; (*adv.*) ~ **ly**
bonnock — *see* **bannock**
boon — *see* **(a)boon**
boord-en' — end of a table
boost — must, ought
boot — *see* **o'boot**
bore — crevice, crack
bouk — body, carcass
'bout — about; around; in
bow — bend
bowse — drink heavily, ~ **about** — drink in turn
bra', braw — fine, splendid, handsome; ~ **ly**, ~ **lie** — admirably, very (much)
brae — hill, hillside, high ground by a river
brag — challenge
braid — broad, plain; ~ **money** — *see comment to N 10*
braid-claith — broad-cloth
brainge — plunge, draw unsteadily
brak (ast t. of brek) — break
brankie — finely dressed
branks — halter, bridle
brany — brandy
brat — (*contemptuous*) child
brats — rags
brattle — short race

brawds — ruffians
breastet — pulled forward
bree — whisky
breeks — breeches, trousers
breer, brier — briar
brent — smooth, unwrinkled
brent — branded, brand (new)
brewn — brewed
brier — *see* **breer**
brig — bridge
brisket — breast
brither — brother
brock — badger
broose — wedding race
brose — oatmeal mixed with
 boiling water or milk
browster — brewer; ~ **wives** —
 alewives, landladies
brugh — borough
brulsie — uproar, quarrel
brunstane — brimstone
brunt — burnt
brust — burst
buckie — buck, gag debauchee
budget — leather bag
buirdly — stalwart; stately
bum — hum; **bum-clock** — a
 humming beetle that flies in
 the summer evening
bummil — hum, mumble,
 stutter clumsily
bure — bore, carrie; won
bur-thistle — spear-thistle
buss — bush
but — without; but that; other
 than that; lacking, less
but(t) — out, to the outer room;
 but(t) and ben — in the
 kitchen or outer room, and in
 the inner room of a cottage
butching — butchering
burd(ie) — *see* **bird(ie)**
by — concerning, about; over,
 past; **by himself** — beside
 himself, lunatic, distracted;

by attour — in addition

byke — *see* **bike**

C

ca' (*past t.* **ca't**) — call; plod
 on; **ca'** (*n.*) — call, knock,
 blow
cadger — travelling hawker
caff — chaff
caird — tinker, gipsy
calces (*pl. of calx*) — powder
calf-ward — a small inclosure
 for calves; the churchyard
caller, callor — fresh, cool
callet — wench, trull
cam — *past t. of come*
canker — become peevish
canna — cannot
can(n)nie, can(n)ny — knowing,
 shrewd; careful
cannilie — skilfully; gentle,
 kindly, quier; lucky; com-
 fortably
cant — song, merry tale; **cantie,**
 canty — lively, cheerful(ly)
cantraip — magic, witching
cape-stane — coping-stone
cap'ring — capering
car — crude cart without
 wheels, carriage
card — chart
caretna by — cared nothing, not
 at all
caritch — catechism
carl(e), carlie — fellow, old man
carlin — old woman; witch
carte(s) — card(s)
cast out — fall out, quarrel
catch'd — *past t. of catch*
caudron — cauldron
cauf — calf
cauld — cold
caup — wooden bowl
cavie-(hen) — coop
cess — land-tax

676 Глоссарий

- chainet** — adorned with chains
change-house — ale-house
chantan — singing
chanter — the part of a bagpipe on which the melody is played; pastoral pipe
chapman — pedlar
chearfu' — cheerful
cheek — side-piece
cheek-for-chow (jow) — cheek by jowl, side by side
cheel, chiel(d) — lad, young fellow, chap
chimla, chimlie — fire-place, hearth
chow — chew
chuck(ie) — mother hen; sweetheart, dear
chuffie — portly, fat-faced
cit — citizen, townsman
clachan — village; ale-house
claes, claething, claise, claith-(ing) — clothes, dress
clamb — climbed
clash — chatter, the story of the day; *v.* gossip, talk scandal
clatter — chatter, gossip
claught — *past t. of cleek*
claut(e) — handful, lump
claver — clover
clavers — idle talk, chatter
claw (past t. clew) — to scratch
clean — comely, shapely; empty; utterly
clear — quite free
cleckin — brood
cleed — to clothe
cleek (past t.: 1) claught, 2) cleekit) — clutch, lay hold of, pilfer; link arms in the dance
cleeks — cramp in horses, which hooks up their hind legs
cleg — gad-fly
clew — *past t. of claw*
clink — cash; jingle (of verse); ~ (*v.*) — ring, rhyme; sit down smartly
clinker — lively rogue
clips — shears, clippers
clishmaclavers — idle conversation, wordy discourse
cloot — the hoof; **Clooty, Cloots** (*i. e.* cloven-footed) — the Devil
close — constant, unrelieved
clour — a bump or swelling after a blow
clout — patch
clud — cloud
clunk — gurgle
coatie — petticoat, skirt
cock — good fellow, chap
cod — pillow
coff (past t. coft) — buy
coggie — wooden vessel for drinking liquor; a corn measure; womb
collieshangie — dispute, discord, strife
command — commandment
compleenin — complaining
cood — cud
coof, cuif — fool, clown, lout
coor — cover, protect
cooser — lecher, stallion
coost, (past t. of cast) — throw off, toss
core — band of dancers
corn-mou — stack, pile of corn
corn't — fed with corn
cot(-house) — cottage; cot-folk-cottagers
cotter(-man) — farm-tenant, cottager
couldna — could not
countra, kintra, koontrie (*n., adj.*) — country, rustic

677 Глоссарий

coup, cowp — upset, capsize;
overbalance
cour, cow'r — lower, fold; *pres.*
p. coran — cringing, timid
court-day — rent-day
couthie, couthy — loving, kind
cowe — scold, humiliate
cowp — *see coup*
cow'r — *see cour*
cowt(e) — colt; awkward fellow
cozie — snug, comfortable
crabbet — crabbed, ill-natured
crack — gossip; chat; story,
scandalous tale
craft — croft, laud adjoining
farm-house
craig — crag, cliff
craig(ie) — neck, throat, gullet
cran — crane, tripod for a pot
crancous — fretful, captious,
awkward
cranreuch — hoar-frost
crap — top, head; crop
craw — crow
crazy — infirm
creel — wicker basket carried
on the back; **to have one's**
wits in a creel — to be crazed,
fascinated
creepie-chair — stool of repen-
tance in church
creeshie — greasy, filthy
crook — old ewe past bearing
crookit — crooked, deformed
croon — boom, hum
croose — *see crouse*
cross — across
croud — crowd
crouse, croose — merry cock-
sure
crowdie — oatmeal mixed with
water eaten raw, porridge;
crowdie-time — breakfast-
time
crummie — cow with crooked
horns

crummock — stick with crooked
head, crook
crump — hard and brittle (of
bread), baked dry
cuif — *see coof*
cummer, kimmer — gossip;
woman, wife; lass, wench
cummock — a short staff with
a crooked head
curch — kerchief
curchie — curtsy
curmurring — slight, rembling
noise
curple — buttocks
cushat — wood-pigeon
cute — ankle
cutty — short, brief; **cutty-stool**
— stool of repentance in
church

D

dadie — father
daffin — fooling, frolic, flirta-
tion
daft — silly, foolish, libertine,
wild with excitement
dail — deal, fir or pine-wood
plank
daimen-icker — occasional ear
of corn
dainty — worthy; good-
humoured
dang — *past t. of ding*
darklins — in the dark
dashing — cast down
date — season, time of life
daunton — subdue, discourage,
cast down
daurk — day's labour
daut, dawt(e) — fondle, caress
daw, dawin (n.) — dawn
dawd — hunk, large piece
dawt(e) — *see daut*
dead — death
deal about — divide, distribute

678 Глоссапуй

- deave** — deafen
deevil, de'il, diel — devil;
de'il a (ane) — not a (one),
 no one at all (*expressing
 strong negation*); **de'il-mak-
 matter** — no matter; **de'il
 (devil) haet** — damn all,
 nothing
delver — gardener, labourer
den — dean, dingle
dibble — pointed stick for
 planting seedlings
diddle — jig, move jerkily
diel — *see* **deevil**
dight — make ready; wipe,
 rub down
dimpl't — dimpled
din — dark, dingy
dine — dinner-time
ding (*past t. dang, p.p. dung*) —
 overcome, beat, push;
dung in — beaten into
dink — trim, finely dressed
dinna — do not
dint — occasion, chance
dirl — shake, rattle, play vigo-
 rously; ~ (*adv.*) — with a
 clatter
diz(z)en — dozen; dozen 'cuts'
 of yarn, the standard of a
 day's spinning
do — put up with
dochter — daughter
doit — act foolishly, blunder;
p.p. ~ed. — muddled, stu-
 pefied
donsie — hapless, unlucky,
 ill-tempered, unmanageable
dool — sorrow, misery
dorty — supercilious, haughty
doubt — fear, think, suspect
douce, douse — sedate, prudent,
 kindly; ~ **ly** — decorously
doudle — dandle
douk — duck, dip
douna, downa — cannot
doup — backside, buttocks;
doup-skelper — lecher
dour(e), dour(e) — harsh,
 severe
douse — *see* **douce**
dow — pigeon
dow (*past t. docht*) — be able,
 dare
dowf(f) — pithless, dull
dowie — sad, dismal, melan-
 choly; dejected
down-brae — downhill
dowr(e) — *see* **dour(e)**
doxy — beggar's wench
doyti — dazed, muddled, stupid
dozen, dozin — impotent
drant, drunt — sulks
drap — drop; ~**ie** — a little
 liquor
drave on — drove on
dree — suffer, put up with
dreeping — dripping (with gravy)
dreigh, driegh — slow, tedious
driddle — dawdle, saunter
driegh — *see* **dreigh**
drift — flock, herd; falling snow
 driven by the wind
drink (*past t. drank*) — taste
droddum — backside; **dress
 your** ~ — thrash you
drone — pipe of the bagpipe
 sounding one continuous
 note; monotonous humming
droop-rumpl't — with drooping
 haunches
drouk — drench
drouth — thirst; ~**y** — thirsty
drucken — drunken, tipsy
drumlie — cloudy, gloomy,
 thick-skulled
drunt — *see* **drant**
dry — thirsty
dub — stagnant pool, pond;
 mud, mire

duddie — ragged, tattered
duddies, duds — clothes; rags
due — fittingly; readily
dunt — dull knock, blow
dwall — dwell
dyke — low dry-stone wall

E

e'e — eye, *pl. een, ein*
een — *see e'e*
e'en — even, just
erie, irie — apprehensive,
 dreading spirits
eild — old age
ein — *see e'e*
eith — easy
elbuck — elbow
eldritch — uncanny, unearthly;
 ghastly, frightful; haunted
elf — dwarf, bewitching girl
ell — *see comment to N 15*
Embro', Enbrugh (*familiar*) —
 Edinburgh
eneuch, eneugh — *see aneuch*
enow — *see aneuch*
Erse — Highland, Gaelic
ettle — purpose, aim
ev'n down — downright, sheer
expeckit — expected
eydent — assiduous, diligent

F

fa' — fall; befall; win, obtain;
 lay claim to
fa' — fortune
factor — steward, agent of an
 estate
fae — foe
faem — foam
fain — glad, content; **fain**
 o' ither — fond of each other
fair — easy; ~ **ly** — clearly,
 indeed
fairin — present from a fair;

give (get, take) a fairin —
 reward, deserts, punishment
fairy — dwarfish
fallow — fellow, chap
famous — grand, fine
fank — catch
farl — quarter of the circular
 oatmeal cake
fash — bother, trouble
fause — false
fausont, fawsont — respectable,
 decent, seemingly
faut(e), fau't — fault; failing
fauteur — wrong-doer
fawsont — *see fausont*
fear — frighten, scare
feat — spruce, trim
Febarwar — February
fecht (*past t. faught*) — fight;
 p. p. foughten — harassed,
 worn out
feck — value, return; **the feck** —
 the majority, most; ~ **ly** —
 for the most part, almost
fee — hire (as a servant);
 ~ (*n. pl.*) — servant's (half-
 yearly) wages
feg — fig
fegs (*exclam.*) — indeed, truly
feirrie — sturdy
fell — potent, pungent; harsh,
 cruel, keen
fen', fend — support; **how do ye**
 fen — how do you do
ferlie — marvel, wonder
fetch — draw breath painfully,
 gasp
fey — doomed
fidge — shrug, twitch, frisk;
 ~ **fu'fain** — twitch with ex-
 citement
fi(e)nt — devil
fier — hearty, sound
fier(e) — companion, comrade
fin' (*past t. fand*) — find

680 Глоссарий

fiscal — procurator fiscal, attorney
fit(t) — foot, step; *pl.* feet(ie)
fittie-lan' — *see comment.*
to N 22
flae — flea
flaff — flap, flutter
flainen, flannen — flannel
flee — fly
fleech — wheedle, coax, flatter
fleesh — fleece
fleet-wing — fly swiftly
fley — terrify, frighten
flichter — to flutter
flie — fly; something of no value
fling (*past t.* **flang**) — throw, kick, caper
flisk — fret at the yoke
flit — shift, move, go, depart
flittering — fluttering
fock(s) — folks
fodgel — plump and good-looking
foggage — rank grass
foor (*past t.* of **fare**) — went, travelled
Foorsday — Thursday
for — of
forebye — besides, as well as
forfairn — undone, exhausted, worn out
forgather — assemble, congregate, encounter; ~ **up**
with — keep company with
forrit — forward
fother — fodder
fou, fow, fu' — full, drunk;
 ~ (*adv.*) — very, quite
fouth — plenty
fow — *see fou*
fow — *see comment. to N 22*
frae — from
fraeth — foam, froth
frank — generous, lavish
freak — odd notion, fancy

free — clear, leap over
fremit — strange, aloof, cold
frien' — friend; *pl.* freens
fu' — *see fou*; **fu'-han't** — being full-handed
fud — backside, tail
fun — boisterous sport; **funny** — sportive, whimsical, merry
furm — form, bench
furr — furrow, ditch
fusion — fluidity caused by heat
fyke — fidget; ~ (*n.*) — fuss, commotion
fyle — defile, foul

G

ga' — gall, pustule, sore
gab — talk (readily, eloquently)
gae (*pres. p.* **gaun**; *p. p.* **gaen**) — go, walk
gae — *see gie*
gaets — habits
gaiger, gauger (*n., v.*) — gauge
gaillies — well enough
gain' — against
gait — goat
gang — go depart, walk
gangrel — vagrant, tramp
gar — make, cause, compel
garten — garter
gash — chat volubly, prattle;
 ~ (*adj.*) — shrewd, witty, smart
gat (*past t.* of **get**) — got, begot, conceived
gate — road, way, fashion
gaud — goad for driving cattle in the plough; **gaudsman** — boy who goads the team
gauger — *see gaiger*
Gaun — Gavin
gaun — *see gae*
gaunt — gape, gasp
gausie, gawsy — ample, fine, showy, plump

681 Глоссапуй

- gawky** — stupid, empty-headed
gear — riches, money, gold of any kind
geck — toss the head in scorn, scoff (at)
gently — dainty, graceful, slender
Geordie, (yellow) George — guinea
get(t) — offspring, brat
ghaist — ghost
gie (*past t. gae, gied, pres. p. giein; p.n. gien*) — give
gif — if
gift(ie) — power, talent
giglet — giddy girl
gill — measure of capacity (= ¼ pint)
gimmer-(pet) — yearling ewe kept as pet
gimp — *see* jimp
gin — 1) before, by (of time); 2) if, whether
girdle — griddle for baking scones
girn — grin, snarl
girt('s) — great
giz(z) — wig
glaiket, glaikit — careless; foolish, giddy
glaizie — glittering, smooth
glaum — snatch, grab, lay hold of
gleesome — cheerful, merry
gleg — quick, lively, smart; sharp
glib-gabber — smooth-tongued
glimpse — take (have) a look at
gloamin — twilight, dusk
glowr — stare wide-eyed, gaze intently; ~ (*n.*) — scowl
glunch — look sullen, scowl, frown
goom — gum
gor-cock — male of the red grouse
gossip — neighbour-woman
gowan — the flower of the daisy, dandelion, hawkweed
gowd — gold; ~ *en* (*adj.*)
gowk — cuckoo; fool
grace-prood — smugly conscious of divine favour
gracious — friendly, amiable
graff — grave, tomb
grain, grane — groan
graith — tool, ploughing gear; dress, habit; **graithing** — vestments
grane — *see* grain
grat — *see* greet
great — intimate, friendly
gree — social degree, supremacy; **bear the ~, carry the ~** — win first place
gree — agree
green — yearn
greet (*past t. grat*) — weep, cry
grip — sharp pain
groat — silver coin of small value
grozet — goosberry
grumble — begrudge
grun' (n.) — ground
grustane — grindstone
gruntle — grunt
grushie — thriving, lusty, strong
gude, guid — 1) good; 2) substitute for God; **guid-father** — father-in-law; **guideman** — head of a household; husband; **guidewife** — mistress, wife; **gude-willy** — generous; **gude-willie-waught** — cordial drink
guide — *see* gude

gullie, gully — large knife
 gumlie — muddy
 gumption — common-sense
 gust — relish, flavour
 gutcher — grandfather
 gutscraper — fiddler
 gutty — pot-bellied
 gyvel — gable

H

ha' — hall; ha'folk — servants
 ha'd, haud — hold, keep;
 ~ aff — keep away; ~ on —
 persist; ~ you (*interj.*) —
 stay
 haerse — hoarse
 hae — have; hae't, haet —
 have it; devil haet, fient
 hae't — damn all, nothing
 ha'f, haff, hauf — half
 haffet — temple, lock of hair
 haf(f)lins-wise — partly, nearly
 hail, hale, heal — healthy,
 sound, well; health
 hain — save, spare; *p. p.*
 hain'd — enclosed, kept for
 hay
 hainch — haunch, hip
 hair — whit, trifle, trace; deil
 a hair, fien'a hair — not a
 bit
 hairst — harvest
 hairum-scairum — wild
 haith — a petty oath
 haivers — nonsense, gossip
 hald — hold, dwelling, refuge
 hale — *see* hail
 hallan — partition to divert the
 draught
 Halloween — eve of All Saints'
 Day; Hallow-mass — festival
 of All Saints
 haly — holy
 hame — home; ~ ly — familiar,
 plain, friendly

han', haun — hand; beside our
 han' — at our own hand, by,
 for ourselves; ~ daurk —
 labour of the hands
 hanker — hang about, loiter
 hansel — new-year or good-
 luck gift
 hap — plaid
 hap — hop
 hap-step-an'-loup — *see com-*
ment. to N 19
 hark — listen
 harn — coarse linen, sackcloth
 har'sts — harvest
 has been (*n.*) — one past his
 best
 hash — hack, mangle, waste
 haud — *see* ha'd
 hauf — *see* ha'f
 haugh — fertile land by a river
 haun — *see* han'
 havins — behaviour, good
 manners, sense
 haverel — simpleton, half-
 witted
 hawkie — pet name for a cow
 heal — *see* hail; healsome —
 wholesome
 heapet — heaped, well-filled
 hech — *a sighing exclamation*
 heckle — flax-comb
 heeze — lift, exalt, elevate
 held (awa, to) — took my way
 hen (*colloq.*) — a term of en-
 dearment for a girl
 here awa — hereabouts; hither
 (and thither)
 het — hot, burning, excited
 heugh — ravine, pit
 heuk — hook; sickle
 hich, hie — high
 hilch — lurch, limp
 hindmost — last, final
 hiney, hinnie, hinny — honey,
 sweetheart; sweet

683 Глоссарий

hing (*past t. hang*) — hang
hirple — limp, hobble
hissel — flock of sheep
histie — dry, stony
hizzie — wench; whore
hoast — cough
hoddan — jogging along
hoddin — coarse grey home-spun cloth
Holland — holland cloth, fine linen
hollow — halloo
hoolie — slowly, leisurely, gently
horn — horn spoon; **Hornie** — the (horned) Devil
hotch — hitch, jerk about
hough — disable, by cutting the tendons of the hough
houlet — owl(et)
houpe — hope
hove — rise; make swell, distend
howck — dig, delve
howe — hollow valley, glen; ~ (*adj.*) — hollow, deep
hoise — hoist, a pull upwards
hoite — move clumsily, waddle
huff — scold
Hughoc — *dim. of Hugh*
hum — 1) hoax, take in, humbug; 2) mumble
hunder — hundred
hunkers — hams, haunches
hurcheon, hurchin — hedgehog
hurdiess — buttocks, backside
hyvie — well-off

I

i' — in, into
ier-oe — great-grandchild
ilka — each, every
ill — evil; **ill-tach** — ill-taken, resented; **ill-willie** — ill-disposed, ungenerous

in during — during
in to — within, to
indentin — pledging, engaging
ingine — talent, genius
ingle — fire burning on a hearth; **ingle-low(e)** — fire-light
I'se — I shall, I will
ither — other, another, further, otherwise else

J

jacket — coat of mail
jad — mare; wench, hussy
Januar, Janwar' — January
jauk — dally, trifle, waste time
jaukin — delay
jauner — idle chatter
jauntie — journey
jaup — splash
jillet — giddy wench, jilt
jimp, gimp — 1) *v.* jump; 2) *adj.* slender, graceful, neat
jimps — skirts
jink — dodge, dart, slip aside
jirkinet — *see comment. to N 112*
jo, joe — sweetheart, dear
job — intrigue
jocteg — clasp-knife
jorum — drinking-vessel; punch-bowl
jouk — dodge, duck
jow — toll
jowler — heavy-jawed dog

K

kail — borecole, green kale;
kail runt — stalk stripped of leaves
kane — payment in kind
kebar — long pine pole, rafter
kebbuck — home-made cheese;

~-heel — the hard end of a cheese
 keckle — cackle, giggle
 keek — peep, peer, glance
 ken (ast t. kenn'd) — know, learn, be acquainted with, recognize
 kennin — (a) little, trifle
 kep — keep, catch
 ket — matted, hairy flecca of wool
 kimmer — see cummer
 kin', kind — nature, disposition; ~ (adj.) — kindly, agreeable; kindly — affectionate, loving
 king's-hood — second stomach in a ruminant, paunch
 kintra — see countra
 kirk, kirk — church; kirk-hammer — clapper of church bell
 kirk — 1) see kirk; 2) harvest-home, merrymaking at the end of harvest
 kirs'n — christen, baptise
 kist — chest, coffer
 kitchen — season, give relish to
 kittle — tickle, excite, rouse; ~ (adj.) — likely, difficult, tricky; dangerous, hard to resist
 kittlin' — kitten
 knagg — knot, spur; ~ie — knobby, bony
 knoit — knock
 knowe — mound, hillock
 knurl, knurlin — dwarf
 koontrie — see countra
 kye — cows, cattle
 kyles — skittles
 kyte — belly

L

labour — belabour, thrash
 lade — load
 lae — lie down (to, with)
 laft — loft
 lag — laggard, backward
 laid upon (ast t. of lay upon) — assailed
 laigh — low
 laik, lake — lack
 lair — bed, grave
 laird — landed proprietor, squire
 laith — loath, reluctant; ~fu' — bashful
 lake — see laik
 lallan(d) — lowland
 lambie — dim. of lamb
 lan' — land, country; untilled soil; ~ afore, ~ ahin — see comment. to N 25
 lane, lanely — lonely, solitary; after poss. pron. — self, my
 lane — when I'm alone; thy lane — on your own
 lang — long; ~ syne — see syne
 lank — thin and languid
 lap — past t. of loup
 lap — enfolded, wrapped
 lave — rest, remainder
 laverock, lav'rock — lark
 law — decree, determine
 lay — ascribe, attribute; allay
 lay, lea, lee — untilled ground left fallow, pasture
 lea'e — leave
 leal — loyal, faithful, true
 lear — learning, lore
 learn — teach
 least — lest, for fear that
 lether — hide, skin; lining of the throat
 leddy (colloq.) — lady
 lee — see lay

685 Глоссапуї

lee-lang — live-long, whole
leesome — dear, delightful
left-hand — sinister
leister — pronged spear used
 in salmon fishing
len' — give, grant
let — allow
leugh — *past t. of laugh*
leuk — look, watch
libbet — castrated; *see comment.*
 to N 57
lick — measure, little bit
liein — telling lies
lien — lain
lieve (as ~) — rather
lift — sky, heavens
lift — load, large amount;
 gie a lift — give a helping
 hand
light — alight
lightly — slight, disparage
like to — likely to, as if
limmer — mistress, whore
link — trip, go briskly
lin(n) — waterfall, cataract
lint — flax plant
list — enlist
loan, loaning — a strip of grass,
 serving as pasture, road
locked — closely fastened
lo'e, loove — love
loof — palm
loon, loun — rascal, rogue, fel-
 low; whore
loosome — sweet, charming
loot (ast t. of lat) — let, allow
loove — *see lo'e*
losh — Lord
lough — loch, lake
loun — *see loon*
loup, lowp (past t. lap) — leap,
 jump
lour — look threateningly
louse, lowse — loose
lowe — blaze, rage

lowp — *see loup*
lowse — *see louse*
lug — ear; **chimla lug** — side
 wall of chimney recess; **lug-**
 gie — wooden dish
lum — chimney
lunch — large slice, thick piece
lunt — smoke
lyart — grizzled, grey; streak-
 ed red and white

M

mae — more
Mahoun — Devil
mailen, mailin — piece of arable
 land held on lease
mair — greater, more; ~ **for**
 token — especially, in par-
 ticular
maist — most, almost; ~ **ly** —
 mostly
mak — make
mamie — *see mither*
'mang — *see amang*
manteele — mantle, cape
mantling — foaming, creaming
mark — Scots coin worth 13s.
 4d.
marled — parti-coloured
mashlum — maslin, mixed
 meal
maud — shepherd's plaid
maukin — hare
maun — must; **maun(n)a** —
 must not
maute — malt, ale; **groan-**
 ing ~ — ale provided at a
 lying-in
mavis — thrush
maw — mow, reap
meere — mare
meikle, mickle, muckle — great,
 plentiful, much; ~ **corn** —
 oats

melder — quantity of meal
given for a customer at one
time
mell — consort, meddle
melvie — soil with meal
mense — sense, tact
messen — lap-dog, cur
mickle — *see* **mikle**
mim — demurely
min' — mind, recollection
mind — remind
minnie, minny — *see* **mither**
mirk — darkness, dark; ~ **some**
— dark
musca', miska — abuse,
malign
mis(c)hanter — misadventure,
mishap
mislear'd — unmannerly, mis-
chievous
miss — mistress, whore
mistak' (past t. **misteuk**, p. p.
mista'en) — mistake
mite-horn — horn on the harv-
est-bug
mither, mamie (dim.), **minnie,**
minny (familiar) — mother
modewurk, moudiewart —
mouldwarp, mole
monie, mony — many
mool — earth, clod, grave
moop — nibble, kiss
morn, the — tomorrow
moss — swamp, peat-bog
mottie — spotty
mou' — mouth
moudiewart — *see* **modewurk**
mow(e) — copulate (with a
woman)
muckle — *see* **meikle**
muir — moor
muscle — mussel, mollusc
muslin-kail — thin broth, of
barley and greens
mutchkin — quarter pint

muve — move
mysel — myself

N

'n — and
na('), no, na(e) — no, not; by
no means; **na(e)body, na(e)-**
thing — nobody, nothing
naig — small horse, pony
nail('t) — clinch, prove
nane — none
nappy — ale
natch — notch
naur — near
near-hand — almost
neebour, nibor — neighbour
negleckit, negleket — neglected
neist, niest — next, highest
neuk, newk — corner
new-ca'd — newly-calved
nibor — *see* **neebour**
nice — fine, precise
nick — cut, slit
Nick, (Auld ~), Nickie-ben'
(familiar) — Devil
nidge — push, thrust
niest — *see* **neist**
nieve — fist, clenched-hand;
~ **fu'** — handful
niger — negro
nightly — appearing at night
nine(s), (to the ~) — to the
highest degree
nit — nut
no — not, not that
nocht — nothing
noddle — head, brain
nor — than
nor ... nor — neither .. nor
norland — northern, from the
north
notion — understanding, fancy,
desire
nowte — cattle, oxen
nyvel — navel

O

o' — of
 o'boot — into the bargain, as well
 ochon, oh-hon — alas
 o'er, oer, ower, owre — over;
 oergang — overcome, trample on; o'early — necktie; ower-word, o'erword — burden, refrain
 offer — promise, seem likely to turn out
 oh-hon — see ochon
 onie, ony — any
 or — ere, before
 orra — odd, spare, extra
 ostler house — hostelry, inn
 o't — of it
 ought, aught — anything; oughtlins — anything in the least
 ourie — poor, dreary
 oursels — ourselves
 outcast — quarrel
 out-owre — over across, above, beyond
 outspark — spoke out, up
 out-thro' — right through
 ower, owre — see over
 owsen — oxen, cattle
 owther — author
 oxter'd — armed, carried under the arm

P

pack (aff) — go packing, depart
 pack — intimate, familiar
 paetrick — see pairtrick
 paidle — paddle, wade
 painch — belly; paunch
 pairtrick, paetrick — partridge
 palaver — idle chatter, nonsense
 pang — cram, stuff
 parishon — parish

parle — speech, language
 parliamentin — attending, serving in parliament
 parritch, pirratch — porridge
 party-match — card contest
 pat — pot
 pattle, pettle — spade used to clean the plough
 paughty — proud, insolent
 pauky, pawkie — canning, crafty
 pay — give deserts, flog; pay't hollow — beat thoroughly
 peer — equal, rank with
 peghan — stomach
 pell mell — in violent disorder
 pennie fee, penny-fee — wages paid in money
 penny-wheep — small beer
 perish — make to perish, destroy
 pettle — see pattle
 philibeg — kilt
 phiz (slang) — countenance, expression
 pibroch — classical bagpipe music
 pickle — small quantity of smth.
 pictur'd beuk — see beuk
 pike, pyke — pick (at)
 pin — skewer; gallows-peg
 pine — pain, sorrow
 pirratch — see parritch
 pish, piss — urinate
 pit — put, made
 plack — small coin, copper, nothing worth; ~less — penniless
 plaid(ie) — long piece of tartan woollen cloth, used as a cloak
 plaister (medic.) — plaster
 play — joy, pleasure
 pleugh, plew — plough
 pliskie — trick

pliver — green plover, lapwing
plush — a sort of velvet
pock — poke, bag
poind — seize goods and sell them under warrant
poortith — poverty
Poosie, Poossie — 1) (*pejorative*) woman; 2) Puss, the hare
poosion — poison
pou, pow, pu' — pull
pouk — poke
pouter, powther — powder
pow — *see pou*
pow — head
pownie — pony
powt — poult, chicken
powther — *see pouter*
pree, prie — try, taste, kiss
preen — pin, something of little value
prent — print
preses — president
prie — *see pree*
prief — proof, substance, quality
primsie — demure, precise
proper — handsome, elegant, fine
proves — provost
pu' — *see pou*
puir — poor
pumps — low-heeled shoes
pun(d) — pounds
pyet — magpie
pyke — *see pike*
pyle — spike, blade; grain

Q

quarrel — dispute, challenge
quat — leave, put by
quean, quine — young girl, sturdy lass, hussy
queer — odd in appearance; roguish
queir — choir

quey — cow, heifer
quietlenswise — quietly
quine — *see quean*
quo' (*past t. of quethe*) — said

R

racked — excessive, extortionate
rade — rode
raep, rape — rope
ragged — unkempt, shaggy
raible — gabble
rair — roar, complain
raise — rose; ~ 'd — made get up
raize — provoke, rouse
ramblan — roving
ramfeezl'd — exhausted
ramgunshoch — ill-tempered
ram-stam — headstrong, reckless
randy — rough, rude fellow; ~ (*adj.*) — course-tongued, riotous
rant — make merry; ~er — riotous fellow, merry singer
rap — knock
rape — *see raep*
raploch — coarse, homely
rash — rush
rattlin'(g) — lively in speech or manner
rattan, ratton, rottan — rat
raucle — rough, coarse, rudely strong
raw — row, file
rax — stretch
ream — cream, froth
rebut — rebuke, reproach
reck — regard, care for
rede — advise, warn
red-wud — violently distracted, stark mad
reek — smoke; **reekin** — streaming with warm blood
reest — stand restive
reestet — smoke-dried

689 Глосарий

remarkin — observation, entertainment
remead, remeid — remedy, redress
ribban — riband, ribbon
rice — branch
rickle — pile of sheaves, stack
rief — plunder; ~ (adj.) — thieving, despoiling
rig — ridge
rig-woodie — withered, coarse, yellow
rin — run
ring — reign
ringer — circlet, binding
ripp — handful of unthreshed corn
ripple — remove seed from flax
risk — make a noise like the breaking of small roots with the plough
rive — break up, part asunder
roaring — brisk, vigorous
rock — distaff
rood — quarter-acre
roon — round, circuit
roose, rouse — 1) stir up, agitate; 2) praise
roosty — rusty
rottan — see rattan
round — confidently
roupet, rupit — husky, hoarse
rouse — see roose
rousing — outrageous
rout — road, course, way
routh, rowth — abundance, plenty
rove — ramble
rowan (tree) — mountain ash
row(e) — roll, wrap
rowte — bellow, roar, cry loudly
rowth — see routh
rozet — resin
rumming — drinking
run-deil — complete devil

rung — cudgel
runkl'd — wrinkled
runt — cabbage stalk; ~ (adj.) — stunted
rupit — see roupet
ruth — pity
ryke (past. t. *raught*) — reach

S

's — shortened form of *is, as, us, s(h)all, has*
sab — sob
sae — so
saft — soft, silly
sair — serve, treat, suffice
sair — sorry, sad, aching, hard, harsh; **sair-wark** — hardship; **sair-won** — hard won
sairie, sairy — sorry, mean, wretched
sald — past t. of *sell*
sall — shall
sample — example
sang — song
Sannock, Sawnie — dim. of Alexander
sappy — plump, succulent
sark — shirt, chemise; **half ~ et** — half-closed
saugh — sallow, willow
saul — soul
saumont, sawmont — salmon; **saumont-coble** — rowing-boat
saunt — saint, puritan
saut — salt
saw — sow
sawmont — see saumont
sax — six
scaith, scathe, skaith — hurt, damage
scandal-potion — tea
scant — deficient, poor, scarce; ~ (n.) — dearth, poverty
scar — cliff, bank, rock

690 Глоссапуї

scar — scare, frighten off
 scathe — see scaithe
 scaud — scald
 scawl — scolding, abusive woman
 scho — she
 schulin — schooling
 sclates — slates
 sconner — feel sick, disgust
 score — indentation
 scow'r — roister, run
 scraichan — screaming
 screed — tear, rattle
 scriegh — cry shrilly, neigh
 scrimp — be sparing of, cut down on; ~ly — scarcely, barely
 scroggie(y) — covered with stunted bushes
 seam'd — sewn up
 see'd — past t. of see; far seen — well versed
 se'enteen — seventeen
 semple-folk — humble, common folk
 sen — see sin
 sen' — send
 servan' — servant
 service — toast in homage
 set — set out, start off
 shachl't — twisted by shuffling
 shaird — fragment, remnant
 shank (it) — walk
 shanna, sha'na — shan't
 shaul — shallow
 shaver — barber, joker; shavie — trick
 shaw — show, reveal
 shear — reap with a sickle
 sheerly — wholly, entirely
 sheuch, sheugh — trench, ditch
 sheuk — shook
 shiel — hut, shanty
 shill — shrill
 shog — jog, shock

shool — shovel
 shoon — shoes
 shore — threaten; offer
 shouther — shoulder
 sib — akin, closely related
 sic — such; siccan — such like
 sicker — secure, safe, steady
 sidelins — sideways, obliquely
 siller — silver, wealth
 silly — poor, pitiful; frail, sorry
 simmer — summer
 sin, sin', sen — since; ~ syne — since then
 sin — son
 sinn — sun
 skair — share
 skaith — see scaith
 skeigh, skiegh — fiery, proud, disdainful
 skellum — rascal, scoundrel
 skelp — strike, beat, slap; hurry, rush
 skiegh — see skeigh
 skinking — watery
 skinklin — glittering
 skirl — shriek, yell
 sklent — throw aslant; look aslant with malice
 skyre — shine; ~ (adj.) — bright-coloured
 skyte — smart, sudden blow
 slade (past t. of slide) — slid, stole away
 slae — blackthorn
 slap — 1) cut, bring down; 2) gap in a dyke or fence
 slaw — slow
 slee — clever, wise, witty, sly
 sleeket, sleekit — smooth, glossy; sly
 slight — skill, dexterity, artifice
 slip — leash
 slype — fall over as a wet furrow from the plough

691 Глоссарий

- sma'** — little, slight, narrow
smeddum — fine powder used as medicine or insecticide
smeek — smoke
smiddie — smithy
smirking — smiling
smit — smite
smoor — smother
smoutie — smutty, obscene, ugly
smytrie — numerous collection
snap — quick, smart
snapper — stumble
snash — abuse, insolence
snaw — snow
shed — cut off, prune
sneeshin-(mill) — snuff-(box)
snell — keen, bitter
snirtle — laugh quietly, snigger
shood — girl's hair-band
snoove — go steadily on
snore — snort
snowck — snuff, poke about with the nose
snuff — sniff
sodger — soldier
sonsie, sonsy — good-natured
sort — meet together (with)
sough — rushing sound of wind; deep breath
soupe, sowp — sup, drink, mouthful
souple — soften; ~ (*adj.*) — soft, supple
souter, sowter, sutor — shoe-maker, cobbler
sowth — try over a tune with a low whistle
sowther — solder, patch up
sowp — see soup
spae — divine, foretell
spail — splinter
spair — spare; ~ (*adj.*) — restrained, reticent
spairge — bespatter
spak — *past t. of speak*
spang — spring, leap
span-lang — small
spavie — tumour caused by inflammation of a horse's shank cartilage
spean — wean
speat — spate, flood
speed — prosper, attain a desire, ~y — quick, brief
speel — climb
speet — spit
spell — study, contemplate
spence — parlour, inner room
spier, speir — ask, inquire
spill — destroy, waste
spin'le — spindle, axe
spalatter — sputter
spleuchan — tobacco-pouch, purse
splore — frolic, uproar
sport — spend in pleasure
spout — spurt, dart
sprattle — struggle, scramble
sprawl — struggle, crawl
sprittie — rushy
spunk — spark, match
squad — company, party
squatter — flutter in water
stacher — toddle, totter, stagger
stack — *past t. of stick*
staig — young horse
stammer — stumble (of a horse)
stan' — stand, stop, stick; ~ (*n.*) — pause, halt
stane — stone; measure of weight
stang — goad, sting
stank — pond, pool of standing water
stap — stop
stare — express clearly; confront
stark — strong, hardly
starn — star

692 Глоссапуй

- startle** — take fright; run as
cattle stung by the gadfly
staukin — walking stealthily
staw — over-feed, stuff
staw — stole, crept
steek — stitch
steek — shut, enclose
steer — stir, rouse, affect
steer — take one's way
steeve — firm, strong
stegh — cram the stomach with
food
stell — apparatus for distillation
sten' — leap, bound, turn aside
stent — impost, duty
stey — steep, difficult
stibble — stubble; ~ -rig — the
reaper who takes the lead
stick — cudgel fragment; a' to
sticks, stick an' stow — ut-
terly
stilt — plough handle; ~ (v.) —
lift the legs high, prance
stimpart — measure of grain
stoiter, stoyte — lurch, stagger
stir — sir
stirk, stot — young bullock
stomach — spirit, temper
stook — set of corn sheaves
stoor — 1) harsh; 2) see stoure
stop ... o' — keep from, deprive
of
stot — see stirk
stoun(d) — thrill of pleasure
stoup, stowpe — tankard, meas-
ure
stoure, stoor — battle, tumult,
storm; like ~ — swiftly
stoyte — see stoiter
strack, strak — past t. of strike
strade — past t. of stride
strae — straw; strae-death —
natural death in bed
straik (n.) — stroke
strak — see strack
strang — strong
strappan — strapping, sturdy
straught — stretch (dead);
~ (adj.) — straight
streek — stretch
striddle — stride
string — string used as a meas-
ure
stroan't — pissed
strunt — liquor
strunt — move with assurance
stude — past t. of stand
studdie — stithy, anvil
stuff — store of corn
stump — walk clumsily
sturt — fret, trouble; ~ and
strife — quarrelling, violence
sucke — sugar
sud — should
summon — sing. of summons
sumph — simpleton, sullen ass
sune — soon
Suthron — southerners, Eng-
lishmen
sutor — see souter
swaird — sword
swank — limber, agile; ~ie —
strapping lad
swap — strike, strike a bargain,
exchange
swarf — swoon
swat — past t. of sweat
swatch — sample
swats — new small beer
swinge — flog
swirl — a curve, an eddying
blast or pool
swit (exclaim.) — quickly, away
swither — state of agitation,
doubt
swoor — past t. of swear
sybow — spring onion
syke — small stream, ditch
syne — then, since; lang syne —
long since, long ago

T

- 't — it; 'tis — it is; 'twas — it was
 tack — leasehold, tenure
 tae (n.) — toe
 tae prep., conj. — to
 ta'en — p. p. of tak(e)
 ta(i)rge — discipline, constrain
 tak(e) — take, seize; ~ the gate — take to the road, get home
 tane ... tither — one ... other
 tap — top, head; tapmaist — topmost
 taper — tapering, slender
 tapetless — headless, foolish
 tapsalteerie — topsy-turvy, upside down, in disorder
 targe — light shield
 tarrow — hesitate; murmur
 tassie — silver goblet
 tastie — elegant
 tauted, tawtied — matted, shaggy
 tawie — easy to handle, groom (of a horse)
 tawpie — senseless girl
 tawtied — see tauted
 tell (past t. tell'd, ta(u)ld) — relate, enumerate, count the price out
 tenpund (adj.) — the annual value of ten pounds
 tent — field pulpit
 tent — heed, care; watch, take heed; ~ie — watchful, careful
 tester (colloq.) — sixpence
 tether — rope, noose
 teugh — tough, hardy; violent
 thack — thatching
 thae — those
 thairm — intestine; ~ (pl.) — fiddle strings
 thanket, thankit — thanked
 thegither — together; at a time, continuously
 thick — familiar, intimate; going in quick succession
 thie — thigh
 thieveless — cold, without warmth
 thig — take, accept; beg
 thir — these
 thole — endure, suffer
 thorter — cross
 thou's(e) — thou art; thou hast; thou shalt
 thowe — thaw
 thrang — crowd, press of people; crowding, busy
 thrapple — throat
 thrash — flail, strike (sexually)
 thrave — a measure of straw; see comment. to N 18
 thraw — turn, twist, frustrate
 threap — argue obstinately
 thresh — beat, belabour; ~ing — beating
 thretteen — thirteen; thretty — thirty
 thrissle, thristle — thistle
 thrist — thirst
 thump — strike; ~ing — 1) exceptionally large; 2) (colloq.) fine
 thysel — yourself
 tiched — touched, affected
 tickle — rouse, please, amuse
 tight — neat, shapely; tidy, cosy, snug; capable, ready
 till — to; till't — to it
 timmer — timber; wooden edge
 tine, tyne (past t. tint) — lose; get lost
 tinkler — itinerant mender of pots and pans, usually a gipsy; low rascal
 tip — see toop
 tippence — twopence; tippeny —

694 Глоссапуй

ale originally sold at 2d. a Scots pint
 tirl — strip, uncover, unthatch
 tirl — rattle at the door, by turning the latch
 Tiseday — Tuesday
 tither, (the) — the other
 tittie, titty (*colloq.*) — sister
 tittlan — tattling, whispering
 tocher — dowry; ~-band — marriage settlement
 tod — fox
 toddlan, todlin — toddling, walking unsteadily
 toddy — whisky, hot water, and sugar
 ton — fashion, mode
 toofa' — beginning (of night)
 toolzie — *see* tulzie
 toom — empty
 toop, tip, tup — ram
 toss — 1) beauty, belle; 2) toast
 tour — turf, sod
 tout — blast (of a trumpet)
 touzle — ruffle, handle roughly
 tow — rope
 tow — fibre of flax prepared for spinning
 towmond, towmont — twelvemonth, year
 towns-bodies — village, farm
 towsing — handling indelicately
 towzie — unkempt, shaggy, rough
 toy — a very old fashion of female head-dress
 toyte — walk like old age, totter
 tozie — warm, cosy, tipsy
 trac'd — harnessed
 tram — cart of barrow shaft
 transmugrify'd — transformed
 trashtrie — rubbish
 tread — trod
 tree — timber, wood
 trepan — inveigle, beguile

trews, trouse — close-fitting trousers
 trick — habit, turn; ~ie — crafty, deceitful
 trig — trim, smart
 trin'le — wheel of a barrow
 trogger — pedlar
 trot — run, bustle
 trouse — *see* trews
 trow — trust, believe
 tryste — meeting, assembly; cattle-fair, market
 tug — raw hide, of which in olden times ploughtraces were made
 tulzie, toolzie — quarrel, contest
 tup — *see* toop
 twa, tway — two; twa-fauld — bent double
 'twad — *see* wad
 twal — twelve, midnight; ~ pen-nie — shilling; twelt — twelfth
 twin — separate (from), deprive (of)
 twine — thread
 tyke — dog, cur, mongrel
 tyne — *see* tine
 tyta — pet name for 'father'

U

ulzie — oil
 unchancy — ill-omened, dangerous
 unco — odd, strange; very; ~ (*pl.*) — strange tales
 unkenn'd, unkend(-of) — unknown, unnoticed
 unsicker — unsure
 upo' — upon
 up wi' — here's to; up wi't a' — here's to you
 use't — used, treated
 usquabae, usquebae — Scotch whisky

V

vapour — fancy, whimsy
vaunte — vain, proud
vend — sell; advance; utter
vera — very, actual; true, real
viewin — view, sight
virl — band of metal or ivory
vittel, vitte — grain, fodder
vogie — vain
vow (*interj.*) — wow

W

wa', waw — wall
wab — web
wabster — Weaver
wad — covenant, wager; wed
wad — would; ~ **na** — would not;
 '**twad** — it would
wae (*interj.*) — alas; ~ **sucks** —
 alas; ~ **gae by** — may evil
 befall; ~ **fu'** — bringing mi-
 sery
waff, waft — sea-trip
wail — bewail
wair — spend, lay out
wale — choice
walie, waule, wawly — hand-
 some, fine, ample
wallop — kick the heels, be
 hanged; ~ (*n.*) — leap, violent
 beat
wallow — wither, fade, grow
 pale
walth — wealth
wame — belly
wan — *past t., p. p. of win*
wanchancie — dangerous, un-
 lucky
wand — branch, slender stem
wap — wrap
ware — *p. p. of wear*
wark (*n., v.*) — work, labour,
 business; worship; ~ **lum** —
 tool for work
warl — world; **warly** — wordly
warlock — male witch; wizard;
 ~ **-breef** — charter conveying
 magical powers
warp — weave
warran — warrant, guarantee
warsle — struggle
wast — west
wastrie — wastefulness, extra-
 vagance
waste — waist
wat — know, be aware of, be
 sure; ~ **na** — don't know
wat — wet
water-fit — a mouth of a river
wattle — wand, stick
wauble — swing, move un-
 steadily
waught — draught, heavy drink
wauk, wauken — be or stay
 awake, wake up, arouse
waulie — *see walie*
wa(u)r — 1) worse; 2) ~ (*v.*) —
 excel, surpass
wa(u)rst — worst
wavering — wandering, flut-
 tering
waw — *see wa'*
wawly — *see walie*
wean — child
wearing — passing (of time)
weary — tiring; ~ **fa'** — a curse
 on
weason — gullet
wecht (*v.*) — sieve
wee — little bit; while; ~ **thing** —
 a little, a ~ **touch** — a very
 little; ~ (*n.*) — infant
weel — well, fine; ~ (*n.*) — wel-
 fare as **weel's** — as well as;
 ~ **'s me on** — a blessing on
weepers — cuffs
weet — wet, rain
we'se — we'll
westlin — western, westerly;
 west country

696 Глоссарий

- wether** — castrated ram; ~
-haggis — haggis made in
 wether's stomach
wha, whaever — who; **wham** —
 whom; **whase** — whose
whaizle (v.) — wheeze
whalp — whelp
wham — see **wha**
whan — when
whang — thick slice of cheese
whare, whaur — where
whase — see **wha**
whatfore no — why not
whatna — what
whaur — see **whare**
wheep — jerk, jig
whid — word, a lie
whid — move nimbly and
 noiselessly (of a hare)
whig — puritan, hypocrite;
 ~ish — rigid
whigmeleerie — whimsical or-
 nament
whiles — see **whyle**
whin — gorse, furze-bush
whinge — whine, complain
whin-rock, whunstane — whin-
 stone, hard dark rock
whipper-in — huntsman res-
 ponsible for keeping the
 hounds in pack
whirl — rush, rapid trip
whirry — hurry, drive
whitter — draught of liquor
whittle — knife used as a weap-
 on; clasp-knife; surgical knife
whunstane — see **whin-rock**
whyle, whiles — at times, some-
 times; **whyle ... whyle** — at
 times ... at times
wi' — with; **wi'm, wi's, wi't** —
 with him
widdefu' — deserving hanging,
 rascally
wierd — fate, fortune
wifie — wife
wight — creature, fellow
wight — strong, stout
wil-cat — wild-cat
willie — willow
willyart — awkward
wimple — meander; ~ (adj.)
 twisting, turning
win (past t., p. p. **wan**) —
 reach, gain, get; earn
win'(n.) — wind, breath; ~ (v.)
 (past t. **win't**) — wind
winkers — eye-lashes, eyes
winna — will not, won't
winnock — window; ~-bunker—
 window-seat
wintle — swing from side to
 side, roll
wiss — wish
wit — know
withoutten — without
witty — jocular, merry
won — dwell
wonner — wonder, marvel; (con-
 temptuous) fine specimen
wonted — accustomed
woo', woo — wool
woodie, woody — withy, rope,
 halter for hanging
woor-bab — garter at the knee
 worn by a suitor
wordie, wordy — worthy
worset — woolen fabric
wrack — torment, punish
wraith — a spirit, a ghost
wrang — wrong
wud — enraged, angry
wyle — lure
wylecoat — flannel vest
wyte — blame, reproach

Y

- yad** — mare, old horse
yard, yerd — garden

697 Глоссарий

yealing — contemporary in age
yearn — eagle
yell — barren, milkless
yerd — see yard
yerk — lash, stir up
ye'se — you shall
yestreen — yesterday evening
yet(t) — gate
yeuk (*v.*) — itch; **yeukin'** — itching

yill — ale
yird, yirth — earth
yirr (*n.*) — bark
yokin — contest, turn
'yont — beyond, on the far side
 of
youngkers — young folk
yoursel — yourself
yowe — ewe
Yule — Christmas

Л. М. Ариштейн

Додаток Е
Відтиски публікацій автора

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ТИЖДЕНЬ НАУКИ-2020.
Гуманітарний факультет

Збірник тез доповідей щорічної
науково-практичної конференції серед студентів,
викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів

13–17 квітня 2020 року

Електронне видання комбінованого
використовування на DVD-ROM

м. Запоріжжя

<i>Приходько А. М., Семьонова Н. В.</i> Концептосистема ідіодискурсу Роберта Бернса	70
<i>Кузнєцова І. В., Матюхін А. Ю.</i> Діалогічний дискурс побутового знайомства.....	72
<i>Кузнєцова І. В., Анисимова В. О.</i> Способи перекладу прислів'їв з гендерним компонентом	74
<i>Лут К. А., Синишина П. О.</i> Імпліцитні смисли та способи їхньої передачі в детективних оповіданнях Едгара По	76
<i>Тарасенко К. В., Вельможко К. Г.</i> Теоретичні аспекти вивчення перекладу афоризмі	79
<i>Тарасенко К. В., Хіль Д. С.</i> Поняття «перекладацька стратегія»: специфіка та труднощі концептуалізації	80
<i>Приходько А. М., Крашевська І. В.</i> Концептосистема англомовного гандбольного дискурсу	82
<i>Лазебна Н. В., Єлісєєва П. В.</i> Комунікативні стратегії англомовного дискурсу цифрового мистецтва	84
<i>Лут К. А., Подлєсна А. В.</i> Труднощі перекладу ліпограматичних текстів	86
<i>Лут К. А., Лисенко А. І.</i> Синтаксичні особливості текстів радіообміну англійською мовою	88
<i>Хавкіна О. М., Голубова К. Ю.</i> Складові та функції мовної картини світу	90
<i>Хавкіна О. М., Корінь К. І.</i> Проблема перекладу реалій	92
<i>Підгорна А. Б., Діленко М. М.</i> Теоретичні засади вивчення ідіостилю письменників	94
<i>Підгорна А. Б., Леус В. О.</i> Специфіка економічного дискурсу ..	96
<i>Підгорна А. Б., Довгоноженко А. В.</i> Особливості та роль мовної картини світу	97
<i>Підгорна А. Б., Доніна А. О.</i> До питання диференціації ключових понять лінгвостилістики.....	99
<i>Костенко Г. М., Мартинова М. Р.</i> Методологія дослідження художнього твору в сучасному літературознавстві	102

УДК 81'42:821.111

Приходько А. М.¹, Семьонова Н. В.²

¹ д-р філол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФ-319м НУ «Запорізька політехніка»

КОНЦЕПТОСИСТЕМА ІДІОДИСКУРСУ РОБЕРТА БЕРНСА

Концептосистема становить собою певним чином упорядковану сукупність усіх концептів, наявних у картині світу окремої мовної особистості. Вона є системою думок і знань про світ, у якій відбито ціннісні орієнтири людини. Повною мірою це стосується й такої видатної особистості, шд ним був і залишається англійський поет XVIII ст. Роберт Бернс | Robert Burns (1759 – 1796), творчість якого органічно поєднала в собі фольклорні традиції шотландської літературної традиції.

Як показало знайомство з літературою питання та попередні спостереження над поезіями поета, його індивідуально-авторська концептосистема охоплює такі базові концепти, як LOVE 'кохання | любов', FRIENDSHIP 'дружба', FREEDOM 'свобода', HONOR 'честь', POVERTY 'бідність', втілені й актуалізовані різними мовними формами. На тлі узуального розуміння феномену «кохання», офіційно зафіксованого в «Oxford Dictionary» («дуже сильне почуття симпатії та турботи про когось | щось, особливо члена вашої родини чи друга; сильне почуття романтичного потягу до когось» [2]), в індивідуально-авторському баченні Р. Бернса концепт LOVE ототожнюється насамперед із захопленням чоловіка красою жінки: *It is Maria's voice I hear; | So calls the woodlark in the grove... /«The Flowery Banks Of Cree»/*. Р. Бернс оспівує кохання не лише між людьми з вищого суспільства, але й між простими селянами, підкреслюючи всеохопний характер цього почуття: *Her look was like the morning's eye, | Her air like nature's vernal smile... /«The Lass O' Ballochmyle»/*. Чарівність дівчини в почуттях селянського парубка є вищою цінністю, що захоплює автора. LOVE – це також світле почуття, ясне, як літній сонячний день: *What is life when wanting Love?/ Night without a morning: | Love's the cloudless summer sun, | Nature gay adorning*. У Р. Бернса любов – це і священний запал (the sacred love), і водночас недозволене, спокусливе, блукливе (th' illicit rove).

Другим за значущістю для ідіостилю Р. Бернса концептом є HONOR. Якщо в англійській лінгвокультурі він є загалом «хорошою репутацією; повагою з боку інших людей; обізнаністю та виконанням моральних обов'язків» [2]), то у Р. Бернса він відтворюється як риса, завдяки якій людина має право вважати себе людиною: *With honest joy, our hearts will bound, | To see the coming year /«Epistle to Davie, A Brother Poet»/; Had you the wealth*

Potosi boasts, or nations to adore you, | A cheerful honest-hearted clown I will prefer before you; [For] without an honest manly heart, no man was worth regarding /«Song»/. Письменник наголошує на тому, що честь навіть вища за красу: *But Nelly's looks are blythe and sweet, | And what is best of a', | Her reputation is compleat, | And fair without a flaw...* У Р. Бернса почуття кохання може викликати не лише зовнішня краса, а й внутрішній світ, чесне, незаплямоване ім'я. Важливе місце в ментальному світі Р. Бернса займає й концепт FREEDOM («влада або право робити чи говорити те, що забажаєш, без нарікань інших; не бути ув'язненим чи рабом; держава, якою не керує іноземний чи жорстокий уряд» [2]). Ціннісною домінантою у Р. Бернса є почуття гордості до своєї малої батьківщини (Каледонії), захоплення незалежністю Шотландії. Система його ціннісних орієнтирів сформована почуттям патріотизму, відваги, прагненням відстояти свою свободу навіть на полі битви. Пріоритетом свободи Р. Бернса та його героїв є бажання відстоювати права людини, право впливати на навколишній світ і право на незалежність. Так, у його словах *Thus bold, independent, unconquer'd, and free, | Her bright course of glory for ever shall run: | For brave Caledonia immortal must be; | I'll prove it from Euclid as clear as the sun ...* /«Caledonia – A Ballad»/ з концептом FREEDOM ототожнюється образ волелюбного народу.

Концепт FRIENDSHIP («відносини між друзями; почуття чи стосунки, які мають друзі; стан, у якому перебувають друзі» [2]) має у Р. Бернса яскраво виражену позитивну оцінку. Зокрема, у популярному вірші «Auld Lang Syne» високим позитивним смислом наділено епітет *trusty fiere* «вірний, надійний товариш»: *And there's a hand, my trusty fi ere! | And gie's a hand o' 'thine! | And we'll tak a right gude-willie waught, | For auld lang syne.* Концептуалізація дружби Р. Бернсом полягає в її уособленні з феноменами «відданість», «важкі випробування», «братній дух». Він щиро оспівує добрі часи, давнє знайомство з товаришем, дружній союз, братерство і вірність.

Концепт POVERTY («буття у злиднях» [2]) в індивідуально-авторському баченні Р. Бернса тісно перетинається з честю, яка є дорожчою за усі багатства. І попри те, що людина бідна матеріально, духовно – вона вища за усіх вельмож: *Is there, for honest poverty | That hings his head, and a' that; | The coward slave, we pass him by | We dare be poor for a' that! | The honest man, tho' e'er sae poor, | Is king o' men for a' that. | But an honest man's aboon his might | Guid faith, he mauna fa' that!* /«Song – For a' that and a' that»/. Поет зневажає несправедливо нажите багатство, в його очах справжньої поваги гідна бідна, але чесна людина. Гідність – в розумі та працьовитості, вважає Бернс. Шовковим платтям не можна прикрити дурість, в дорогому вині не втопити підлість.

Концептосистема ідіодискурсу Р. Бернса охоплює такі базові ментефакти, як LOVE, FRIENDSHIP, FREEDOM, HONOR, POVERTY. Індивідуально-авторське бачення концепту LOVE майже збігається із його словниковим

визначенням: сильне чоловіче почуття романтичного потягу до жінки та її краси. HONOR – це не тільки моральний обов'язок кожної людини, а й жіноча невинність, незаплямованість. Певною мірою бачення концепту FREEDOM збігається з його лексикографічним тлумаченням, але Р. Бернс розширює рамки цього феномену до масштабу країни. В його баченні в FRIENDSHIP насамперед актуалізується неабияка цінність дружніх стосунків, побудованих на вірності й відданості. Особливе місце в ментальній картині світу Р. Бернса посідає концепт ROVERTY, оскільки він – на відміну від загальноприйнятого негативного його тлумачення – отримує у Р. Бернса несподівано позитивну оцінку. Зміна знаків оцінки пов'язана з тим, що поет асоціює його не зі злиднями, а з чесним життям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бернс Р. Стихотворения : сборник [Текст] / Р. Бернс; сост. И. М. Левидова. – М. : Радуга, 1982. – 705 с.
2. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English [Electronic resource]. – Oxford University Press, 1989, 1599 p. – Access mode : <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>

УДК 811.111'42:64

Кузнецова І. В.¹, Матюхін А. Ю.²

¹ канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФз-319м НУ «Запорізька політехніка»

ДІАЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС ПОБУТОВОГО ЗНАЙОМСТВА

Починаючи з останньої третини ХХ ст. зі встановленням комунікативно-дискурсивної парадигми лінгвістичного знання відбувається відхід від вивчення мови як закритої системи до вивчення процесу міжособистісної комунікації у певній соціальній ситуації. Це призводить до дискурсивного перевороту наприкінці ХХ століття у гуманітарних науках в цілому, що втілюється у антропологічному повороті і у мовознавстві також [1].

Дослідження питання лінгвістичних та екстралінгвістичних особливостей комунікантів при знайомстві потребує звернення до теоретичного аналізу специфіки побутового дискурсу мовлення як такого, а також знайомства як діалогічного комунікативного акту. Так важливим постає уточнення поняття «діалогічний дискурс», встановлення буттєвих та соціокультурних обставин розгортання діалогу, відокремлення понять

вул. Паровозна, 46а, офіс 105
м. Херсон, Україна, 73034
www.helvetica.com.ua
mailbox@helvetica.com.ua

Стационар: 0552 399 580
Vodafone: 095 934 48 28
Kyivstar: 097 723 06 08

ДОВІДКА

Видавничий дім «Гельветика» за домовленістю з Херсонським державним університетом є офіційним видавцем наукового журналу «Південний архів (філологічні науки)» та займається усіма видавничо-поліграфічними процесами, до яких належить: набір статей до чергового випуску; рецензування; перевірка на плагіат; коректорська вичитка; верстка; присвоєння кожному матеріалу DOI; розміщення електронної версії видання на офіційному сайті журналу; надсилання електронної версії видання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на репозитарне зберігання та представлення на порталі в інформаційному ресурсі «Наукова періодика України»; друк авторських примірників та розсилка їх авторам; друк та розсилка обов'язкового безоплатного примірника по науковим установам України.

Цією довідкою повідомляємо, що наукова стаття *доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри теорії та практики перекладу Національного університету «Запорізька політехніка» Приходька Анатолія Миколайовича та студентки Національного університету «Запорізька політехніка» Семьоновой Наталії Вадимівни* на тему «*Концептосистема ідіодискурсу Роберта Бернса*» прийнята редакцією наукового журналу «Південний архів (філологічні науки)» для опублікування її у № 84 за 2020 рік. Поштова розсилка друкованого примірника журналу відбудеться 11 січня 2021 року.

Директор
Видавничого дому «Гельветика»

О. П. Головка